

Jiisas Nge Ek Ka Masyu Pułum

Jiisas Nge Kupam Noł Embe
(Luk 3:23-38)

- 1** ¹ Ei Jiisas Krais nge kupam noł tiłap ei, Deipis nge tiłap. Nga Deipis eim Eiparam nge tiłap ende.
- ² Eiparam eim kingam Aisik, Aisik eim kingam Jeikop, Jeikop eim kingam Jura ni angim noł pei.
- ³ Jura eim kingam Peres kin Sara, eł ełip menjngił ei Tamar. Peres eim kingam Esran, Esran eim kingam Ram, Ram eim kingam Aminarap.
- ⁴ Aminarap eim kingam Neison, Neison eim kingam Salmon.
- ⁵ Salmon eim kingam Bowas, eim mam Reiyap. Bowas eim kingam Opes, eim mam embe Rus. Opes eim kingam Jesii.
- ⁶ Jesii kingam King Deipis, Deipis eim kingam Solomon. Mam ei ok Yurainya nge ambim.
- ⁷ Solomon eim kingam Riyapom, Riyapom eim kingam Apaisa, Apaisa eim kingam Asa.
- ⁸ Asa eim kingam Jiyasopas, Jiyasopas eim kingam Joram, Joram eim kingam Yusaiya.
- ⁹ Yusaiya eim kingam Josam, Josam eim kingam Eiyas, Eiyas eim kingam Esekaiya.
- ¹⁰ Esekaiya eim kingam Manasa, Manasa eim kingam Amon, Amon eim kingam Josaiya.
- ¹¹ Josaiya eim kingam Jekonaiya kin eim angim noł, kunum ełe Esrel wumb Bapilon konu ełe kan ngii mił punjung kongun dinga enjing ku.
- ¹² Kan ngii mił punjung kongun dinga erik kunum ei Jeikonaiya eim kingam Siyalsiyel, Siyalsiyel eim kingam Serapapel.
- ¹³ Serapapel eim kingam Apiiyur. Apiiyur eim kingam Eliyakim, Eliyakim eim kingam Asor.
- ¹⁴ Asor eim kingam Sarok, Sarok eim kingam Akim, Akim eim kingam Eliyur.

¹⁵Eliyur eim kingam Eliyeisa, Eliyeisa eim kingam Masan, Masan eim kingam Jeikop.

¹⁶Jeikop eim kingam Josep, Josep eim ambim Maria, pe Maria eim Jiisas mengim, wumb eim Krais niłmin.

¹⁷Yi mił Eiparam nge tiłap efe opu Deipis tonu onum. Pe wumb tiłap ei nge engki nga kapił kapił mulnjung. Deipis nge tiłap ei pei Bapilon konu kan ngii mił punjung. Ei wumb tiłap engki nga kapił kapił mulnjung. Pe Bapilon konu kan ngii ei mułangin Krais tonu om kunum ei, wumb tiłap engki kapił kapił tonu ok mulk, yi mił mulnjung.

Maria Jiisas Krais Mengim

(Luk 2:1-7)

¹⁸Jiisas Krais nge ek poł yi to tu wunjung, mam Maria, Josep simba nik kuimi to mundnjung ninjing. Ba wumb tał tep to ende endnerangił, ba amb Maria Gos Gui Ka tuk wang kin amb Maria, kangil mundum.

¹⁹Wam simba ninjing wu Josep eim wu kun ka mołpu endim. Wu ei eim kenim ni ambił kangil peng kanpi, ambił singambił simba nipi si kindmbii ni yi piim.

²⁰Josep eim yi piipi pupu or pim konu, Gos nge Enjel kindang opu eim kin ek yi mił nim, “Josep nim Deipis nge kingam, nim amb Maria simbii ni singambił kulerii mon! Piini! Eim kangil mołum ei Gos Gui Ka kangil eim kin mołum. Or kumb yi mił kenim.

²¹Pe eim kangi endi mengmba, kangi ei embe Jiisas ninjii. Nimbił erang, kangi ei wumb pei oł kis ei kil ngopu, nga sipi orung simba ku.”

²²Epi ombu pei tonu om kin, ok ek ni tor kindiłmin wumb Gos oł ekii se ermba ei piipi niłim wu ei Gos gupu efe ek keimi ei pei tor omba. Gos nge ok ek ni tor kindiłmin wumb ek ei ok nirim mił, tonu om.

²³“Piini! Ambil ei kangi endi mengpi nim kin kangil ei embe Emanuwel, ningii,” pa yi nim. (Ei pułe yi mił, ‘Gos sinim kin ouni mołum.’)

²⁴Josep or kumb er kenim mił, angpi pupu owundu nge enjel nim ek mił piipi, pupu eim ambim sim. ²⁵Ba eim kin tep to endnenjingil, eim kangi mengim kunum ei, eim kangi ei embe Jiisas nim.

Wumb Orundung Konu Eipi Wu Kombur Ok Kangi Kenjing

2 ¹Maria Jiisas mengim konu kembis embe Beslem ei Juriya konu owundu mei konu efe Eros King mułum kunum ei Jiisas mengim. Ekii se wu kombur ał mani eni tonu onum konu orung tonu efe wu noman pim wu ombu ok Jerusalem konu ok yi ninjing. ²“Kangil konj endi mam mengim ei Jura wumb King mułmba nge tonu om; ei jili palim? Sin kenjpin ni eim tonu om konu efe kanjip konj ei tonu o peng kanpin eim embe ambił tonu kindpin ngumun ei nge onmun,” yi ninjing.

³King Eros eim ek ei piipi, tungu enim. Nga wumb Jerusalem konu mulnjung wumb ei Eros kin tungu enjing ku. ⁴Pe King Eros eim kułmał kałmin wumb owundu ni Esrel wumb num noman pim wumb ei pei neng kułou tunjung. Tangin, eim wu ombu kii sim. “Gos kindim wu Kraiss konu jili mił tonu omba?” ⁵Wumb ei ek yi ninjing, “Beslem konu kembis ni Juriya mei owundu ok wumb oł ekii se tonu omba piipi niłim wu mon yi mił pułum ei pałim,” ninjing

⁶ ‘Nim Beslem konu kembis, Jura konu owundu wii mon. Nim konu owundu mił mulnjii. Nimbił erang, nim kin wu owundu endi omba wu na nge tiłap ełe Esrel wumb eim ekii singii tep ermba.’ ”

⁷King Eros eim popuł sim, ba eim nge wu ombu ał konu orundung noman pim wu ombu wii tang wangin kin, wu ombu kii sim. “Enim eni tonu ołum konu orundung wu, enim kanjip ei kunum nenj tonu wang kenjing?” ⁸Pe King Eros ek yi nim, “Enim Beslem konu puk kin kongun dinga er andik, kangiił ei kan singii. Kan sik, nga orung ok na nengin kin, na yi ku pup men top ermbii,” pa nim. ⁹King Eros ek nim mił piik punjung. Pe nga en enim eni tonu ołum konu molk, kanjip kanik kanjip ei, en enim pungii konu kumb se pang kanik ekii se punjung. Pe kanjip ei pupu, kangi pim ngii eł tonu kun pim. ¹⁰Wu ombu en enim kanjip ei nga kanik kin wu ombu ka ka piinjing. ¹¹Pe ngii ełe nirik punjung. Puk kenjing ni kangi ei mam Maria kin mulnjunguł. Pe wu ombu en enim mong gopsing pii polk molk, men tok erik, en enim kon apsik, ond muł tuk ełe muru ka tołum epi ni, dup kiłangin muru ka tołum ei ni, gol ni kangi Jiisas ngunjung.

¹²En enim epin or pinjing konu, or kumb kenjing ni Gos yi nim, “Enim King Eros kin orung punerngii mon! Andłam eipi endi puk kin en enim konu pungii,” nim. Yi neng kin, wu ombu en enim andłam eipi ełe puk, en enim konu ełe orung punjung.

¹³Pe wu ombu orung punjung. Pangin, Josep or pepi or kumb kenim ni, Owundu nge enjel opu yi nim, “Nim angkin, kangi ei mam teł sikin Eisip konu sipnjii. Enim orung ongii kunum ei, na ek nimbii. Pe King Eros eim kangi ei to kundmbii ninim,” pa nim. ¹⁴Pe Josep eim kangi ei kin mam teł epin tuk mii memb si mengpi Eisip konu sipim. ¹⁵Pe Josep eim ni Eisip konu owundu mułangin kin King Eros eim kapki kułmba.

Oł ekii se tonu omba ei piipi niłim wu ei kin Gos Owundu eim neng, ek ei keimi pałim. Eim ek yi nirim, “Na kangi ei Eisip konu mołum ei na wii tamb tor omba.”

“Kangi Pei To Kundei!” Nipi, King Eros Yi Nim

¹⁶Pe king Eros ei piim ni, eni tonu ołum noman pim wumb ei, na ek ei ekii sinenjing mon, yi peng kin, eim popuł kis sim. Sipi, eim wu kombur kindang puk Beslem konu ni konu orung mandi sim konu ełe puk, kangiił

kembis kung ngii taŋ o pum kangiŋ ombu to kundngii nipi kindim. Eim yi piim wu noman pim wu ombu ok ninjing kunum ei kangi endi king muŋmba nge tonu om ei, na en enim kii sinj kunum ei piik ninjing.

¹⁷Kumb ok ek ni tor kindiŋmin wu Jermaiya gupu eŋe Gos ek nipi tor kindrim, ek ei keimi tonu om.

¹⁸“Rama konu Beslem konu owundu endi salim wumb ek tanginmin dinga piinjing. Amb ke owundu nik, ek kaimb er ninim ni piinjing. Resel eim kingam noŋ piipi ke nim. Wumb eim noman er ka erngii pinerim mon. Nimbiŋ erang, eim nge kingam noŋ pei mulenjing, wumb to konduk poru ninjing.”

¹⁹Ekii se, King Eros kuŋang kin, Josep or pepi or kumb kenim ni, Gos Owundu enjel kindang opu eim kin ek yi nim. ²⁰“Nim kangi ei mam teŋ sikin, Esrel mei eŋe si kind orung pui!” nim. “Wumb kangi to kundngii enjing wumb ei kolk poru ninjing,” pa yi nim. ²¹Pe Josep eim kangi ei kin mam teŋ si mengpi, Esrel wumb mei konu eŋe sipim.

²²Ba eim piim ni, wu Arkelos eim arim Eros muŋum konu eim King moŋum ninjing. Yi nengin kin, Josep eim konu eŋe ba gaŋ erim. Pe nga kunum endi eim or kumb er kenim ni, Gos eim kin ek nim. Pe eim Galilii konu orung pum. ²³Eim pupu konu endi ‘Nasres’ niŋmin konu eŋe pupu muŋum. Oŋ ekii se tonu omba piik niŋmin wumb ninjing ek ei keimi tonu om ei yi miŋ, “Eim Nasres konu eŋe wu.”

Jon Wumb Noŋ Pendiŋim Wu, Ei Ek Ni Tor Kindim

(Mak 1:1-8, Luk 3:1-18, Jon 1:19-28)

3 ¹Kunum eŋe Jon wumb noŋ pendiiŋim wu ei opu, eim Juriya wumb konu mei wii sim konu eŋe moŋpu ek ni tor kindim. ²Eim ek dinga nipi yi nim, “Enim noman ak tungii! Nimbiŋ erang Gos sinim tep er moŋum ei enim kin mandi onum.” ³Jon omba nge, Gos eim ek ni tor kindiiŋim wu Aisaiya gupu eŋe ni tor kindrim, ek yi miŋ nirim,

“Mei wumb mulenjing konu eŋe wu endi ek dinga nipi wii top moŋum. ‘Owundu nge andŋam er kun erei! Owundu omba nge piik, enim noman tuk er kun erik muŋngii.’”

⁴Jon eim konduk kindiiŋim kon, ei kung kamil ngenj eŋmin kon ei kindpi, kan eim kend eŋe tuk si taŋpi ei ka ngenj eŋim. Eim kuni noŋum kuni ei guimbi gulnjambi ni ka piimi muŋ ombu nopu yi eŋim. ⁵Kunum eŋe Jerusalem wumb ni Juriya konu orung orung wumb pei noŋ Joran konu orung wumb pei ok Jon muŋum konu onjung. ⁶Nga en enim oŋ kis ombu ni tor kindik erangin ni, noman ak tok erik kin Jon en enim noŋ Joran eŋe noŋ pendpi ngum.

⁷Jon eim kenim ni, wumb kolk nga konj onerngii piik eŋmin ni Lo ek piik ekii siŋmin wumb ombu ok noŋ pimin nik onjung. Ei eim kanpi ek nipi yi nim, “Enim ka wembii nge kingam miŋ noŋ noman kis piik enjing,

wumb nii enim neng oł ekii se tonu omba ei Gos nge popuł owundu ei tungu pungii nge onmun? ⁸Enim noman ak tungii nge, oł kun erik, noman ak tok ełmin oł ei mił kun erangin wumb keningii,” pa nim. ⁹“Enim noman tuk ełe yi piinerngii, ‘Eiparam ei sin nge kupenjpin,’ sin noman ak tunermin ei kapłi yi ni piinerngii. Gos eim kapłi ya kom ku ombu erang, Eiparam nge kingam noł mułngii. Mułangin, Gos enim topu tor kindmba. ¹⁰Pe nga tui mer ond puł eł pałim. Ond pei mong ka tunałmin, ond ombu kołmung tok dup kelngii. ¹¹Na Jon enim noł mendpił ełe noł pendind ei, enim noman ak tangin pendind. Ba Gos kindang wu endi ekii se omba wu, ei eim dinga ei dinga wii, na dinga ei kapłi enanim. Na wu kun ka mołał pim kin, eim simb su ei si kindmbii ei kapłi enand mon. Nga eim enim wumb kopur Gos Gui Ka ei ngang singii ba wumb kopur Gos kin pii gii ninanmin wumb ei Gos nge popuł kis ei dup ningił ełe mułngii. ¹²Pe Gos kindim wu Krai, eim angii ełe ambii kuni mong wiis kapur ei sik sik tang, wiis tindkan si kindpi wiis kułou tołmun ngii ełe nirik kindmba mił yi ełim. Nga wiis rais tindkan ei sipi dup ełe kindmba, dup kumbułpu nga nupu yi ełim dup endi mon. Kunum kunum nupu pałim dup.”

Jon Jiisas Noł Pendim
(*Mak 1:9-11, Luk 3:21-22*)

¹³Kunum ełe Jiisas eim Galilii konu si kindpi, noł Joran konu orundung Jon kin pum. Jiisas Jon angii ełe noł pimba nge pum. ¹⁴Ba Jon eim erang kin Jiisas eim noman ak topu pimba nipi erim, “Na nim kin noł pimbii, ba nim nimbił erang na kin on?” a nipi Jon eim Jiisas kin ek yi nipi orung kindim. ¹⁵Ba Jiisas ek nipi orung kindim, “Mon, pe Gos nge noman ełe oł kun pałim mił yi na kin enjii ei kapłi,” nim. Yi mił neng, Jon eim ek ekii sim.

¹⁶Jiisas eim noł pepi poru nipi, noł si kindpi sikir tonu om ni ei epin wuł ał pang, Gos nge Gui Ka ei mani om. Sinim kei Kurmuł ninmin ei mił opu Jiisas kin mułum. ¹⁷Pe ek endi epin konu ełe tor om ek ei yi nim, “Kangi ei, na kangii mendpił, na eim noman ngond. Na noman ka eim kin pałim,” pa nim.

Seisen Ek Nemb Jiisas Oł Ermba Mił Kenmbii Ni Piim
(*Mak 1:12-13, Luk 4:1-13*)

4 ¹Kunum ełe Gos Gui Ka ei Jiisas sipipi wumb mulenjing konu ełe mułang kin, Seisen eim Jiisas ermba oł ei kenmbii nipi ek nimba pum. ²Jiisas eim kuni nunarpi mułum, kunum ei kunum 40 epin, tinga pei mułum. Moł pang, eim kuni owundu tang piipi mułum. ³Pe Seisen Jiisas kin ek neng ermba oł ei kenmbii ni piim Seisen yi piipi kin, ei Jiisas mandi tor opu ek nim. “Nim Gos kingam mendpił pim kin, kapłi

nim ya kom ku mołum ei ek nen kin bres pengli!” 4 Ba Jiisas ek dinga nipi orung kindpi yi nim, Gos ek ka ok nirim mił yi ninim, ‘Bres mendpił ei wumb noman ełe konj ngunermba mon. Ba Gos nirim ek ni tor onum ek ei, wumb noman konj ngonum.’ ”

5 Jiisas eim ek yi neng kin, Seisen Jiisas sipipi, Jerusalem men ngii owundu ełe ei tonu mendpił sipim. Sipipi, engndang engim. 6 Engang, ek nipi yi nim, “Nim Gos nge kingam pim kin, ełe nim puku sikin mani pan, Gos ek ninim mił,

‘Enjel kindang neng ok, nim enim angil embilangin, nim simb ełe ku ni epi endi nim tunermba,’ ” pa nim.

7 Nga Jiisas ek yi nim, “Gos nge ek ka nga ninim, ‘Ninim nge Gos Owundu ermba oł ei kenmbii ni enerii mon!’ ninim,” pa nim.

8 Nga Seisen eim Jiisas nga sipipi, komung owundu endi pim konu ełe sipim. Sipipi, konu owundu orung orung pei andan topu, konu ka wii owundu pei wu king tep er mołmun konu ei kenjingil. 9 Nga Siesen Jiisas kanpi yi nim, “Pe nim na kin simb ełe ming gopsing pii polkun, na kin men tokun enjii, kapli na nim konu ka wii ni epi ombu pei ngumbii,” nim. 10 Pe Jiisas ek yi nim, “Nim Seisen po! Gos ek ka ok nirim mił yi ninim, ‘Nim Gos Owundu nge embe ambił tonu kindkin men tokun enjii. Erkin, eim kongun ei mendpił enjii,’ Gos nge ek ka yi ninim,” pa nim.

11 Yi neng kin, Seisen Jiisas si kindpi pum. Pang kin, enjel ok Jiisas paki tunjung.

Galilii Konu Jiisas Kongun Pułngun Mondpu Erim

(Mak 1:14-15, Luk 4:14-15)

12 Jiisas piim ni Jon kan ngii kindinmin ninjing. Nengin piipi, Galilii konu ełe pum. 13 Pupu, Naseres konu si kindpi, Kapaniyam konu ełe pum. Kapaniyam ei noł gopu owundu ełe orundung sim. Nga konu orung Sepulan ni Napsalii konu tał ełe orung sim. 14 Yi mił erang kin, pe ok ek ni tor kindiłmin wu Aisaiya gupu ełe Gos ek nirim ei yi mił nirim,

15 “Sepulan mei konu ni Napsalii mei konu ełe andlam pupu noł gopu owundu ełe pupu orung noł Joran tor punum. Galilii konu ei torung wumb eipi wumb konu. 16 Konu ełe wumb noman tuk ełe emii mił peng molk oł kis erik mulnjung wumb ei tiłang owundu ei kaninmin! Nga wumb noman tuk ei emii tuk molk kulk poru ninjing konu mił mołmun, ba tiłang ei Jiisas enim wumb kin om, ei tiłang erang nimba. Emii konu kułngii nge mołmun, tiłang ei ok orum poru nim!”

17 Kunum ełe Jiisas kongun pułngun mondpu ek ni tor kindpi wumb ngum. Ngopu, yi nim, “Gos epin konu sinim tep enim ei, enim kin mandi poru ninim, kapli enim oł kis si kindik noman tuk ełe ak tok erngii,” pa nim.

Jiisas Wu Kapił Kapi Eim Kin Ekii Singii Nge Wii Tum.

(Mak 1:16-20, Luk 5:1-11)

¹⁸Jiisas eim Galilii noł gopu owundu wer ełe pupu endim. Pupu kenim ni, wu angim angim tał, endi Saimon nge embe nga endi Piisa. Nim eim angim Endru teł noł gopu ełe omu kon poł simbił ni er mulnjunguł. Wu tał eł ełip omu tołmbuł kongun ei erkił kin ku siłmbił. ¹⁹Pe Jiisas eim wu tał kanpi kin ek yi nim, “Ełip na kin ekii singił nge weł! Wangił, na ełip wumb eipi nengił na kin ekii singii nge nip ngumbii,” pa nim. ²⁰Kunum ei mendpił omu kon ni epi si kindpił, sikir pukuł, Jiisas pum konu ekii se punjunguł.

²¹Nga Jiisas noł wer ełe pupu kenim ni angim tał, endi Jeimis, Sependii kingam, angim Jon teł erinjngił kin omu kon er ka er mulnjung. Mułangin, ei tonu noł kanu eł molk erinjngił Sependii kin er mulnjung. Nga Jiisas eim wu tał wii tum. ²²Pe sikir wu tał erinjngił Sependii si kindił, Jiisas pum konu ekii se punjunguł.

Jiisas Wu Amb Pei Er Ka Erim

(Luk 6:17-19)

²³Jiisas eim Galilii konu orung pei endim. Andpi, en enim men ngii konu ełe pei ek ka ni tor kindpi wumb ngopu ek ei Gos sinim tep enim mił nipi ngum. Ngopu kin, eim wumb ngenj ełe ening kanim kanim ening, ei er ka erim. ²⁴Eim erim oł ei, wumb ek poł to pangin Siriya konu orung orung wumb piik, pe wumb ening kanim kanim pim wumb ni, ngenj kumbii erpi, kinj num wumb, ni keku tum wumb ni, simb angil mapi erim wumb ni gui kis tuk mułang ni ening kanim kanim pim wumb ei pei tu wunjung. Wumb ei pei Jiisas eim er ka erim. ²⁵Pe wumb tiłap owundu punjung wumb ei, Galilii konu ni Dekapolis konu ni, Jerusalem konu ni Juriya konu ni noł Joran orung wumb pei ok Jiisas pum konu ekii se punjung.

Jiisas Eim Tonu Komung Ełe Ek Yi Nim

5 ¹Jiisas kenim ni wumb tiłap owundu pei ok, eim kin ongii nge onjung. Ok kin, pe eim komung ełe tonu pupu mułum. Nga eim nge ekii siłmin wumb eim mułum konu kułou tunjung. ²Pe Jiisas eim ek man ek nipi, eim nge ekii siłmin wu ombu ngum.

³“Wumb Gos Gui Ka nge simin nik wii mulnjung wumb, ei ka piyangin. Gos konu ełe tep er mołum epi ei eim nge.

⁴“Wumb eipi oł kis erangin kin wumb ei ke nik mułngii wumb ei ka piingii. Gos wumb ombu kin noman er ka ermbe.

⁵“Wumb en enim embe ambił tonu kindnanmin wumb, ei ka piingii. Ei en enim Ernjing Gos epi ka pei ngumba nirim mił, ei pei singii.

6“Wumb kombur en enim noman eŕe kunum kunum ei oŕ kun ka er muŕngii wumb ei, en enim ka piingii. Gos en enim epi pei ngang kapŕi ermba.

7“Wumb kombur en enim wumb eipi kin kaimb singii ei ka piingii. Gos en enim kin kaimb simba ku.

8“Wumb noman tuk kun ka simba wumb ei, en enim ka piingii. En enim Gos kapŕi keningii.

9“Wumb kombur en enim wumb eipi kin noman ende pimbanik kongun dinga enmin wumb, ei ka piingii. Gos wumb ei kin yi nimba. ‘Enim nanim kingam noŕ,’ pa nimba.

10“Pe wumb en enim Gos nge oŕ kun erangin, wumb eipi ok en enim kin oŕ embin tui erngii, ei en enim ka piingii. Gos sinim tep eŕim konu ei en enim nge konu simba.

11“Pe enim na ek ekii sik erik endangin, wumb eipi enim kin ek ngok, ek kis kanim kanim kend nik ngok, enim kin kis yi enjing kin kapŕi enim ka piingii. 12Pe enim noman ka seng ka piingii. Enim nge kumep ka singii epi ka wii ei tonu epiŕi saŕim. Yi miŕ, wumb Gos nge oŕ ekii se ermba piik ni tor kindiŕmin wu, ombu ok kin yi enjing ku,” pa nim.

Enim Wumb Dup Alam Miŕ Ni Ep Kusa Miŕ Muŕngii

(Mak 9:50, Luk 14:34-35)

13“Pe sinim mei wumb ei ep kusa miŕ muŕmun. Ei puŕe yi miŕ wumb oŕ kis eŕmin wumb ei tonu mani kindik oŕ kis enerngii mon niŕmin. Ba ep kusa singin ei poru nim kin wumb pii gii ei ep kusa singin miŕ poru ni si kindim. Sinim nimbiŕ oŕ eramin nga opu singin ermba? Ep kusa ei singin enermba ei wumb si kindiŕmin. Si kindangin, wumb kanik, simb eŕ kambik eŕmin.

14“Enim mei wumb eŕ dup tiŕang miŕ erang muŕngii. Nga konu owundu endi tonu komung eŕe simba, ei koi enermba mon ku. 15Pe wumb dup alam kaliŕmin, ei sipik peŕ mandring ni eŕ kindnaŕmin mon. Dup ei tonu peni eŕe mundangin, tiŕang erang wumb ngii nirik muŕngii wumb ei tiŕang erang keningii. 16Yi miŕ ku, enim oŕ kun ka eŕmin ei tiŕang miŕ wumb pei andan tangin kanik, enim Ernjing ei epiŕi moŕum, ei eim embe ambiŕ tonu kindngii.”

Gos Nge Lo Ek Ei Paŕim

17“Na op lo ek ni Gos oŕ ekii se ermba ombu piik nik eŕmin wumb ei to tor kindmba om nik enim yi piinerngii mon. Na op lo ek ni Gos oŕ ekii se ermba oŕ wumb pei ek nik enjing ek, ei na puŕe nip ka ermbii nge ond. 18Na ek keimi nip enim ngond, tonu epiŕi konu nga ya mani mei konu ei poru nimba kunum ei, mon min ek kembis endi tuk lo ek mon eŕ aninga endi pimba. Ek ei am punermba mon. Lo ek yi pepi muŕang, epi tor opu poru nimba,” pa

nim. ¹⁹Pe wu endi eim lo ek eł aninga endi sipipi, ek nipi wumb ngumba wu, ei eim embe tonu Gos epin konu sinim tep enim konu eł kembis wii pimba. Ba wu endi lo ek ekii sipi, nipi wumb ngopu ermba wu, ei eim embe Gos epin konu sinim tep er mołum konu eł Gos eim embe ambıl tonu kindmba. ²⁰Na enim nind, enim lo ek kin oł kun erik erngii ei, wumb lo ek połmun wumb ni lo ek piik ekii sılmin wumb ni ełmin oł ka ei kaplı to mani kindnenjing kin kaplı enim Gos epin konu tep er mołum konu eł tuk punerngii mon.”

²¹“Ok sinim kupenjpın noł sinjing ek ei piik poru ninjing. Enim wumb to kundnerngii mon! Nga wu endi pupu wu endi to kundum kin, wu ei kos ełe ba. ²²Ba na enim kanip nga nind, wu endi eim angim kin ek mił enjngił kin, eim kos ełe ba. Nga wu endi eim angim kin ek kis nimba, ‘Nim wu kis noman pinałım wu!’ ei eim kaunsul owundu mołum konu ba. Nga wu endi mołpu wu endi nim wu wulu mendpił nimba, wu ei dup konu mendpił ba. ²³⁻²⁴Pe ninim Gos kin kułmał kelnjii nge okun, kułmał kałımin konu mandi angkin piinjii ni ninim angnim kin ek endi pałım. Ei piikin kułmał kelnjii epi eł mond si kindkin, pukun angnim kin ek ni kun erkin poru nikin, nga orung okun, Gos kin kułmał kał ngunjii.

²⁵“Pe wu endi nim kin kos ermba neng, ełip andłam eł punguł konu eł nim ekii sikin eim kin noman ende sekin ek ka ni enjii. Yi ninen kin, wu ei nim sipipi ek pii kun ełim wu ngang, nga ek pii kun ełim wu ei ngang, wu ei sipipi opu ond wumb ngang, opu ond wumb eim sipik, kan ngii eł kindngii. ²⁶Na nim kanip nind, pe nim ku epi ngo pendin, ei kopur pei ngunen kin nim kan ngii sikir tor onenjii mon!”

Wu Amb Kiłip Tonmun Oł Ei Nge
(*Masyu 19:9, Mak 10:11-12, Luk 16:18*)

²⁷“Enim kin ek ei ok tor om enim piik poru ninjing, ‘Nim wu amb eipi nge ningił enenjii mon.’ ²⁸Ba na enim kanip yi nind, wu endi eim amb eipi endi kanpi noman to piimba wu, ei eim oł kis noman ełe erpi poru nim. Wu ei lo ek ei piinerim mon. ²⁹Nga ninim ningił tunding epi endi kanpi oł kis ermba, erim kin ningił tunding kopis si kindnjii. Ei mił nim oł kis ei si kindnjii. Ninim nge ngenj orung kopur kopis kindnjii ei kaplı. Mon pim kin, nim ngenj ei kopis kindnen kin, nim ngenj pei mer dup konu kis ełe ba.” ³⁰Nga ninim angıł tunding oł kis endi erim kin, angıł orung kiłip to kindnjii. Nimbił erang nim angıł tunding kiłip to kindan, ei epi kis ba ninim ngenj orung pei dup konu ba ei epi kis mendpił. Oł yi eran kin nim ngenj pei mer dup konu ełe punermba.”

³¹“Kumb ok lo ek endi tor orum ek ei yi nirim, ‘Wu endi eim ambim si kindmba wu, ei eim ok pupu kos pipe sipi amb ei ngumba,’ niłmin. ³²Ba na enim kanip nind, wu endi eim ambim si kindmba, ei eim ambim wu eipi kin ningił enermba wu ei lo ek to kindim. Nga wu endi ok ambim si kindim amb ei, nga wu endi simba wu, ei lo ek to kindmba.”

³³“Ek endi sinim kupenjpin noł sinjing ek ei enim piinjing. Ei yi mił, enim ek keimi endi nik tonu kindik ek dinga nik enjing, ei to kindnengii mon. Ba ek keimi endi ninjing kin, enim ek kun nik Owundu kumb eł ninjing ek ei yi mił erngii. ³⁴Ba na enim kanip nind, ek keimi endi nik tonu kindik dinga enerngii mon! Enim tonu epin Gos konu sik ek endi nik dinga enerngii. Epin ei Gos eim mołum konu. ³⁵Nga mani mei eł nik ek endi nik dinga enerngii ei mon. Nimbił erang mei ei mei kembis Gos simb sałim konu. Nga Jerusalem konu nik ek endi ni dinga enerngii ei mon! Jerusalem konu ei King Owundu konu sałim. ³⁶Na ek dinga endi kun keimi pinerang kin, eim na peng eł tui topu kołmung erpi si kindmba, pa ninjii mon. Enim peng enjin ei endi kuru erpi wu tukui mił pinermba; nga peng enjin endi ping erpi wu gał mił yi enermba mon ku. ³⁷Ba enim wu nik mon ni owa ningii ei mendpił. Enim nga ningii, ei Seisen mendpił enim kin nei neng ninmin.”

Oł Endi Erngii Er Orung Kindnenjii Mon

(Luk 6:29-30)

³⁸“Lo ek ei ok tonu om, ek ei kapłi enim oł yi mił erngii, ‘Nim wumb ningił ei si kindkin nin kin wumb nim ningił ei si kindngii ku. Nga nim wumb gupu mong ei si kindkin nin kin, wumb nim gupu mong si kindngii ku!’ ³⁹Ba na enim kanip nind, wumb endi enim tumbii ni ermba wumb, ei enim eim to orung kindnengii mon. Pe wu endi nim kon taki tum kin, nga ak tan orundung tumba ku. ⁴⁰Pe wu endi nim kin kos erpi nim kumep sinerim kin, eim nim konduk simbii nim kin, nim torung muł ełim kon ei ouni ngunjii ku. ⁴¹Pe wumb endi eim nim kin konu mandi eł pambił nim kin, nga nim eim nga konu turii sipnjii. ⁴²Nga wu endi nim epi endi ngui nim kin, nim eim ngunjii. Wu endi nim epi endi ngan, nga ekii se nim ngumbii nim kin, nim wu ei kin buł ngunenjii,” pa nim.

⁴³“Enim lo ek ei ok tor om piinjing ek, ei yi mił, ‘Wumb nii endi nim kin mandi mułmba wumb ei noman ngunjii. Nga nim nge opu orung wumb ei nim eim kin kis piikin noman ngunenjii mon!’ ⁴⁴Ba na enim kanip nind, enim opu orung wumb noman ngok, nga opu orung wumb enim tumbii ni ermba wumb ei paki tok Gos kin prei erik, opu orung wumb paki tungii. ⁴⁵Yi mił enjing kin, enim Gos epin konu ełe mołum ei enim Ernjing mił mułang kin, enim eim kingam noł mił wumb eipi kin andan tangin keningii ei enim. Gos eim eni erpi kindang opu wumb kis ka mołmun konu ełe eni pei topu tiłang enim. Nga Gos eim konu kumb erpi kindang opu wumb kis ka mołmun konu, ełe eim konu kumb kindang onum ku. ⁴⁶Enim wumb noman ngołmun wumb ei kin noman ngunjing kin enim epi sinerngii mon. Pe wumb ku takis siłmin wumb ei oł yi ełmin ku. Ba enim nga oł kun ka wii pei erngii. ⁴⁷Nga enim nge engnjing noł kin ek ka nik enim nipe epi ka wii enjing? Pe wumb torung

ngenj eipi wumb ei ol yi elmin ku. ⁴⁸Yi palim ei piik en enim ol kun ka wii erik muŋgii mił, enim Ernjing Gos tonu epin konu kun ka wii mendpił mołum mił yi muŋgii.”

Wumb Paki Tungii Ol Ei

6 ¹“Enim pii kun erngii enim ol ka endi, eramin wumb eipi ei sin keningii nik yi enerngii mon. Pe enim ol yi enjing kin, enim Ernjing Gos tonu epin mołum ei, enim kumep epi ka endi ngunermba.

²“Ninim wumb epi sinerang wii mołmun wumb, ei paki topu epi ngumbii ni piinjii, ei nim wumb eipi kanik wii top ngumbii ni yi enjii ei mon. Ei yi mił, ek kend wumb men ngii nirik ni andlam owundu orung ele angk prei erik wumb kanik kin, ‘Sin embe ambił tonu kindngii,’ nik elmin mił yi enerngii. Yi elmin ei Gos kin epi ka endi sinerngii mon! Na enim kanip nind, wumb ei en enim epi sinjing poru nim, Gos nga epi endi ngunermba mon. ³Pe ninim wumb epi sinermba wumb ei epi ngumbii ni piinjii, ei yi mił. Nim angil taring orung nimbił ol enjii ei, nim angil tundung orung piinermba mon. Ei pułe yi mił. Nim wumb epi sinermba wumb ei koi erkin epi ngunjii ei wumb kinerngii. ⁴Yi mił, ninim kongun kaimb sikin enjii mił yi koi er pimba. Nga nim Arnim tonu epin mołum ei nim nge epi koi er pimba, ei eim kanpi nim kin ngopu orung kindmba.”

Prei Elmin Ol Ei

(Luk 11:2-4)

⁵“Enim kunum endi prei erngii, ei wumb ek kend tok elmin mił yi enerngii mon. Ek kend tok elmin ei andlam el ni men ngii kumb el angk prei kinan erik pengin kin wumb en enim keningii ni piik elmin ol ei nge enerngii. Na ek keimi ni enim ngond, wumb ombu nge kumep endi ei sinjing poru ninim. ⁶Pe kunum ele ninim prei enjii pimba, ei nim pukun ngii nirik pukun, ondu ngokun, koi er prei enjii. Ei ninim Arnim Gos epin konu epi koi ele mołum ei kaninim. Nga eim epi pei koi er sahitim ei kanihitim, eim nim ngumba,” pa nim. ⁷“Enim prei erngii, ei torung ngenj wumb ek wii pei nik kinan kind palmin mił enerngii. Ngenj wumb yi piinmin, ‘Nimbił erang sin ek pei nemin, Gos piimba,’ nim piik yi elmin. ⁸Enim wumb enmin ol ei ekii sinerngii. Ernjing Gos enim epi simin ni piimin ei Gos eim piinim. Enim eim kin kii sinerngii kunum ba eim ok piitim. ⁹Enim prei yi mił erngii:

‘Sin Erinjpin Gos. Nim tonu epin mołun. Nim embe ambił tonu mendpił kindmin ei ka wii. Gos ninim nge sin tep er mołun dinga sin kin omba.

¹⁰Ninim nge noman ele tonu epin ekii sinmin mił yi ku sin ya mei el ekii sinmin.

¹¹Pe sin kuni kunum kunum eŕe kapŕi ngon.

¹²Nim sin oŕ kis enjpin ei kil ngokun si kindnjii. Ei miŕ sin yi ku wumb sin kin oŕ kis enjing, ei sin kil ngo si kindmin ku.

¹³Nim sin kin epi oŕ embin tui endi tonu omba kunum, nim sin kin wakŕin to si kindnenjii mon. Ba wu er kis eŕim wu, ei sin kin omba nim sin paki tokun, tep ka er muŕii.’

¹⁴“Piimin. Enim wumb endi enim kin oŕ kis ermba ei nik kun enjing kin, enim Ernjing Gos tonu epin moŕum, ei nim oŕ kis kil ngopu si kindmba ku. ¹⁵Ba enim wumb eipi oŕ kis ei nik kun enenjing kin, enim oŕ kis erngii Gos enim oŕ kis kil ngopu si kindnermba ku.”

Kuni Mowii Niŕmin Oŕ Ei

¹⁶“Pe enim kuni nunarik mowii piingii. Nimbiŕ erang Gos eim enim kin noman ka piimba. Wumb ek kend wumb, en enim kumb dinga puk enmin. Nimbiŕ erang wumb enim keningii ei oŕ yi enjing kin, wumb yi piingii wu ombu kuni mowii pek onjung ni kengii. Na ek keimi nip enim ngond, wumb epi ekii se singii kumep epi ei pe si poru ninmin. ¹⁷Ba nim kuni mowii piin kin, noŕ was, kumb ningiŕ eŕ erkin, kopung peng eŕ kalkin, yi erkin endnjii. ¹⁸Yi miŕ en onjii ei, wumb nim kuni mowii pekin on ni yi kinerngii. Ba Gos eim epin konu moŕum ei endeim mendpiŕ eim epi koi er saŕim, epi ei piilim nga kaniŕim ku ei kanpi kin nim kumep epi nga ngopu orung kindmba.”

Epi Ka Sik Kuŕou Toŕmun Oŕ Ei

(Luk 12:33-34)

¹⁹“Enim epi ka wii kan apirik ya mei eŕe kuŕou tunerngii. Mei eŕe tumb jingamb ok epi ombu er kis erngii, nga waning wu opu waning simba ku. ²⁰Ba enim oŕ kun ka wii eŕmin oŕ, ei nge Gos eim enim kin ka piimba ei tumb jingamb ni waning erngii wumb ni ei epin konu eŕ tuk puk er kis monduk enerngii mon! Nga waning wu pupu waning sipi ermba andŕam sinatim mon ku. ²¹Yi miŕ erang, en enim noman eŕ epi ka wii simba konu eŕ enim nge noman ei eŕe simba ku.”

Sinim Ngenj Eŕ Tiŕang

(Luk 11:34-36)

²²“Ningiŕ ei sinim ngenj eŕe nge dup alam miŕ. Pe nim ningiŕ ei ka pim kin, nim noman tuk kun ka sim kin, oŕ kun ka enjii ku. ²³Ba ninim ningiŕ kis muŕum kin, ninim noman tuk ei pei emii owundu pimba. Nimbiŕ erang oŕ kis eŕmin oŕ ei nim kin pei sepi kin, nim noman tuk ei emii er paŕim,” pa Jiisas yi nim.

Wu Endi Kundii Taŕ Kin Kongun Enermba

(Luk 16:13)

²⁴“Wu endi eim kongun wu owundu taŕ kin enermba mon! Nga wu ei owundu taŕ kin kongun erim kin, eim owundu endi kin ka piipi kin nga

endi kin kis piipi ermba. Nga owundu endi kin noman ngopu endi kin noman ngunarpi ermba ei mon. Yi mił sinim noman tał sepin Gos kongun erpin nga ku kongun erpin kunum ende enermin mon!

Epi Pei Noman Peng, Noman Nendii Piinmin

(Luk 12:22-31)

²⁵“Yi piik na enim kanip nind. Enim konj molk, noman embin to yi piinerei! Nga kuni nipe numun eł yi piinerngii mon. Sinim nge ngenj ełe epi nipe telmin? Sinim konj mołmun ei epi owundu ba kuni ei epi owundu mon. Yi ku sin nge ngenj ei epi owundu ba alap ei epi owundu mon. ²⁶Enim kei kaninmin ei tonu bur ni andinmin: ei kuni emb tilanmin, nga kuni tu wuk, ngii konu sinałmin. Ba enim Ernjing Gos tonu epin ei kuni ngołum. Enim kei ombu to mani kindik enim wumb mołmun. Gos enim kuni ni alap ngumba ku. ²⁷Enim mołmun konu tuk eł, wu nii endi eim epi endi noman erang piim kin, eim kunum kinan konj mułmbii ni piimba, ei kapłi enanim.

²⁸“Pe nimbił erang enim ngenj ełe konduk ni ei noman to piinmin? Enim andaring plawa kuk nin ond kuk tonu onum, ei er onum mił nenj ei keningii. Plawa kuk ei kongun dinga enałim, nga konduk ni epi endi enałmin ku. ²⁹Ba na enim kanip nind, ok king Solomon eim konduk ka wii kindrim, ei ya ond kuk ka wii mił ei kindnerim mon. ³⁰Keimi, pe kui engimb nin epi ei en enim Gos konduk mił ei ka wii akip ngang kindim. Topuł mer dup kałłmin konu eł kindang dup numba. Pe nga enim konduk ni epi ei kindnermba ni piinmin min? Nimbił erang Gos epi ei enim kui pei ngunermba nik pii gii ninanmin? ³¹Ei piik enim noman embin yi piinerngii. ‘Sinim kuni nipe kuni endi numun da, sinim noł nik piinerngii mon. Nipe noł endi numun da ni piinerngii mon. Ei sinim konduk nipe konduk endi kindmin da ni piinerngii mon.’ ³²Mon, oł ombu wumb torung ngenj wumb ei, kongun yi enmin. Ba enim nge Ernjing Gos tonu epin mołum ei piłim. Enim epi ombu nge pei ngang singii ku. ³³Ba enim oł kun ka pałim mił ka erik, Gos sinim tep er mołum ni piik ekii sik er mułangin kin kapłi Gos enim epi eipi ombu ngumba ku. ³⁴Yi pałim ei piik, topuł ermin epi ni noman embin yi piinerngii mon. Topuł wumb endi ei eim ermbii ni piinim epi ei enim. Nga oł embin tui endi topuł tonu omba ei, enim noman to piinerngii mon.”

Wumb Eipi Ełmin Oł Ei Mok Tok Yi Enenjii Mon!

(Luk 6:37-38,41-42)

7 ¹“Enim wumb kanik ek ngok erik kos piik ełmin mił yi ninerngii. Enenjing kin, Gos enim kin kos piinenmba ku. ²Pe enim wumb kin erngii oł ei, Gos enim kin ermba. Nga epi wumb ngołmun mił yi ku Gos enim ngumba. ³Nimbił erang nim angnim epi moł aninga ningił

eł pałim ei kankin nin, ba ninim ningił eł ond owundu mił pałim? Ei ok si kindkin, ekii se eim nge ningił eł epi moł pimba ei si kindnjii. ⁴Ond owundu mił ninim ningił pałim, ba ninim angnim kankin yi nin? “Engnan, nim ningił eł epi moł pałim, ei si kindmbii nin?” Ei pułe yi mił, sinim oł kis enmin oł ei epi moł mił, sinim nge noman tuk eł pałim ei si kindinmin. ⁵Nim ek kend nge wu. Ninim ok ningił eł ond owundu mił si tor kindkin, ningił ka seng, kan kun erkin, nga angnim epi moł ningił eł pałim, ei si kindnjii,” pa nim. ⁶“Enim Gos ek ka epi ka wii mił, ei nge wumb kis owu mił kapłi ngunerngii mon! Nga biis ni epi ka wii ei sipik, wumb Gos kin ek buł ngok ełmin wumb, ei kung mił ngunerngii mon ku. Mon peng, wumb kung mił, biis ka wii ei en enim simb eł kamb mani kindik, nga wumb owu mił ok enim kin erik kis erngii ku,” pa nim.

Wu Endi Prei Kongun Dinga Erim

(Luk 11:9-13)

⁷Enim Gos kin prei er ngungii, “Enim Gos kii sik enmin ei epi enim ngumba. Enim epi kuruk endngii, ni keningii. Enim Gos ngii ondu eł to teki teki nengin, aki tumba,” pa nim. ⁸“Wumb pei Gos kin prei ełmin, ei epi siłmin. Epi sipmin nik kurułmun, ei kaniłmin. Nga Gos ngii ondu eł to teki teki nimba wu, ei Gos eim ngii aki tołum ku. ⁹Pe wu endi kingam aka numbii nimba, eim arim kom ku endi sipi ngumba min? Ei mon. ¹⁰Nga kingam omu numbii nimba, eim arim ka wembii sipi kingam ngumba min? Ei mon ku. ¹¹Yi mił, enim wumb kis ei kingenjng noł epi ka noman ka pend kingenjng ngołmun. Pe sinim piimin, Erinjpin Gos tonu epin mołum ei sinim prei erpin kii sipin ninjpin kin kapłi epi ka ei ngumba ku.

¹²“Wumb enim kin oł yi mił erngii nik piinmin oł ei, en enim wumb epi kin oł yi erngii ku. Ek ei lo ek, nga Gos nge oł ekii se ermba piik niłmin wumb ek ei ende pałim.”

Konj Mułngii Konu Ondu Kembis Wii Sałim

(Luk 13:24)

¹³“Enim epin konu andłam kembis ełe pungii. Nimbił erang andłam puk konu kis dup konu eł pungii andłam ei owundu sałim. Andłam ełe wu amb ombu pei andłam ełe andik mołmun. ¹⁴Ba kunum kunum konj ka mułngii konu, ei andłam kembis wii. Nga andłam puk konu ka eł pungii, ei kongun dinga erngii. Erik kin, wu amb endeim endeim ni andłam ei kan singii,” pa nim.

Ek Ni Tor Kindiłmin Ek Kend Wumb Ongii, Ei Kan Kun Er Mułngii

¹⁵“Ek ni tor kindiłmin ek kend wumb ongii, ei kan kun er mułngii. Ek kend wumb siipsiip ngenj mił ei torung kun ka wii mił kindik ongii. Ba

noman tukrung ei owu simbii mił enim kin onmun. Ok enim pii gii ei to kis erngii nge ongii. ¹⁶Nga enim molk ek ni tor kindiłmin kend kongun er ongii, ei enim wumb ei nge oł kongun erik keningii. Nimbił erang wumb noł wain mong ond angii ełe gał mołum ei siłmin; min wumb ond pik mong sik, engimb min epi gał mołum ei sik yi ełmin min? Mon, ei sin kapłi enałmin. ¹⁷Yi mił ku, ond ka mong ka tołum ku. Nga ond kis ei mong kis tołum ku. ¹⁸Ond ka ei mong kis tunałmin mon ku. ¹⁹Pe nga ond endi mong ka tunałim, ei kołmung tok, sik dup kałmin. ²⁰Ek ei yi mił, enim ek ni tor kindiłmin kend kongun ełmin wumb ei, enim keningii. Kanik, ek ei pułe piingii pa nipi ngum.”

²¹“Wumb kombur aninga na kin ‘Owundu, Owundu,’ nik, ek dinga nik erngii wumb, Gos sinim tep er mołum konu eł tuk pungii ba wu endi nam Ernan tonu epin mołum ni piipi, eim noman eł ekii sipi endmba wu, ei eim Gos kin Owundu Owundu nimba wu, ei eim Gos kin epin konu tep er mołum konu eł kapłi tuk ba. ²²Pe kunum owundu tonu omba kunum, ei wu amb pei yi ningii, ‘Owundu, Owundu! Na nim nge embe eł oł ekii se ermba mił piik niłmin mił ninj ningii. Nim embe eł sin gui kis to si kindinjin. Nim nge embe eł sin jep oł kanim kanim enjpin,’ pa ningii. ²³Kunum ełe, na ek nip orung kindip yi mił nimbii, ‘Enim na kinał. Enim oł kis wumb mendpił, na kin tuk onerei!’ nimbii,” pa nim.

Ngii Takiłmin Oł Tał Ei

(Luk 6:47-49)

²⁴“Pe wu endi na nind ek ei piipi, ekii simba wu, ei wu endi yi mił eim noman ka peng, eim ngii tonu kom ku peł takiłim. ²⁵Pe konu kumb topu mani orum, konu pop owundu topu onum, noł owundu topu ełim ei ngii mani punałim. Nimbił erang, wu eim ngii ei kom ku peł ełe tonu takiłim ei dinga pupu ngii eim engim. ²⁶Wu endi na ek ei piipi, ekii sinerim wu, ei eim yi mił wu ende noman pinałim wu mołum ei mił. Pinerang, eim ngii tonu noł ku kilta takiłim. ²⁷Konu kumb owundu topu, mani orum, konu pop owundu topu orum, noł owundu to orum kunum ei ngii ei eskił tołum. Ei keimi, ngii mani pupu er kis ełim.”

²⁸Jiisas ek ei nipi poru neng, wumb tiłap owundu ok mulnjung ni, eim ek ei wumb piik mund mong enjing. ²⁹Nimbił erang, Jiisas eim ek nim ek ei wumb noman peng niłmin lo ek ei nge ninerim. Jiisas eim wu endi noman dinga, pii gii nik niłmin ek mił yi neng, wumb mund mong enjing.

Jiisas Wu Endi Kinj Bombułum Tum Ei Er Ka Erim

(Mak 1:40-45, Luk 5:12-16)

8 ¹Jiisas eim komung eł si kindpi mani wang, wumb pei eim pum konu ekii sik punjung. ²Pangin, ngenj kinj bombułum tum wu

endi opu, Jiisas simb eł ming gopsing pii połpu, kan mani kanpi yi nim, “Owundu, nim na er ka ermbii ni piin kin, kapłi enjii.” ³ Jiisas eim angłł wu ei ambıpi ek yi nim, “Na yi mił ermbii, nim ngenj ka simba.” Neng, wu ei kinj bombułum tum ni poru neng, wii ka mułum. ⁴ Pe Jiisas ek yi nim, “Oł ei, nim pukun wumb endi kankin ninenjii mon. Nim ngenj ei sipkin, Gos kin kułmał kałıim wu mołum konu ełe andan tan, ok Moses nirim oł ei erkił, Gos kin kułmał kiłan, wumb nim keningii ni, nim ening pim ei poru nim ni keningii,” pa nim.

Jiisas Opu Ełmin Tep Ełim Wu Nge Kongun Wu Endi Er Ka Erim
(Luk 7:1-10)

⁵ Jiisas pupu Kapaniyam konu tor pang, Rom wu endi opu wumb 100 pei tep ełim wu, ei opu, kii dinga sipi Jiisas ngum. ⁶ “Owundu, na nge kongun wu ei ening topu, ngenj dinga pinerang, peł ełe ngii konu pałim, eim ngenj kumbii owundu ei piipi pałim,” pa nim. ⁷ Neng, Jiisas yi nim, “Na pup, eim er ka ermbii,” pa nim. ⁸ Ba opu ełmin tep ełim wu, ei eim yi nim, “Owundu, na wu ka mon. Nim na ngii konu ełe onenjii mon! Nim ek wii nen, nam nge kongun wu ka mułmba. ⁹ Nam yi ku, wu num na tep ełim wu ei na tep erang, na nam nge opu wu ombu tep erip, endi ‘Pui!’ nemb, pułum. Nga endi, ‘Ya wei!’ nemb, ołmun. Nga nam kongun wu kongun ei ‘Erii!’ nemb, kongun ełim,” pa nim. ¹⁰ Jiisas wu ei ek piipi puku sipi erim. Erang, ek nipi, wumb eim kin ekii se onjung wumb ei ngum, “Na Esrel wumb konu ełe wu endi pii gii wu, yi nge endi kan sinenj mon! ¹¹ Na enim kanip nind, wumb konu eipi wumb orung eni tonu ołum konu, ni eni mani punum konu, wumb ei ok, Eiparam ni Aisik ni Jeikop ni kuni peł endi nok mułangin, Gos sinim tep er mołum konu ełe no mułngii,” pa nim. ¹² Ba wumb Gos mołpu tep erang tuk mołmun Jura wumb, ei topu tor kindpi, emii konu epi endi eł kindmba. Ei en enim ke nik, gupu mong kongk, kaimb er mułngii,” pa nim. ¹³ Pe Jiisas ek nipi opu ełmin tep ełim wu ei ngopu yi nim, “Ninim pii gii peng eramb ni pui mił yi ermba?” pa nim. Pe konu eni ełe Jiisas opu ełmin tep ełim wu kin ek tengim, kunum eł mendpił, eim nge kongun wu ei ening poru neng, ka mułum.

Jiisas Piisa Ambim Nge Mam Er Ka Erim

¹⁴ Jiisas pupu, Piisa ngii konu eł nirik pupu kenim ni Piisa ambim nge mam ei ening tang, peł ełe or pim. ¹⁵ Pe Jiisas eim angłł embłang, ening ni si kindpi pum. Pang, amb ei eim Jiisas kin wumb ngungii kuni nge er kun erpi onguł erpi ngurum.

¹⁶ Pe konu pou neng, wumb gui kis mułum wumb pei tu wunjung. Jiisas ek nipi gui kis to kindpi, wumb ening pim wumb, pei er ka erim. ¹⁷ Yi mił erang kin, Gos ok ek ni tor kindıim wu Aisaiya gupu ełe ni tor kindrim ek ei keimi pim. Ek ei yi mił nirim,

“Eim sinim nge ening pim pei si kindpi, sinim ening kanim kanim ei eim kin sim.”

Wu Nii Endi Jiisas Kin Ekii Simbii Ni Piinim

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Jiisas kenim ni wumb tiŕap owundu eim muŕum konu orung orung muŕangin kanpi muŕum. Eim ek yi nim, “Sinim noŕ gopu orundung pamin!” nim. ¹⁹Pe lo ek kengpi toŕum wu endi opu yi nim, “Ek emb toŕum wu, nim konu orung orung min konu endi punjii konu, ei na nim kin ekii sip bii,” pa nim. ²⁰Jiisas ek yi nipi orung kindim, “Owu simbii mei tukpu eŕe paŕiŕmin. Nga kei andinmin ngii angŕim. Ba Gos wu kingam ya mani mei eŕe kindang, wu ngenj sipi moŕum eim nge peng sipi saŕim konu endi sinaŕim. Yi miŕ, wu endi na kin ekii simba wu, ei kongun dinga paŕim,” pa nim. ²¹Nga eim nge ekii siŕmin wu endi ek nipi kii sim, “Owundu, na nim kin ekii simbii ba kumb se kapŕi na kindan pup, ernan tukpu tumbii min?” ²²Ba Jiisas ek nipi yi nim, “Mon, wumb Gos ek piinanim wumb, kuŕii miŕ wumb, ei wumb kuŕii er kun erngii ba nim na ond konu ekii se oi!” pa nim.

Jiisas Konu Pop Owundu Tum, Ei Ek Neng, Pop Owundu Ei Poru Nim

(Mak 4:35-41, Luk 8:22-25)

²³ Jiisas noŕ kanu eŕe tonu pang, eim nge ekii se andiŕmin wumb ekii sengin ouni punjung. ²⁴Konu pop owundu topu, noŕ gopu tuk pinin nipi noŕ kanu tuk opu, noŕ kanu to ak tumba erim, ba Jiisas eim or pim. ²⁵Eim nge ekii se andiŕmin wumb eim to konj kindnjing. Kindik, ek yi ninjing, “Owundu, nim sin paki to! Sin to kundmba enim,” pa ninjing. ²⁶Jiisas eim ek dinga nipi eim nge ekii se andiŕmin wu ombu ngum, “Nimbiŕ erang enim tungu enmin? Enim pii gii kembis ninmin.” Pe eim angpi, eim konu pop kin noŕ ei ek neng, nga ka wii mendpiŕ sim. ²⁷Jiisas eim nge ekii se andiŕmin wumb, mund mong erik yi ninjing, “Ei wu kanim eipi endi moŕum. Eim ek neng kin, konu pop topu, noŕ pinin ni erim, ei nga eim ek ekii sik enmin,” ni yi ninjing.

Wu Taŕ Gui Kis Muŕum Ei Jiisas To Kindim

(Mak 5:1-20, Luk 8:26-39)

²⁸ Jiisas noŕ gopu orundung tor pupu, Garariin wumb konu eŕe pum. Pe gui kis tuk muŕum wu taŕ, eim kin tor onjnguŕ, ei wumb guimeng eŕ molkuŕ onjnguŕ. Wu taŕ wu simbii miŕ. Wumb konu eŕe andŕam endnaŕmin mon. ²⁹Pe wu taŕ wii dinga tokuŕ yi ninjngiŕ, “Gos kingam, nim siŕ kin nimbiŕ oŕ enjii on? Kunum ei epi poru nimba ei poru ninerang okun siŕ ngenj kumbii ngunjii nge on min?” ³⁰Pe kung konu eŕe pei orundung ei nok mulnjung. ³¹Gui kis ombu ek dinga nik yi ninjing, “Nim

sin tor kindnjii pim kin, sin kindan kung mołmun konu ełe tuk bin,” pa ninjing. ³²Pe Jiisas ek yi nipi ngum, “Enim pei!” Pe gui kis wu tał si kindik puk, kung pei mulnjung konu tuk pangin, kung ombu pei sikir puk, konu tumbułam noł gopu mołum ełe mani puk, noł nok kolk poru ninjing.

³³Kung es to mulnjung wumb, oł ei kanik tungu puk, konu owundu wumb mulnjung konu kanik, wumb ei ek yi ninjing. Wu tał gui kis er kindim oł, ei pei nik wumb ngunjung. ³⁴Wumb konu owundu ełe ek ei piik ok Jiisas kanik yi ninjing, “Sin mei ełe mulenjii; konu eipi pui!” nik ek dinga yi ninjing.

Wu Endi Simb Angił Kis Mułum Ei Jiisas Er Ka Erim

(Mak 2:1-12, Luk 5:17-26)

9 ¹Jiisas eim noł kanu eł nga tonu pupu, noł gopu ełe nga orung pupu eim konu kun tor pum. ²Wumb wu endi ening pim wu ei, tu wunjung. Wu ei eim ngenj kołpu poru neng, embił dinga pinerang, eim peł ełe or pim. Pe Jiisas kenim ni wumb ei kin pii gii ninjing. Kanpi, ening pim wu kin ek yi nim, “Na nim oł kis ei si kindind,” pa nim. ³Pe lo ek piłmin wu kombur, en enim noman ełe yi piinjing, ‘Wu ei Gos kin ek ambiltim,’ ni piinjing. ⁴Jiisas wu kei en enim noman yi piyangin, kanpi yi nim, “Nimbił erang enim noman tuk oł kis yi piinmin? ⁵Nipe ek ei oi mił to peng nimbii? Pe na nim oł kis ei kil ngond nimbii ei kapłi min? Nga nim peł ei si mengkin pui yi nimbii ei kapłi min? Ek endi na nim oł kis kil ngond ei nimbii. ⁶Ba na end ei enim kanik piingii nip end. Na tonu epin si kindip, mei mani op, wu kingam tels ei na noman dinga peng, wumb oł kis ei kil ngop ek nip ya wu embił dinga pinernang ei kanip nind. ‘Nim angkin, ninim peł ond sikin, ninim ngii konu pui!’ nind,” pa nim. ⁷Jiisas ek yi neng kin, wu ei eim peł sipi, eim ngii konu sipim. ⁸Nga wu amb ni wumb pei oł ei kanik, mund mong erik, yi piinjing, Gos wu yi nge noman dinga, ni noman ka, wu ei kin ngonum nik, yi erang Gos embe ambil tonu kindnjing.

Jiisas Wu Masyu Wii Tum

(Mak 2:13-17, Luk 5:27-32)

⁹Jiisas andpi pupu kenim ni wu endi mułum ei ku takis siłim ngii ełe mułum. Wu ei embe Masyu. Jiisas wu ei kanpi ek yi nim, “Na ond konu oi!” Nipi yi neng, wu ni angpi, Jiisas pum konu ekii se pum.

¹⁰Jiisas Masyu eim ngii konu ełe mołpu kuni num. Wumb pei ku takis siłmin wumb ni oł kis ełmin ei kin mołpu kuni ende num. Eim nge ekii siłmin wu ombu ouni nunjung. ¹¹Lo ek piłmin wumb, ei Jiisas wumb kis kin kuni nang kanik, eim nge ekii sik ełmin wu ombu kanik yi ninjing, “Nimbił erang enim nge ek emb top ngołum wu ei wumb kis ni ku takis

siłmin wumb kis ni ombu kin kuni nonum?” ¹² Jiisas eim ek ei piipi yi nim, “Wumb ening tunałim wumb ei, ening ngii ełe punałmin mon. Ening pałim wumb ei mendpił pułmun. ¹³ Enim puk Gos nge ek ka ełe kanik piingii, ‘Ka kułmał kałimmin epi ei na noman pinałim. Na noman kaimb siłmin ei na noman pałim.’ Na wumb ka mulnjung ei kin, paki tumbii onenj. Ba wumb kis mulnjung ni oł kis enjing wumb ei, paki tamb, noman ak tungii nip onj,” pa nim.

Kuni Mowii Pałmin Oł Ei
(*Mak 2:18-22, Luk 5:33-39*)

¹⁴ Jon wumb noł pendłim wu, ei eim nge ekii sik andiłmin wumb Jiisas kin ok, ek yi kii sik ninjing. “Nimbił erang sin kin lo ek ekii siłmin wumb kin kuni mowii ełmin, ba nim nge wu ombu kuni mowii enałmin, ei nimbił erang ełmin?” ¹⁵ Jiisas ek ekin nipi orung kindpi yi nim, “Pe wu endi eim simba ermba kunum ełe, eim nge wumb puł, eim paki tołmun wumb kunum ełe kapłi amb simba wu ei eim wumb kin kuni no mułmba kunum ei eim nge wumb kis piik mułngii min? Ei mon. Ba ekii se amb simba wu ei wumb kis eim konu eipi si pangin, eim nge wumb ei kapłi kuni mowii piingii,” pa nim.

¹⁶ Wu endi eim konduk endi piltan top kis ermba, konduk ełe alap konj endi sipi, mui tumba mił mon? Pe wu endi yi erim kin, alap konj ei pepi, konduk topu, kis owundu nga ermba. ¹⁷ Jura wumb kung meme ngenj kulk, noł wain tuk kindiłmin. Ei kung meme ngenj konj ełe noł wain konj kindiłmin, epi tał ka mułangił. Nga noł wain ok nge ei kung meme ngenj ok nge ełe kindiłmin. Nga noł wain konj ei sipik, kung meme ngenj ok nge ełe kindiłmin ei noł tok nipi noł wain tor pang, kung ngenj kis mołułum ku. Yi mił na ek konj ei Jura lo ek ok nge ei kin ende punermba.”

**Wu Num Endi Ambłam Er Konj Sipi Kindang Nga Amb Ambłim. Eim
Konduk Ambłim Amb Ei Er Ka Erim Ku**
(*Mak 5:21-43, Luk 8:40-56*)

¹⁸ Jiisas eim ek ei nipi mułang, Jura wu num endi opu, eim simb ełe ming gopsing pii połpu ek yi nim, “Na ambłam pe mendpił koltum, nim okun, eim ngenj ełe embłan, nga konj mułmba,” pa nim. ¹⁹ Pe Jiisas wu ei kin pum. Pang, eim nge ekii sik andiłmin wu ombu ni punjung.

²⁰ Puk, amb endi mułum amb, ei eim kunum kunum eim miyem ei o pupu minj mułang, kung ngii engki nga tał o purum. Amb ei eim opu, Jiisas buł morung ełe eim opu Jiisas konduk embiłim. ²¹ Eim nge noman ełe yi piipi om. “Na pup, Jiisas konduk minjin tamb, na ening ei kapłi wii simba, ka mułmbii,” ni piim. ²² Ba Jiisas eim piipi ak topu kanpi yi nim, “Ambił, nim na kin pii gii nin, ełe nim ei ka seng, wii mulnjii,” pa nim. Pe kunum ełe mendpił, amb ei ka mułum.

²³ Jiisas opu, Jura wu num ngii eŕe opu kenim ni mingaŕ pop tok golang nik wumb ke dinga wii nik mulnjung. ²⁴ Jiisas opu ek dinga nipi yi nim, “Enim kunerei! Ambii ei kulerim ba or paŕim,” pa nim. Neng, wumb eim kanik tokuŕ enjing. ²⁵ Pe wumb to anda kind poru nik, Jiisas eim nirik pupu, ambii ei angii ambiiŕpi, er konj sim. ²⁶ Jiisas yi erim, ek ei wumb konu orung orung pei nik pangin, wumb pei piinjing.

**Jiisas Wu Taŕ Ningii Tumbun Muŕum, Er Ka Erpi,
Endi Ek Tinerim Ei Er Ka Erim Ku.**

²⁷ Jiisas konu eŕe si kindpi, andŕam eŕe andpi pang, ningii tumbun muŕum wu taŕ okuŕ wii dinga tokuŕ yi ninjingii, “Nim Deipis kingam, nim siŕ kin kaimb sinjii.” ²⁸ Pe Jiisas eim ngii eŕe nirik pang, wu taŕ eim ekii sikiŕ onjnguŕ. Wangii, Jiisas ek yi nim, “Eŕip pii gii na kin piinjingii na oŕ ei ermbii.” Wu taŕ yi ninjingii, “Owundu, keimi siŕ pii gii ninmbii.” ²⁹ Pe Jiisas eim wu taŕ ningii eŕe ambiiŕpi yi nim, “Eŕip pii gii pim miŕ, kapŕi oŕ yi ku ermba,” pa nim. ³⁰ Wu taŕ ningii ka muŕang, Jiisas ek dinga nipi wu taŕ ngum. Ngopu yi nim, “Na eŕip kin oŕ ei, wumb endi kangii ek ninereŕ mon!” pa nim. ³¹ Ba wu taŕ eŕ eŕip anda pukuŕ, wumb konu orung orung pei Jiisas kongun erim oŕ ei kankii nikiŕ punjnguŕ.

³² Andŕam eŕe biŕ ni erangii, nga wumb wu endi gui kis tuk muŕang, eim ek tingnerim wu ei Jiisas kin tu wunjung. ³³ Pe Jiisas eim gui kis ei to kindpi yi erang, gupu ek tingnerim wu ni ek tangpi erim. Yi erang, wumb pei mund mong enjing yi ninjing. “Ok Esrel konu oŕ yi endi tonu onerim, sin kinerpin,” pa yi ninjing. ³⁴ Ba lo ek ekii siŕmin wumb yi ninjing, “Gui kis nge wu num eim kin moŕpu, eim kin noman dinga ngopu, eim gui tor kindnim,” nik yi ninjing. (Ei ek keimi mon, Jiisas ek keimi ninim.)

Jiisas Wu Amb Kaimb Sim

³⁵ Jiisas konu owundu ni konu orung orung pei andpi, wumb men ngii eŕe nirik pupu, Gos ek ka nipi wumb ngopu, Gos sinim tep er muŕum miŕ nipi ngopu, wumb ngenj eŕe ening kanim kanim pim, ei er ka erpi yi erim. ³⁶ Jiisas eim wumb tiŕap owundu ei kanpi kaimb sim. Nimbii erang wumb noman embin piik kin, wu endi paki tumba nge kuruk endnjing yi er mulnjung. Ei kung siipsiip tep elim wu mulaŕim miŕ, yi er mulnjung. ³⁷ Jiisas oŕ ei kanpi, ek nipi eim nge ekii sik andiiŕmin wu ombu ngum. “Kuni wiis poŕ topu pei moŕum, ba tengingii kongun wumb mon paŕim. Ei yi miŕ, wumb Gos ek ka piingii wumb ei pei moŕmun ba ek ni tor kindik wumb ei ngungii wumb mon paŕim. ³⁸ Yi piik kin enim kongun ei nge arim kin prei erangin, eim kongun wu kombur kindmba,” pa nim.

Jiisas Nge Ek Se Andiiŕmin Wu Ombu Engki Nga Taŕ
(*Mak 3:13-19, Luk 6:12-16*)

10 ¹ Jiisas eim nge ekii sik andiiŕmin wu engki nga taŕ, wii tang wangin, noman dinga nipi wu ombu ngum. Noman ei ni ngopu

gui kis to kindik, ening ni ngenj eŕe oŕ kanim kanim ermba ei to kindngii nge nipi ngum. ²Eim nge ek ka endngii nge engki nga taŕ, wu ombu embe yi miŕ: kumna Saimon embe endi Piisa, eim angim Endru, nga Jeims ei eim Sependii kingam ni eim angim Jon. ³Pilip ni Barsolomyu ni Tomas ni Masyu ku takis ok siŕim wu, ni Jeims arim Sariyas. ⁴Saimon Selos ni Juras wu ei Eskerios, eim Jiisas opu orung wumb onjung konu Jiisas moŕum ei nipi andan tum wu.

Jiisas Ek Nipi Eim Ek Se Endngii Wu Ombu Ngum
(Mak 6:7-13, Luk 9:1-6)

⁵Jiisas eim nge wu engki nga taŕ, ek dinga nipi kindang punjung. Jiisas ek yi nim, “Enim wumb konu eipi punerngii, nga Sameriya konu owundu eŕe tuk punerngii mon! ⁶Enim puk Esrel wumb, kung siipsiip miŕ am punjung eŕe pungii,” pa nim. ⁷Enim puk, wumb kanik, ek yi ningii: ‘Gos sinim tep er moŕum kunum ei pei mandi omba enim,’ ningii. ⁸Enim puk, wumb ening pimba ei er ka erik, wumb kuŕngii, ei er konj sik, wumb gui kis muŕmba ei tor kindik, wumb ngenj kinj bumbuŕum tonum wumb, ei erangin ka muŕngii. Pe enim epi ei sinjing, ei epi endi ngok enjing. Yi miŕ nga wumb kin oŕ yi erngii, epi endi sinerngii mon,” pa nim. ⁹Enim ku gol ni, ku silpa ni, ku kapa ni ombu endi pendik epi ombu sipnerngii mon,” nim. ¹⁰Kon andŕam pungii kon ni, konduk ni nim su ni dolu ni epi ei endi sipnerngii mon. Wu kongun eŕim wu, ei kuni ngangin noŕum, miŕ yi enim nungii.

¹¹Enim puk konu kembis min owundu endi tor pungii, ei wumb kan kun erngii. Konu endi tor pangin wumb konu, eŕe oŕ kun er muŕngii. Ei enim wumb ei kin molk, puk, nga enim konu ei si kindik pungii. ¹²Pe enim wumb ngii endi eŕe nirik punjung kin, wumb ngii puŕ wumb ei ek yi ningii, ‘Enim noman emin pengŕii!’. ¹³Wumb ngii eŕe tuk pangin, ek ka nik enjing kin, “Enim nge noman emin ei wumb ombu kin ba. Ba wumb en enim ngii konu eŕe, ‘Enim nirik wei!’ a ninarik enjing kin, enim noman emin ei wumb ei kin noman emin ei ngunerngii. ¹⁴Nga wumb nii endi enim nge ek piinarik min enim tuk sinarik kin kapŕi enim ngii konu eŕe si kindik kunum eŕe konu eipi pungii kunum ei enim simb eŕe kuŕman si kindngii. ¹⁵Na ek keimi nip enim ngond. Ekii se Gos kunum owundu kos owundu piimba kunum, eŕe wumb mok tumba kunum ei Gos Sorom konu ni Gomora konu eŕe eim kaimb simba. Ba nga konu eipi eŕe wumb ei enim kin, ‘Weiyo,’ nik enenjing kin, Gos konu eŕe wumb kaimb sinermba mon,” Jiisas yi nim.

Oŕ Embin Tui Kanim Kanim Tonu Omba
(Mak 13:9-13, Luk 21:12-17)

¹⁶“Piingii! Na enim kung siipsiip miŕ tuk owu simbii wumb miŕ mulnjung konu kindind. Ei piik enim ka wembii noman ka peng oŕ ei nge

ekii singii. Nga kei Pułmu noman emin seng ełmin oł ei nge ekii singii. ¹⁷Pe enim kan kun er mułngii! Wumb enim ambił gii nik, kos ngii sipik, en enim men ngii ełe enim kepıi tok yi erngii. ¹⁸Erik, na nge ek ni na to mani kindngii nge, enim sipik king ni kumb ełe sipik gapman nik erngii. Ei nimbıl erang enim ek nik en enim kin wumb tılap eipi ngok yi enjing konu ełe. ¹⁹Nga wumb enim kos ełe tonu tu wangin, enim yi piingii. ‘Sinim nimbıl ermin? Sinim nipe ek nimin?’ ni piik mułngii. Kunum ełe mendpił, Gos enim ningii ek ei nipi enim ngumbii,” pa nim. ²⁰Enim nge ek ninerngii, ba enim Ernjing Gos nge Gui Ka ei enim kin mołum ei ek nipi tor kindmba.

²¹“Nga wu endi eim angim kos ełe tonu si pang to kundngii. Yi ku arim eim kingam kos ełe tonu si pang to kundngii. Nga kangıl en enim, ernjing, menjing noł kin opu orung erik to kundngii ku. ²²Wumb pei enim kin noman kis piingii. Ei nimbıl erang na nge embe ei enim kin pimba, ba wu endi eim ambił gii nipi na kin pii gii dinga pupu mułum kin, ekii se kunum poru nimba kunum, wu ei Gos eim sipi orung simba, ei wu eim nge. ²³Pe nga wumb enim kin oł embin tui kis enjing kin, enim konu ei si kindik, tungu puk, konu owundu endi eipi pungii. Na enim kanip nind, enim kongun endi Esrel wumb konu owundu ełe kaplı poru nininang, kaplı na wu kingam tonu epin konu ełe si kindip, mani mei ei sikir tor ombii,” Jiisas yi nim.

²⁴“Pe nga men kangıl ei ek emb topu eim ngonum wu, ei to mani kindmba mił mon? Nga kongun kunum kunum wii minj ełim wu, ei eim nge wu owundu to mani kindmba mił mon? ²⁵Pe men kangıl ei mołpu, ek emb topu ngumba wu ei mił kaplı, nga kongun wu ei eim wu owundu mił mułmba ei kaplı. Ngii ei arim embe Biyelsipul ei ek kend wu pim kin, wumb en enim ngii ende wumb embe kis mendpił singii. Ei yi mił, wumb na Biyelsipul nik embe singii.”

Gos Owundu Kin Mund Mong Kułmun

(Luk 12:2-7)

²⁶“Pe wumb enim tungii ei mund mong enerngii. Epi pei koi er salim, ei Gos nga peni ełe tor kindmba. Epi pei kum top pałim ei ekii se wumb keningii. ²⁷Ek na enim ya emii peng nind ek, ei enim tinga eni kin nik wumb ngungii. Nga en enim kom ełe ek piinjing ek, ei ngii ełe tonu puk, ek nik wumb ngungii. ²⁸Wumb nii endi enim ngenj ełe to kundngii, ei gał piinerngii. Ba ei enim noman tuk ei to kundnerngii mon. Ba enim Gos eim kin gał kulk mułngii. Nimbıl erang Gos eim kaplı ngenj kin noman tuk kin ouni topu kondpu, dup konu ełe kindmba. ²⁹Wumb kei Winu kembis tał ku kundii ei nge endeim nga siłmin. Ba enim Ernjing Gos kei endeim endi boi nipi, mani mei ełe ba, ei eim piinim. ³⁰⁻³¹Yi piik kin, enim noman embin to piinerngii mon! Enim kei Winu kembis ku ngok

sinmin ei to mani kindinmin. Yi peng kin, Gos sin tep ka er mułmba. Enim peng enjin Gos eim gerpi, kanpi si kindpi mołum.”

Jiisas Embe Ni Tor Kindngii Oł Ei
(Luk 12:8-9)

³²“Wu endi na embe ełe nipi wumb pei ningił ełe nimba wu, ei eim embe na Ernan Gos ningił ełe nimbii. ³³Ba wu endi na embe ei, wumb ningił ełe koi erpi ni tor kindnerim kin, wu ei eim na Ernan Gos ningił ełe eim embe tonu epin konu ełe ni tor kindnermbii mon ku.”

Jiisas Eim Om, Ei Opu Erngii Si Tonu Kindim
(Luk 12:51-53, 14:26-27)

³⁴“Enim piik, na op mei ełe opu enmin ei to mani kindip noman emin ngumbii nge onj, ni piinerngii mon! Ba na wumb mok top noman kanim eipi eipi ngumbii nge onj. ³⁵Na onj ei opu erngii nge onj, wu endi eim arim kin opu orung erang, eim ambłam ei eim mam kin opu erang, nga amb ei eim wam nge mam opu orung erngii nge onj. Ei yi mił wumb kombur na kin pii gii ninerngii. Nga wumb kombur na kin pii gii ninmin. ³⁶Wu endi eim na kin pii gii nimba wu, ei kin ngii ende wumb ei en enim eim kin opu, orung erik mułngii ku.

³⁷“Wumb en enim ernjing, menjing noł noman ngok, enmin oł ei, ba na kin noman ngunanmin. Wumb ei na nge wumb puł mon. Nga wumb en enim kingenjing, embilenjing noman ngonmun, oł ei ba na kin noman ngonanmin. Wumb ei na wumb puł mił mulerngii mon! ³⁸Wu endi eim ond peri ei ko wupu na kin ekii sinerim kin, wu ei na wu puł mił kapłi pinermba mon. ³⁹Wu endi eim nam noman konj kan simbii ni piipi endmba wu, ei eim noman konj ei am ba. Wu endi na kin piipi, eim nge noman konj si kindmba wu, ei eim noman konj nga orung simba,” pa nim.

Wu Endi Kumep Ka Simba
(Mak 9:41)

⁴⁰“Wu nii endi enim eim ngii ełe nirik sim kin, eim na eim ngii ełe nirik sim ku. Wu nii endi na eim ngii ełe nirik sim kin wu endi ei Gos na kindang onj, ei eim ngii ełe nirik simba ku. ⁴¹Wu nii endi oł ekii se ermba piipi niłim wu, ei paki topu eim ngii konu sipipi erim kin, eim oł ekii se ermba piipi niłim wu nge kumep ka simba mił yi ku simba. Pe wu nii endi eim kinang, wu kun ka endi wang, eim sipipi, kuni ngopu elim wu, ei eim wu kun ka, ei eim kumep ka eim ngumba. ⁴²Pe wu nii endi eim wumb ei kanpi, eim noł jii ni kułpu tu wupu, nam nge ekii sik andiłmin wu ombu ngopu ermba, wu ei na ek keimi nip enim ngond. Wu ei kumep simba, epi ei am punermba mon,” pa nim.

**Jon Eim Nge “Kongun Wu Kombur Jiisas Mołum Konu Kindim
(Luk 7:18-35)**

11 ¹Jiisas eim nge ekii sik andiłmin wu engki nga tał wu, ombu ek nipi kongun ełe kindpi, eim konu ełe si kindpi, konu eipi pupu, wumb ek emb topu, ek ka ni tor kindpi erim.

²Jon wumb noł pendilim wu, ei eim kan ngii pepi mołpu piim ni, Gos kindang wu Kraiss kongun yi erpi, oł yi erpi enim nengin piipi, eim nge ekii sik andiłmin wu kindang, Jiisas mołum konu punjung. ³Puk, Jiisas kin kii sik yi ninjing, “Nim Gos kindim wu Kraiss ei nim on, min sin wu endi eipi kui er mołmun?” ⁴Jiisas ek nipi wu ombu ngum, “Enim Jon mołum konu puk, enim epi kanik piik enmin mił, ei nik Jon ningii,” pa nim. ⁵“Ningil tumbun mołum ei nga ka seng kaninmin. Simb kis mołum ei nga kun kamb andinmin. Ngenj kinj bumbułum tum wumb ei, nga ngenj ka sałim. Kom ngum wumb ei nga ek piinmin. Wumb kolk, ei nga tonu konj onjung. Nga wumb epi sinerim kaimb mulnjung wumb, ei ok Gos ek ka piinmin. ⁶Pe wu nii endi eim pii gii ei na kin dinga pim kin, wu ei eim ka piyangli!” pa nim.

⁷Jon wumb noł pendpi ngołum wu, ei nge ekii se andiłmin wu si kindik orung pangin, Jiisas eim Jon nge ek ei nipi wumb ngum. “Kumb ok enim wumb mulenjing konu punjung, ei epi nipe keningii punjung? Enim puk, wu endi gumei mił mołpu kin konu pop tang ek eipi eipi nipi enim wu, ei enim keningii nge punenjing mon. ⁸Enim epi nipe keningii punjung? Enim puk, wu endi eim konduk mon kanim kanim kindpi mołum, ei keningii nge punenjing mon. Wumb konduk mon ka kanim kanim kindiłmin, ei king ngii ełe mołumun wumb,” pa nim. ⁹Ba enim nimbił erang punjung? Oł ekii se tonu omba piik niłmin wu, ei keningii nge punjung. Ba oł ekii se tonu omba piik niłmin wu kombur tonu ok wu ombu, eim to mani kindpi poru nim, eim wu owundu mołum. ¹⁰Wu ei mendpił Gos nge ek ka ełe ek yi nim,

‘Piini! Na ek se andiłim wu endi kindamb pupu, na ek ni tor kindmba Wu ei eim kumb se ba. Pupu, Jiisas nim nge andłam er ka ermba.’

¹¹Jiisas yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Jon wumb noł pendpi ngołum wu, ei oł ekii se tonu omba piik niłmin wumb tonu onjung wumb, ei pei kamb mani kindim. Ba Jon eim wu endi Gos sinim tep er mołum konu ełe wu num mił mon. Ba wu wii endi Gos ek ka ni tor kindmba wu ei, Jon to mani kindmba. Nimbił erang Jon eim Gos ek ka aninga kopur piim, ba pe sinim Jiisas kin pii gii ninmin wumb, ei Gos ek ka ei pei piik sinmin. ¹²Jon wumb noł pendilim wu tonu orum kunum ei, wang wang pe kunum ełe sinim mołmun. Pe wumb kis Gos sinim tep er mołum ek ei kin ek buł ambilk ninjing. Pe wumb num ni wumb dinga wii

ei wumb eipi kin Gos sin tep er mołum ei, sinerngii mon nik, mani kindik si kindngii enmin. ¹³Gos nge oł ekii se tonu omba piik niłmin wumb ok nik, Moses lo ek om nin, pe Jon tonu om kunum ei ek ombu pei Gos sinim tep er mołum ek ei kin ninjing. ¹⁴Pe enim ek ei pii gii ninjing kin piingii. Jon eim Elainja mił oł ekii se tonu omba piipi niłim wu ei omba nge om. ¹⁵Wu nii endi kom simba wu, ei kom se piyangłi!

¹⁶“Pe wumb kunum ełe mołmun wumb ei, na epi nipe mił su simbii? Wumb ei yi mił, kangıł tuk konu endi molk, ek dinga nik kangıł kombur ngok yi ninjing. ¹⁷‘Sin gising topun enmin, ba enim golang ninanmin. Sin golang kaimb er ninmin, ba enim ek ninanmin mon! ¹⁸Jon om kunum ei eim noł ni kuni nunerim. Yi erang kin, wumb yi ninjing, ‘Gui kis eim kin mołum,’ pa ninjing. ¹⁹Pe na Gos kingam tonu epin si kindpi, mani mei ełe opu wumb ngenj kulpu ei, enim wumb yi ninmin. ‘Wu ei kuni pei nupu, noł wain pei nupu ełim wu,’ nik yi ninmin. ‘Eim wumb puł ei ku takis sik, nga oł kis kanim kanim ełmin wumb ei nge wu puł mołum,’ pa niłmin. Sił epi pei enpił ei enim pei ka piinenjing mon. Ba Gos nge noman ka ei pep onum. Pe ei sinim kanpin, Gos noman ei keimi ni piimin.”

Konu Owundu Kombur Wumb Noman Ak Tok Pii Gii Ninanmin
(Luk 10:13-15)

²⁰Konu owundu kombur Jiisas eim jep oł pei ok erim konu, ełe wumb noman ak tunenjing. Yi erangin kin, kunum ełe Jiisas wumb ek ngum. ²¹Ngopu ek yi nim, “Enim Korasin konu wumb ni Besaira konu wumb, kaimb piind,” pa nim. “Pe wu endi Sairon konu ni Taiya konu, wu endi jep oł yi na end mił ermba ei enim ok enim Sairon ni Taiya ni wumb ei kon alap kis mił sik, dup sik ełe kunum kunum molk, noman ak tunjung. ²²Ba na enim kanip nind, Sairon kin Taiya konu oł embin tui tonu om mił enim kin onermba. Enim kin oł embin tui kis wii owundu tonu opu pimba,” pa nim. ²³“Pe enim Kapaniyam konu wumb, enim si tonu epin konu simba ni piinmin? Ei mon. Enim dup konu mendpił pungii. Pe wu endi Sorom konu jep oł na enim kin end oł ei, Sorom konu ełe wumb oł yi ełangin kin wumb ei en enim pıram mułangin ku. ²⁴Ba na enim kanip nind, “Sorom konu wumb Gos to kondpu kis erim mił yi enim konu wumb onermba. Ba enim konu ełe mołmun wumb ei kin, Gos kunum Owundu tonu omba memb ei oł embin tui owundu kis ei tonu omba,” pa nim.

Enim Na Kin Ok Kor Ka Mułngii
(Luk 10:21-22)

²⁵Kunum ełe Jiisas eim ek yi mił nim, “Arnan, nim tonu epin konu kin mani mei konu ei kin, nim wu num owundu mołun. Na nim kin noman

ka piind. Nimbił erang ninim nge epi ombu ek keimi wumb noman ka piik ełmin wumb, ei kin koi erpin pendin. Nga ninim nge epi ombu ek keimi, ei mendpił kangil kembis andan ton. ²⁶Keimi, Arnan nim nge noman ei yi mił pałim ei en.

²⁷“Na Arnan eim epi pei na angil ełe kindpi ngum. Wumb endi eim kingam ei pii poł tunanmin mon. Arim eim mendpił kingam piinim. Wumb endi Arim ei pii poł tunanmin mon, kingam eim mendpił arim piinim. Wumb pei kingam noman ełe ei arim mołum nipi andan topu wumb ngum kin, wumb eim arim ei pii poł tungii,” pa yi nim.

²⁸“Wu nii endi epi embin ko wumba kis erim kin, na kin wang eim kor ngamb, kor mułmba. ²⁹Pe oł embin tui na pindang ełe pałim ei, enim sik enim pindang ełe ko wungii. Ko wuk, na ek ekii sik piingii. Nimbił erang na wumb kin oł ka ełe erip, nam embe to mani kindił. Pe enim nge noman tuk ełe kan sik kor ka mułngii,” pa nim. ³⁰Oł embin tui ei enim pindang ełe pendind, ei ka wii. Epi na enim ngopu, singii pa nimbii, ei embin owundu enałim mon.”

Ek Ei Kor Kunum Kongun Enerngii Mon

(Mak 2:23-28, Luk 6:1-5)

12 ¹Ekii se kor kunum endi, Jiisas kuni wiis pin tuk ełe endim. Eim nge ekii sik andiłmin wu ombu kuni tum. Pe tuk andik, kuni wiis mong ei tangk nunjung. ²Wumb lo ek piilmin wumb, ek nik Jiisas ngunjung, “Nim nge ekii sik andiłmin wumb ombu oł ei kor kunum enmin ei mon ninjing.” ³Jiisas ek nipi yi nim, “Enim Deipis ek poł ei ger piinjing min? Na nind, ei eim kin eim wu ombu ei kuni tum kunum, ei nimbił oł enjing? ⁴Molk kin, Gos men ngii owundu ełe nirik punjung. Puk, bres Gos ngii ełe sałim ei wumb eipi mon niłmin. Gos kin kułmał katiłmin wumb ei minj nungii niłmin. ⁵Enim ek ei lo mon ełe pim, ei ger kinenjing min? Pe kułmał katiłmin wumb ei Gos men ngii owundu ełe kongun ełmin. Kor kunum mon nik ełmin oł ei ełmin, ba ek endi ninałmin. ⁶Pe na enim kanip nind, noman dinga ei ya sałim ei men ngii sałim epi ei to mani kindim. ⁷Ba enim na nind ek ei piingii, ‘Na kułmał katiłmin oł ei na noman pinakim. Na noman kun ka sałim wumb ei noman enim.’ Enim wumb oł endi enjing wumb ei oł embin tui enerngii mon. ⁸Na Gos kingam tonu epin si kindip mani mei ełe op, mei kingam mił tałip moł ei, na kor kunum puł wu Owundu moł. Wumb nipe oł endi kor kunum erngii, ei na dinga ełe wumb oł yi mił erngii,” pa nim.

Kor Owundu Kunum Jiisas Wu Endi Angil Kis Mułum Ei Er Ka Erim

(Mak 3:1-6, Luk 6:6-11)

⁹Jiisas konu ełe si kindpi, men ngii ełe tuk pum. ¹⁰Wu endi mułum wu, ei eim angil ełe epi endi sinałim. Angil kułii erim. Pe wu kombur Jiisas

kos er ngonmun nik, Jiisas kii dinga sinjing. “Pe sinim kor kunum ening paŕim wumb ei er ka ermin min?” ¹¹ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim moŕmun konu, wu endi kung siipsiip es toŕum ei kor kunum kung siipsiip endi konu tukpu endi mani pupu pimba ei, kor kunum si tonu sinermba min? ¹² Nga wumb endi eim kung siipsiip ei to mani kindiŕim yi miŕ pe sinim lo ek eŕe kapŕi nipin kin sin kor kunum eŕe wumb kapŕi paki tumun. ¹³ Pe eim ek nipi wu ei ngopu yi nim, “Nim angil tun kindii!” Neng, tun kindim. Yi erang, wu ei eim angil ei ka muŕum. Wu eipi endi ka muŕum miŕ yi muŕum. ¹⁴ Jiisas kor kunum oŕ ei erang kanik puk kin, wumb en enim ek nik piik Jiisas to kundngii nge ek ninjing.

Jiisas Eim Gos Nge Kongun Wu Mendpiŕ

¹⁵ Ba Jiisas eim ninjing ek ei piipi, konu eŕe si kindpi pang, wumb tiŕap pei eim kin ekii se pangin, eim wumb ening ombu er ka erim. ¹⁶ Jiisas ek dinga nipi wumb ngopu yi nim, “Enim ek nik tor kindnerii mon!” pa nim. ¹⁷ Gos ok oŕ ekii se ermba oŕ piipi niŕim wu Aisaiya ek ni tor kindpi yi nirim. Ekii se oŕ yi tonu omba nirim, ek ei pe keimi paŕim. Ek ei yi miŕ,

¹⁸ “Wu ei na eim kongun ermba nip to mundunŕ wu. Na eim ka piip, nam noman eim kin saŕim. Nam nge Gui Ka ei eim ngamb, eim na kos dinga ek kun nipi, torung wumb tiŕap eipi ngumba. ¹⁹ Pe eim wumb ek ngopu ek dinga nipi enermba. Wumb eim andŕam eŕe angpi wii topu yi erang, eim ek piinergii. ²⁰ Gumei endi ek nimba er pimba, ei eim to engin tunermba. Dup alam kan endi, dup kembis nopy pimba, ei eim to kumundpu poru ninermba. Ei yi miŕ wumb nii endi en enim pii gii dinga pinermba wumb ei, eim to tor kindnermba. Eim kongun ermba ei Gos eim kunum owundu tonu omba kunum eŕe, na ek ka ei erang kin oŕ kun minŕj erpi pang poru nimba. ²¹ Pe wumb torung tiŕap eipi wumb eim kin pii gii nik, eim kui er muŕngii.”

(Gumei kin dup kan ninmin ei yi miŕ; wumb Gos ek ka ei piipin oŕ ermin miŕ nenŕ ni piik muŕngii wumb ei, Jiisas eim mani opu kongun erang wumb oŕ ka wii mendpiŕ erik muŕngii nip piipi, oŕ ekii se ermba nipi piŕim wu Aisaiya ek yi puŕum.)

Wumb Ek Yi Ninjing, Jiisas Biyelsipul Kin Kongun Enim Ninjing (Mak 3:20-30, Luk 11:14-23)

²² Kunum eŕe, wumb wu endi tunjung wu ei gui kis tuk muŕum. Wu ei ningil tumbun muŕang, gupu eŕe ek tengnerim ku. Jiisas eim wu ei er ka erim. Erang, gupu ek nipi kin, ningil kanpi erim. ²³ Wumb tiŕap pei molk kanik puku sik yi ninjing, “Wu ei Gos kindim wu Krai min mon?” Wumb en enim noman eŕe yi piinjing. ²⁴ Ba lo ek piŕmin wumb ek ei piik yi ninjing, “Dinga eŕe enim ei gui kis nge tep eŕim owundu Biyelsipul nge

dinga eŕe enim,” pa ninjing. ²⁵Ba Jiisas eim wumb noman eŕe piipi, ek nipi yi nim, “Pe king tep erim konu endeim eŕe wumb, en enim opu erngii ei, en enim konu ka dinga sinermba. Pe wumb konu ende wumb, min ngii ende wumb orung orung puk, opu erngii ei, en enim ngii konu ni konu ka sinermba. ²⁶Pe Seisen nge wumb en enim eipi eipi bin ni, erngii dinga ermba min? ²⁷Byielsipul na paki tang na gui kis tor kindinj, ba wumb nii enim ekii sik andiŕmin wumb paki tang, gui kis to kindinmin? Pe en enim kos piŕmin wu miŕ molk kapŕi enim ek kanim kanim ei nik kun erang, ²⁸ba Gos nge dinga eŕe na gui kis top kindinj kin, enim piingii. Gos sinim tep er moŕum ei, sinim kin mandi onum ni piingii,” pa nim.

²⁹“Nimbiŕ erang, na pup, wu num Seisen nge wumb waning ermbii ni piind, ba ok na pup, wu num Seisen eim simb angii kan ngo pendip, ekii se na eim nge wumb ei waning simbii.

³⁰“Wu endi na wu puŕ mon, ei na kin opu ermba wu. Pe wu endi na kin kung siipsiip es tunermba wu, ei eim kung siipsiip topu eipi eipi kindiŕim. ³¹Yi miŕ paŕim ei piip na enim nip ngond. Gos eim wumb ek kis nik enmin ei, kapŕi oŕ kis kil ngumba, ba wumb endi Gui Ka kin ek buŕ ngok erngii, ei Gos wumb oŕ kis ei kil ngunermba mon. ³²Na Gos kingam tonu epin si kindip mani op, mei kangii miŕ muls ei wu endi ek kis nipi, na ngumba, ei Gos kapŕi kil ngumba. Ba wu endi Gui Ka kin ek kis nimba wu ei, Gos eim kapŕi kil ngunermba mon.”

Ond Kis Ei Mong Kis Toŕum Ek Ekin Endi

(Luk 6:43-45)

³³“Pe ond ka pimba ei, ond mong ka tumba. Nga ond kis pimba ei, mong kis tumba ku. Wumb ond ei kanik kin, ond mong ka min kis ei kan poŕ toŕmun. ³⁴Enim lo ek ekii siŕmin wumb wembii kis Seisen nge kingam noŕ, enim ek ka er ningii miŕ nenj? Enim wumb kis enim noman tuk eŕe noman kanim kanim paŕim miŕ, ek yi gupu eŕe ni tor kindinmin. ³⁵Wumb kun ka endi eim noman tuk eŕe oŕ kun ka kanim kanim pei paŕiŕim miŕ ei oŕ kun ka ei pei ni tor kindiŕim. Nga wu kis endi eim noman tuk eŕe oŕ kis kanim kanim pei paŕiŕim miŕ ei oŕ kis ei pei ni tor kindiŕim.

³⁶“Ba na enim kanip nind, wumb en enim ek wii miŕ nik eŕmin oŕ kanim kanim ombu, ekii se Gos wu amb mok tumba kunum, ei wumb pei nipi ek ninjing ek ei, Gos kin ek orung kindngii. ³⁷Wumb ninim ka ninjii eŕe Gos nim, wu ka nimba. Pe nga ek kis nin kin, en kin Gos nim, wu kis nimba. Ei ninim oŕ erkin ek nikin enjii miŕ ku, Gos nim kanpi nimba,” pa nim.

Wumb Kombur Jep Oŕ Eran Kenmin Yi Ninjing

(Mak 8:11-12, Luk 11:29-32)

³⁸Pe kunum eŕe, wu num lo piŕmin ni lo ek ekii siŕmin wu, kombur kin ok, ek yi ninjing. “Ek emb to ngoŕun wu, sin nim jep oŕ endi eran

kenmin ni onmun,” pa ninjing. ³⁹Ba eim ek dinga nipi yi nim, “Wu amb kunum eŕe oŕ kis er andiŕmin wumb, ei na jep ei erang kenmin niŕmin ei, ek ni tor kindiŕim wu Jona oŕ ei andan top ngoŕ. ⁴⁰Kumb ok Gos ek ni tor kindiŕim wu Jona eim omu owundu kirim eŕe tuk pupu pim. Ei eim kunum tekliki epin, tinga ouni pep muŕum. Yi miŕ ku, na Gos nge kingam tonu epin konu si kindpi mani mei eŕe wu kingam miŕ telim, ei eim mei eŕe kunum tekliki epin, tinga ouni yi pimba,” pa nim. ⁴¹Ekii se Gos wumb mok tumba kunum ei, wumb Ninipa konu owundu wumb tonu ok wumb pe moŕmun wumb angk ei enim oŕ kis kanim ei ni tor kindngii. Ei nimbiŕ erang, wumb ei wu Jona Gos ek nipi ngum, ei noman ak tunjung. Pe ya epi endi moŕum ei wu Jona to mani kindpi, owundu mendpiŕ moŕum,” pa nim. Ei Jiisas eim piipi nim, wumb endi mon, eim mendpiŕ, ba enim wumb eim pii gii ninanmin. ⁴²Gos wumb mok tumba kunum ei, kuin owundu konu orundung eipi moŕum ei, opu wumb ya eŕe moŕmun wumb ei oŕ kanim kanim enjing ei nipi tor kindpi ngumba. Nimbiŕ erang kuin owundu embe Siipa konu mei orundung moŕpu omba. Ei opu King Solomon nge noman ka peng ek ka nipi tor kindim, ei piimba nge om. Ba epi endi ya eŕe moŕum ei eim King Solomon noman ei to mani kindpi, eim wu num owundu mendpiŕ moŕum.” (Ei Jiisas eim ermba oŕ ei piipi nim.)

Gui Kis Muŕum Ei Nga Orung Om

(Luk 11:24-26)

⁴³“Pe gui kis ei wu endi si kindpi puŕum ei pupu konu kep endi muŕmbii ni puŕum. Pepi muŕmbii ni puŕum ba konu endi sinaŕim. ⁴⁴Eim yi piŕim, ‘Na ok muls ngii eŕe nga orung bii,’ nipi opu kaniŕim ni ngii was erik, brum er ka er sinjing. ⁴⁵Seng, kanpi pupu gui kis angŕi orung nga taŕ pei kanpi neng onjung, ba gui ombu oŕ kis wii enjing. Pe ok ngii eŕe nirik puk ngii eŕe mulnjung ok, wu oŕ kis aninga er muŕum, ba pe am er kis mendpiŕ pup muŕum. Oŕ ei nge, wu amb kis pe moŕmun kunum, yi ku tonu omba.”

Jiisas Mam Ni Jiisas Nge Angim Noŕ

(Mak 3:31-35, Luk 8:19-21)

⁴⁶Jiisas ek nipi wumb ngopu muŕang, Jiisas eim mam ni angim noŕ ok ngii andaring engnjing. Eim kin ek nimin nik ok mulnjung. ⁴⁷Pe wu endi kanpi opu ek nipi yi nim, “Nim manim ni angnim noŕ ok nim kin ek nimin nik ok moŕmun,” pa nim. ⁴⁸Ba Jiisas wu ei kin ek nipi orung kindpi yi nim, “Na minan ei nii? Nga na nge engnan noŕ ombu nii?” ⁴⁹Pe eim nge ekii sik eŕmin wu amb ombu kin angŕi tuŕ ngopu ek yi nim, “Enim kinei! Wu amb ombu na nge engnan noŕ ni minan noŕ miŕ moŕmun,” pa nim.

⁵⁰“Wu endi na Ernán Gos noman pařim miř ekii singii wumb, ei na minan ni, na engnan nga, na ainan noř muřngii,” pa nipi wumb ngum.

Wu Endi Kuni Er Sipi Kuni Mong Wiis Emb Kindim

(Mak 4:1-9, Luk 8:4-8)

13 ¹Pe akip kunum eře Jiisas ngii eře si kindpi, pupu noř gopu wer eře muřpu, ek nipi wumb ngum. ²Wumb pei Jiisas eim muřum konu eře ok mulnjung. Muřangin, pe Jiisas eim noř kanu endi eře tonu pupu muřum. Wumb noř wer eře muřangin kin eim wumb kin ek nipi ngum. ³Jiisas eim ek nim ek ei pei ek ekin topu nipi wumb ngum. Ngopu yi nim, “Enim piinmin! Wu endi kuni mong wiis emb kindim. (Ei yi miř wu endi kongun er sepi kinapi mong emb kindinmin oř ei miř yi kindim.)” ⁴Pe kuni wiis emb kindpi pang, kombur pu andřam eře mani pang, kei ok sik nunjung. ⁵Kuni wiis mong kombur pupu, mei aninga pim, ku pei mandring muřum konu eře mani pum. Kuni ei sikir tonu om. Ei nimbiř erang, mei aninga tonu peř eře pim. Mei pei sepi mani punerim mon. ⁶Ba konu eni dinga tang, kuni wiis mong ei dumbuř mani punenim. Tonu ku peř eře pim, ei kulii erpi pei kuřum. ⁷Pe kuni mong wiis emb kombur pupu mei sim konu pum. Ei tonu omba erim ba eri ei tonu opu kuni mong wiis to mani kindim. ⁸Kuni mong wiis kopur pupu, mei ka sim eře mani pum. Ei tonu opu ka erpi, mong pei tum. Kombur mong 100 to muřum, kombur mong 60 to muřum, kombur mong 30 to muřum.” ⁹Jiisas ek ei nipi poru nipi yi nim, “Wumb endi kom pimba wumb ei, ek ei piyangři!”

Jiisas Ek Ekin Tořum Oř Ei

(Mak 4:10-12, Luk 8:9-10)

¹⁰Jiisas eim nge ek se andiřmin wumb ombu ok yi ninjing, “Nimbiř erang nim ek ekin to nikin wumb ngon?” ¹¹Eim ek nipi orung kindim, “Gos enim epin konu tep er mořum konu, ei ek koi er pim, ei nipi enim ngum, ba wumb ombu mon,” pa nim. ¹²Pe wu endi eim epi sepi muřum kin, Gos eim kin epi nga ngumba. Wu endi eim epi sinerang muřum kin, nga eim nge epi kembis endi simba, epi ei am ba. ¹³Na ek ekin nind ek ei puře yi pařim, ‘Ningiř eře epi kaninmin ba epi kinanmin. En enim kom eře ek piinmin, ba mendpiř piik kun enanmin mon.’ ¹⁴Wumb oř yi enmin ei, ok ek ni tor kindiřim wu Aisaiya ninim ek ei keimi pařim. Ei wumb ekii se oř yi erngii ni piipi nirim miř keimi pařim. Nirim ek yi nirim.

‘Enim piinmin ba puře piinanmin. Enim keningii ba epi endi kinerngii. ¹⁵Enim noman eře pirek neng, ek piinanmin. Enim kom eře ek piingii, kis enim. Nimbiř erang en enim ningiř kumbuř gii ninmin. Yi erik epi kinanmin. Kom eře er piik tuk sinanmin. En enim noman eře ek puře pii poř tunanmin. Tunarik, na kin onan Gos yi ninim. Wangin kin, na en enim er ka ermbii.’

16 “Ba enim ka piingii ei enim ningiŕ epi kanik, kom eŕe ek piik yi enmin. 17 Enim piingii! Na ek keimi nip enim ngond, kumb ok Gos nge oŕ ekii se tonu omba, ei piik niŕmin wu ni, kombur wu oŕ kun ka eŕmin ombu en enim noman ka ka piik, enim pe kanik enmin ei kenmin ni mulk ba kinenjing mon. Nga enim piinmin ek ei piimin ni, ka piik mulk ba piinenjing.”

Kuni Emb Ek Ekin Tum Ek Ei Puŕe Jiisas Nipi Tor Kindim

(Mak 4:13-20, Luk 8:11-15)

18 “Wu endi kuni emb pani pin kindim, ei ek ekin ei nge puŕe yi paŕim ei enim piingii,” pa nim. 19 Wumb pei Gos tonu epin moŕpu sinim tep enim eŕe ek ei kuni miŕ, taŕ pendnim ei pir sinanmin. Ei yi miŕ kuni mong wiis emb ei mani andŕam eŕe pang, kei sik nunjung. 20 Nga kuni mong wiis emb pupu, mei ku muŕum eŕe mani pum ei yi miŕ, wumb Gos ek piik, ka piik sikir sinmin. 21 Pe kuni wiis ei dumbuŕ mani punanim. Ei yi miŕ, wumb kombur Gos ek to mani kindik wu ei kin oŕ kis erangin, wu ei eim pii gii sikir kis moŕum ei, nge puŕe yi paŕim. 22 Kuni mong wiis emb kombur pupu, ond kan dumbuŕ muŕum eŕe mani pum. Ei puŕe yi miŕ, wumb endi Gos ek ei piim ba mei eŕe oŕ embin tui eim kin tonu opu, Gos ek ka ei to mani kindim. (Ei yi miŕ eim Gos nge kongun enerim.) 23 Ba kuni mong wiis emb ei pupu, mei ka eŕe mani pum ei yi miŕ, wumb Gos piik, ekii sik, kongun yi erangin kin kuni mong 100 min, 60 min, 30 yi top muŕum.” (Ei yi miŕ wumb Gos piik, nga kongun erangin, wumb konj nga tuk ok Gos piinmin miŕ, ek yi nim.)

Ek Ekin Ei Aka Pin Engimb Kis Endi Tonu Om

24 Jiisas eim ek ekin endi nipi ngopu yi nim, “Gos sinim tep er kanpi moŕum miŕ yi, wu endi eim kuni emb sipi kindim. 25 Ba epin konu emii peng opu, orung wu endi opu, kuni mong wiis pim konu engimb kis mong pim, ei kindpi pum. 26 Ekii se kuni mong wiis ei tonu opu, mong tumbii ni erang, engimb kis endi tonu opu pim. 27 Pe kongun wumb puk en enim nge wu Owundu muŕum konu kanik, yi ninjing, ‘Wu Owundu, sin piipin nim kuni mong wiis ka wii ei aka pin kindin ni, piinjpin ni, engimb kis endi tonu opu moŕum,’ pa ninjing. ‘Ei nimbii erang enim?’ a ninjing. 28 Eim ek yi nim, ‘Opu orung wumb endi opu erim.’ Neng, kongun wumb eim kanik yi ninjing. ‘Sin pupun, engimb kis ei pirpin, tor kindmin min?’ 29 Ba wu owundu ei ek nipi yi nim, ‘Enim engimb kis ei er tor kindmin ni erngii ei, enim kuni mong wiis ei ouni er tor kindngii mon!’ pa nim. 30 ‘Pe enim epi taŕ ouni kan wiik tangin tonu onkuŕ, pengii, ekii se kuni poŕ tumba kunum, ei engimb kis ei eipi or tok, kuni mong wiis ei sipik, nanim kuni ngii eŕe kindngii, ba engimb kis ei or tok dup eŕe kindngii,’ pa nim.

Ek Ekin Ei Maser Mong Kin Yiis Teŕ Ek Poŕ
(*Mak 4:30-32, Luk 13:18-19*)

³¹Jiisas eim ek ekin endi eipi nipi ngum. Ei yi miŕ nipi, “Gos tonu epin konu sinim tep enim miŕ yi eim kuni mong endi embe maser mong,” pa niŕmin. ³²Kuni ei wu endi eim sipipi, eim aka pin eŕe teŕim. Maser niŕmin kuni ei mong kembis wii, kuni wii emb ombu kuni mong wiis miŕ kapli mon. Ba ekii se, kuni ei tonu opu, ond miŕ mendpiŕ peng kei ok ond eŕe ambilk molk, ngii takik eŕmin.”

Kuni Yiis Ek Ekin Endi Nipi Ngum
(*Luk 13:20-21*)

³³Nga eim ek endi ekin topu nipi ngopu yi nim, “Epin konu tep er moŕum, ei yi miŕ kuni yiis ei amb endi sipi kin, ming endi sipi, noŕ kin erang, plawa owupu tonu oŕum. Ei yi miŕ, wumb Gos ek ka ei piik wumb, pei ok Jiisas kin ekii sinmin.”

Jiisas Ek Ekin Kunum Kunum Top Nirim
(*Mak 4:33-34*)

³⁴Jiisas eim ek ekin ombu ni tor kindpi wumb pei ngum. Ek ombu pei eim nipi tor kindim ei, Jiisas eim er endeim ni tor kindnerim mon; ek pei ek ekin ni tor kindim. ³⁵Na ek ni tor kindinj ei yi, ok oŕ ekii se tonu omba, epi ei piipi nirim ek ei keimi, tonu om wu eim ek yi nirim.

“Na ek ekin top nip wumb en enim ngumbii. Nga nam ek koi er pirim ek ei nip tor kindip ngumbii ei kumb ok Gos mei eririm ek ei nip ngumbii,” pa nim.

Engimb Kis Ek Ekin Ei Puŕe Nipi Tor Kindim

³⁶Pe eim wumb si kindpi ngii konu pum. Nga ekii se eim nge ekii sik eŕmin wu ok, eim kin kii sinjing, “Nim engimb kis endi ek ekin, ei puŕe ni peni eŕe kindii!” pa ninjing. ³⁷Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Wu endi kuni mong wiis ka emb kindim wu, ei wu kingam. ³⁸Aka pin ei puŕe, mei orung orung pei. Nga kuni emb ei, Gos sinim tep enim konu eŕe pei moŕmun. Nga engimb kis ei yi paŕim; Seisen nge wumb, ei engimb kis miŕ moŕmun. ³⁹Sinim nge opu orung wu ei, Seisen eim moŕpu, eim engimb kis emb miŕ ei kindim. Ekii se kunum poru nimba ei, kuni ngungii kunum ei yi miŕ ku, muŕ, mei poru nimba kunum ei, Gos enjel kuni ei kuŕou tungii. ⁴⁰Engimb kis ei kuŕou tok, dup kelnjing ei, yi miŕ ku ekii se ya mei eŕe poru nimba kunum ei yi pimba. ⁴¹Gos kindim wu kingam pupu, enjel kindang ok, wumb endi oŕ kis erik oŕ kanim kanim yi erangin kin, wumb pii gii to kis eŕim ei sik, epi kanim kanim endi pii gii to kis eŕmin ei, Gos tep eŕim wumb ei kin tep to mulerngii mon.

42 Pe wumb ombu, pei olkup to dup eġe kindngii. Dup eġe en enim ke nik, anmbiġ kongk, er muġngii. 43 Kunum eġe, wu amb kun ka muġngii wumb ei, ngenj eġe eni miġ tiġang erang, en enim nge ernjing tep ermġba konu tukrung muġngii. Wumb endi eim kom pim kin ek ei piyengġi!”

Ek Ekin Ei Wu Endi Ku Kum Mei Eġe Kan Sim

44 “Gos sinim tep er moġum ei miġ; wu endi ku kum mei eġe peng kan sim. Ku kum ei kan sipi nga aka pin eġe nga koi erim. Nga wu ei eim ka ka piipi pupu, eim epi wumb kanim kanim pei wumb ngopu ku minj sim. Eim nge ku ei sipi mei eġe nga top erpi sirim.”

45 “Gos sinim tep er moġum konu ei yi miġ; wu endi epi top erpi, nga wumb ngopu ku sipi, eim biis ni epi mon ka wii paġim ei nge kurnum. 46 Pe eim kenim ni biis ka wii endi kanpi eim epi sipipi wumb eipi kin ku sipipi biis ka wii ei top erpi sim.”

47 Pe nga endi yi ku, Gos sinim tep er moġum konu ei yi miġ; omu kon ei oġ tok noġ gopu, eġe mani kindik, omu kanim kanim sik tor siġmin. 48 Pe omu kon ei piki tang sik, noġ wer eġe tor tu wuġmun. Tu wuk, omu ka miġ ombu apir sik, ming endi eġe kindik, kis miġ ombu kuġou tok sipik si kindiġmin. 49 Ekii se muġ mei poru nimba kunum, ei yi miġ ermġba. Enjel ok wumb kis tuk wumb ka muġngii konu tuk muġngii, to sipi tor kindngii,” pa nim. 50 Pe wumb ombu pei sipi, dup konu eġe kindangin, ke nik, en enim gupu anmbiġ ni gupu mong ei kongk, kunum kunum dup peġ eġe minj muġngii.”

Wu Endi Epi Ka Wii Nge Konj Simba

51 “Jiisas eim ek nipi kii sipi yi nim, “Enim ek ombu pei piik poru ninmin?” Pe eim ek nipi ngopu yi ni dinga nim. Wumb eim kanik, yi ninjing. 52 “Gos sinim tep eġim ek ei piik poru nik eġmin wumb kin, ngii eġe ngii arim miġ molk. Pe eim top ngii endi eġe epi pei konj min oknge ei pei sipi top simba. Ei yi miġ, Gos ek oknge nim nga ek konj ei pei Jiisas ni tor kindim.”

Nasares Konu Wumb Jiisas Nim Ek Piinenjing (Mak 6:1-6, Luk 4:16-30)

53 Pe Jiisas eim ek ekin nipi poru nipi, eim konu eġe si kindpi pum. 54 Nga eim si kindpi pupu, eim nge mei eġe pum. Pupu, eim Gos ek nipi wumb ngopu, erang wumb Gos ngii eġe molk, piik puku sik yi ninjing. “Wu ei noman dinga ni, jep oġ enim, ei eim konu jii orung pupu sim? 55 Wu ei eim wu kamnda nge kingam. Mam Maria ei eim nge mam. Eim nge angim Jeims ni Josep ni Saimon ni Juras wu ombu eim angim noġ moġmun. 56 Pe nga eim nge aim noġ pei sinim kin moġmun ba wu ei ek jii orung pu sim?” 57 Wumb ek yi nik kin en enim noman kis piinjing. Ba

Jiisas eim ek nipi yi nim, “Ek ni tor kindiim wu eim konu orung orung eipi wumb eim kaimb sik, noman kulk ełmin, ba eim ngii konu ni eim nge konu ełe wumb, oł yi enałmin mon,” pa nim. ⁵⁸Pe nga eim jep oł pei konu ełe enerim mon. Nimbił erang wumb eim kin pii gii ninenjing.

Jon Wumb Noł Pendiim Wu Ei Kułum

(Mak 6:14-29, Luk 9:7-9)

14 ¹Kunum ełe, King Eros wu owundu, eim Galilii konu tep mołum wu, ei eim Jiisas ek ei piim. ²Eim ek nipi eim nge kongun wu ombu ngopu yi nim, “Wu ei Jon wumb noł pendpi ngołum wu ei, tukpu ełe angpi tonu om ełe dinga ei eim kin kongun er mołum.”

³Ei yi mił, King Eros ni wu ei Jon ambił gii nipi sipi kan ngum. Erosiyas Pilip nge ambim, ei eim kamim ba eim King Eros bii nipi kin King Eros kin pum. Pang, Jon, “Mon!” pa nim, ełe nge King Eros Jon kan ngii ełe kindim. ⁴Kumb ok, Jon eim King Eros kanpi yi nim, “Nim amb ei sin, ei kapłi enanim,” pa nim. ⁵Nga King Eros eim Jon to kundmbii nim; ba eim wumb pei kin mund mong kułum. Ei nimbił erang, wumb pei Jon ek ni tor kindiim wu mołum ni yi piinjing.

⁶Kunum ełe wu kombur King Eros kin kułou tunjung. Tok, mam eim mengim kunum ei piik er mulnjung. Kunum ełe Erosiyas eim nge ambłam ei tuk golang nipi, non er endim. Endim ei, King Eros eim kan ka kenim. ⁷Kanpi, eim ek dinga nipi ambił ei ngopu yi nim, “Nim epi endi simbii ninjii ei, na nim kapłi ngumbii,” pa nim. ⁸Ambił ei nge eim mam ei nim ek mił piipi yi nim, “Nim wu Jon wumb noł pendpiim wu, ei peng ming endi kindkin tu, nam ngui!” pa nim. ⁹Ambił ei ek yi neng kin, King Eros eim noman embin to piim, ba ok eim ek dinga nipi ngum ei piim. Pe nga eim wu kombur eim kin kuni ende nok mulnjung, ei piinjing ku. Yi peng piipi kin, “Yi na epi ei ngei!” pa nim. ¹⁰Eim wu kombur kindang puk, Jon kan ngii pim konu, pang, “Kołmung er tu wei!” pa nim. ¹¹Wumb puk, Jon peng embił ei ming ełe tu wuk kindik, ambił ei ngangin kin ambił ei sipipi eim mam ngum. ¹²Ba Jon nge ekii siłmin wumb ei ok, Jon ngenj sipik, tukpu tok pendik. Ekii se puk, Jiisas kanik, yi ninjing.

Jiisas Wumb 5,000 Pei Kuni Ngum

(Mak 6:30-44, Luk 9:10-17, Jon 6:1-14)

¹³Jiisas eim Jon ek ei piipi, konu ełe si kindpi noł kanu sipi, konu eipi wumb mulenjing konu eipi ełe pum. Eim endeim mendpił pum. Ba wumb konu owundu orung orung pei piik, eim pum konu ekii se punjung. ¹⁴Ekii se Jiisas eim tor pupu kenim ni wumb tiłap owundu pei ok mulnjung. Eim wumb ombu noman ka ngopu, ening pim wumb ei er ka erpi yi erim.

¹⁵Konu pou neng, Jiisas nge ekii siłmin wumb ok eim kanik yi ninjing, “Sinim ya konu ełe wumb endi mandi mulałmin; nim wumb ei kindan

orung puk, kuni kan sik, nok erngii,” pa ninjing. ¹⁶Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Nimbił erang wumb pei orung pungii? En enim wumb ei kuni ngungii,” pa yi nim. ¹⁷Jiisas eim nge ekii siłmin wumb eim kanik yi ninjing, “Sin kuni endi pei sinałim. Bres angil orung kin, omu tał mendpił sałim,” pa ninjing. ¹⁸Jiisas eim ek nipi, “Kuni ombu ya na moł konu tu wei!” nim. ¹⁹Eim ek nipi, “Wumb pei mani ełe mułei!” pa neng, mulnjung. Mułangin, eim bres angil orung sipi, omu tał sipi, tonu kanpi, Gos kin ek ka nipi, bres engin topu, eim nge ekii siłmin wu ngang, sipik wu amb ombu ngunjung. ²⁰Wumb kuni ei nok pangin orung pei mułum ei, kon engki nga tał to piki tunjung. ²¹Wu kuni nunjung ei 5,000, ba amb kangil ei pei gerik kun enenjing mon.

Jiisas Tonu Noł Peł Ełe Pum

(Mak 6:45-52, Jon 6:15-21)

²²Pe Jiisas eim nge ekii siłmin wumb ei kanpi yi nim, “Kumb se enim noł kanu ełe tonu puk, noł orundung pei! Nam wumb ei ‘Pei!’ nip kindip, ombii,” pa nim. ²³Jiisas eim wumb ei pei nipi kindpi, eim mendpił tonu komung ełe tonu pupu, prei erim. Konu pou neng, eim mendpił tonu komung ełe mułum. ²⁴Noł kanu ei pupu, tuk noł miim ełe mandi pang, konu pop owundu topu yi erim. Ei noł kanu kumb ełe om. Opu, noł kanu to ak tumba erim. ²⁵Konu tengmba mandi erim, ba aninga kopur emii mił pim konu kenjing ni eim noł gopu peł ełe tonu opu, eim ekii siłmin wu mulnjung konu mandi om. ²⁶Wu ombu molk kenjing ni wu endi noł peł ełe wang mił, wu ombu mund mong kulk, mon gui endi onum, ninjing. Nik, mund mong erik, wii dinga wii tunjung. ²⁷Pe Jiisas sikir tor opu yi nim, “Enim mund mong enerei! Ei na, na mendpił ond. Enim puku sinerei, mon!” pa nim. ²⁸Piisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Owundu, ei nim mendpił on kin, na nen noł peł ełe op, nim mołun konu ombii,” pa nim. ²⁹“Oi!” a nipi Jiisas ek yi nim. Pe Piisa eim noł kanu ei si kindpi, noł peł ełe pupu, Jiisas mułum konu bii ni pum. ³⁰Ba eim konu pop owundu tang, eim mund mong erim. Erpi, noł ełe si mani simbii ni erim. Erpi, eim wii dinga topu yi nim, “Owundu, nim na paki to!” nim. ³¹Jiisas eim sikir opu, angil mani kindpi, Piisa ambił tonu sim. Sipi yi nim, “Nim pii gii dinga pinałim. Nim nimbił erang nim na kin pii gii ninan?” pa nim. ³²Pe wu tał noł kanu ełe tonu pangil, konu pop owundu tum ni poru nim. ³³Noł kanu ełe mulnjung wu ombu, en enim Jiisas kin men tok erik Gos embe ambił tonu kindik, “Nim Gos kingam keimi mołun,” pa ninjing.

Genesares Konu Jiisas Ening Pim Wumb Pei Er Ka Erim

(Mak 6:53-56)

³⁴Galilii noł gopu ei orundung puk si kindik, Genesares konu orung tor punjung. ³⁵Wumb konu ełe wumb, Jiisas piik poł tok yi ełmin.

Erik, “Wumb ening pim wumb tu wei!” pa nik kindnjing. ³⁶Wumb en enim ek dinga nik yi ninjing, “Wumb ening pim wumb ei, ok nim konduk embiŋgii,” pa yi nengin, ening pim wumb ei ok Jiisas kon eŋe embiŋgin, ening pim wumb pei ka mulnjung.

Gos Nge Lo Ek Ei Sinim Kupenjing Ek, Ei To Mani Kindnim
(Mak 7:1-13)

15 ¹Kunum eŋe, lo ek piŋmin wumb kombur ni lo ek emb toŋmun wumb kombur ni Jerusalem konu si kindik, Jiisas muŋum konu tor onjung. Ok yi ninjing. ²“Nimbiŋ erang nim nge ekii siŋmin wumb ei sinim ok kupenjpjin noŋ, ‘Erei!’, nik oŋ ei enarik, kuni nungii kunum ei, angii was enanmin,” pa ninjing. ³Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Nimbiŋ erang en enim nge eŋmin oŋ ei ekii sinmin. Sik, Gos nge lo ek ei si kindinmin min? ⁴Gos ek yi nim, ‘Nim arnim manim ningii ek ekii sik erngii,’ pa nim. ‘Pe wu endi arim mam kin ek kis nipi ngopu erim kin, eim to kundngii,’ pa nim. ⁵Ba en enim yi niŋmin, ‘Wu endi eim epi pei saŋim wu, ei eim arim mam paki tumba,’ ba ei eim ek yi nimba, ‘Na epi ei Gos ngumbii nipi poru ninj,’ pa yi niŋmin. ⁶Ernjing, menjing ei er ka erngii miŋ mon nik, en enim eŋmin oŋ ei erik, Gos nge ek to mani kindik, en enim eŋmin oŋ ei ambiŋ tonu kindiŋmin. ⁷Enim ek kend nge wu ombu, Aisaiya Gos ek ni tor kindiŋim wu enim kin ek keimi kun yi nirim. ⁸Eim ek yi nim,

‘Wumb tiŋap ombu en enim gupu eŋe na embe ambiŋ tonu siŋmin. Nga en enim nge noman ei na kin am turii saŋim. ⁹En enim wumb lo pendik eŋmin ek ei ni tor kindik yi niŋmin, Gos nge ek ni tor kindinmin,’ pa yi niŋmin. ‘Yi nik kin na kin men tok wii niŋ nik yi eŋmin,’ ” pa nipi ngum.

Epi Erpi Wumb To Penj Toŋum
(Mak 7:14-23)

¹⁰Jiisas eim wu amb pei wii topu, “Wei!” a nim. Nipi yi nim, “Enim piik kun erngii. ¹¹Wumb epi nangin mani punum ei kis mon. Mer gupu eŋe ek nengin tor onum ek, ei erang, wu noman tuk ei penj kun ka pinaŋim mon.”

¹²Kunum eŋe eim nge ekii sik eŋmin wu ombu ok, eim kanik yi ninjing, “Lo ek piik eŋmin wumb, nim nin ek ei piik, kis piinmin ninjing ek, ei nim piin min mon?” ¹³Eim yi nim, “Emb epi kanim kanim endi nanim Arnan tonu epin moŋum ei erip taŋ pendnenim, epi endi kapki dumbuŋ pei puŋ erngii. ¹⁴Enim kan wiik tei! Wumb ei ningiŋ tumbun muŋum wumb, ei puk, ningiŋ tumbun moŋum wumb kombur andŋam andan tungii enmin. Pe ningiŋ tumbun muŋum wumb endi pupu, endi andŋam andan tumbii ni ermaba, ei wumb taŋ ouni bok tunguŋ,” pa nim. ¹⁵Piisas ek nipi

orung kindpi yi nim, “Nim ek ekin ei pule ni peni eke kindan, sin piimin,” pa nim. ¹⁶Jiisas ek yi nim, “Enim yi ku noman kun ka pinaim, wumb eipi mił mołmun. ¹⁷Enim piinanmin, wumb kuni gupu kindimmin, epi nok mani kindinmin ei, mer kirim eke punum. Pupu, nga sipi tor kind si kindinmin. ¹⁸Ba epi noman tuk paım, nik tor kindinmin ei, noman eke tor onum. Epi ei mendpił wumb erpi kis mondnum. ¹⁹Nga wumb noman tuk eke tor onum ei yi mił, ek kis nik, epi waning erik, wumb to konduk, amb eipi ngunduk, oł kis eipi erik, epi waning sik, ek kend tok erik, wumb kin ek buł ambił erik yi ełmin. ²⁰Oł eipi oł ombu erpi wumb er kis mondułum, ba wumb endi angil was enarpi kuni nołum, ei wumb er kis penj mundnaım mon,” pa yi nim.

Keinan Amb Ei Jiisas Kin Pii Gii Nim

(Mak 7:24-30)

²¹Jiisas konu eke si kindpi, pupu Taiya kin Sairon konu eke mandi tor pum. ²²Keinan konu eke wumb tilap eipi, amb endi opu konu eke mułum. Amb ei opu, ek dinga nipi yi nim, “Owundu, nim Deipis nge kingam, nim na kin kaımb se. Na nge ambił ei gui kis ei er kis mundang mołum,” pa nim. ²³Ba Jiisas ek endi nipi ngunerim mon. Eim nge ekii sik ełmin wu ombu ok, ek dinga ninjing, “Amb ei eim wii dinga topu sinim onjpun konu onum ei, nim eim orung kindan orung pangil!” ninjing. ²⁴Jiisas ek orung kindpi yi nim, “Gos na kindang op Esrel wumb kung siipsiip mił am punjung ei, mendpił sip orung simbii nge onj.” ²⁵Amb ni opu, eim simb eke mani ming gopsing pii połpu ek yi nim, “Owundu, nim na paki to!” ²⁶Jiisas ek nipi yi nim, “Sinim kangil kuni sipin, owu ngunermin ei, oł kun pinaım mon.” ²⁷Amb ei yi nim, “Owundu, nim ek keimi nin, ba wumb en enim kuni nołmun kuni eım mani pułum ei owu nołmun,” pa nim. ²⁸Amb ni ek yi neng kin Jiisas ek nipi yi nim, “Amb, ninim pii gii na kin ei owundu tonu om, epi ninim piin mił yi tonu omba.” Yi neng kin, kunum eke mendpił amb ei ambıam ka wii mułum.

Jiisas Ening Wumb Pei Er Ka Erim

²⁹Jiisas konu eke si kindpi, pupu noł gopu Galilii niłmin konu eke tor pum. Pupu, komung endi eke tonu pupu, mei eke mułum. ³⁰Wumb tilap owundu endi ok, eim mułum konu onjung. Ok, wumb ningil tumbun mułum, ni kom ngang ek piinenjing wumb, ni simb angil kis mułum wumb pei sik, eim mułum konu tu wunjung. Tu wuk, Jiisas mułum konu simb eke mandi tuk mundangin, Jiisas eim wumb pei er ka erim. ³¹Yi mił erang kin, wu amb pei noman nendii tok piinjing. Nimbil erang wumb ek tingnenjing wumb ei, nga ek tengnjing; nga simb kis mułum wumb ei nga simb ka mułum; ningil tumbun mułum wumb ei, nga ningil ka mułang kenjing. Gos oł ei yi mił erang kin, wumb en enim Esrel nge Gos embe ambił tonu kindnjing.

Jiisas Wumb 4,000 Pei Kuni Ngum

(Mak 8:1-10)

³² Jiisas eim nge ekii sik ełmin wu ombu, wii tang wangin kin ek yi nim, “Wu, amb ombu na kaimb kis piind,” pa nim. “Wumb kunum tekliki pe na kin mulnjung, pe wumb kuni tang piinmin ei, na nga orung pei nimbi kaimb enim. Nimbi erang wumb ei dinga sinerang, ngii konu bin ni puk, kumb kuni tang meliim tumba.” ³³ Jiisas nge ekii sik ełmin wumb ok ek yi nik, “Ya konu ełe orung orung ei wumb mulałmin, sinim kuni jili orung sipin wumb ombu kuni ngumun?” ³⁴ Jiisas eim ek nipi kii sim, “Enim bres nimberii sałim?” Wu ombu yi ninjing, “Sin bres, angil orung nga tał ni omu endeim endeim ni sałim,” pa ninjing. ³⁵ Pe Jiisas ek nipi wumb ngang, wumb pei mei ełe mani puk mulnjung. ³⁶ Pe eim bres pei sipi, omu ombu sipi, eim Arim Gos kin prei erpi ngopu, kuni ombu sipi eim nge ekii sik ełmin wu ombu ngang, wu ombu sik mok tok wumb mulnjung wumb, ei ngunjung. ³⁷ Wumb pei kuni nok pangin, pinang pang kin, kuni orung mułum ei kon angil orung nga tał, takik piki tunjung. ³⁸ Kuni nunjung wu ei 4,000 pei mendpił nunjung. Nga amb, kang ambił angil pendik tuk kindnenjing mon.

³⁹ Jiisas wumb ei pei nipi kindpi, eim noł kanu endi sipi, pupu konu orung Makaran ni konu ełe orung pum.

Jep Oł Kenmin Nik Wii Tunjung

(Mak 8:11-13, Luk 12:54-56)

16 ¹ Jura wumb wu num ombu lo ek ekii sik ełmin ni wumb kolk nga konj angk tonu onergii ni piik wumb ok, Jiisas kanik, eim nimba ek piimin nik eim ermba mił kenmin nik yi ninjing. Nik, “Eim epin konu ełe jep oł andan topu oł, endi erangti!” ninjing. ² Ba Jiisas eim ek orung kindpi yi nim, “Konu pou nipi, eni mani pang, enim molk kunum ka simba niłmin. Ei nimbi erang kupu muł kundii erang kanik niłmin. ³ Konu kupiiring okrii ni molk, konu kupu ping erpi ełim ei, enim molk konu pop topu, kumb owundu tumba, nik ełmin. Ba akip kunum ei, na jep oł kanim kanim end oł ei, enim kapli pii poł tunanmin mon. ⁴ Enim wumb kis molk kin oł kis ełmin. Enim molk jep oł andan topu oł kenmin ninmin, ei na kapli enermbii. Jep oł andan top ermbii oł ei, Gos ek ni tor kindiim wu Jona kin ełim jep oł andan tum oł, ei mendpił. Wumb Jona ołup tok, noł ełe mani kindnjing kin, ba nga Gos eim sipi, tonu orung sipi konj mundum.” Eim yi ni pendpi poru nipi, wu ombu si kindpi pum.

Lo Ek Ekii Siłmin Wumb Nin Wumb Kolk Nga Konj Angk Piinarik Ekii Siłmin Wumb Ombu En Enim Oł Kend Tok Ełmin Ei Nge Ek Ekin Pałim

(Mak 8:14-21)

⁵ Jiisas eim nge ekii se ełmin wu ombu, noł gopu ełe tumb tok puk, ba en enim kuni bres ni epi endi sik nungii ei, piinarik pendik puk. ⁶ Jiisas

eim ek nipi yi nim, “Enim kan kun er muŋgii! Jura wumb wu num ombu lo ek ekii sik ełmin wumb ni wumb kolk nga konj tonu puk piinałmin wumb ei kin ek kend tok ek ak mak erik ei yiis bres ełe tok kindangin opu tonu ołum ei mił yi erngii. Ei enim piik kun erik muŋgii. ⁷Jiisas nge ekii sik ełmin wu ombu ek enim kin ek nik yi ninjing, “Eim yi mił neng kin, ‘Sin bres tu wunenjpın,’ ” pa ninjing. ⁸Ba Jiisas eim bres ni kuni epi sinałim ni piipi kin eim ekii siłmin wumb kin ek yi nim, “Enim wu pii gii dinga pinałim mił wu, nimbił erang enim en enim kin ek nik orung orung kindik enmin?” ⁹Enim ek ei piinanmin min? Na bres angil orung ei wumb 5,000 pei ngamb nunjung. Nangin, enim kuni orung mułum ei, kon nimberii kon tunjung ei piinmin min? ¹⁰Pe nga bres angil orung nga tał ei wumb 4,000 pei ngamb nunjung. Nga kuni orung sik kon nimberii tunjung? ¹¹Nimbił erang enim piinanmin na enim bres nga ek kun ninand mon? Na nind ei, enim Jura wumb wu num ombu wumb ei ok ek kis ka pei pei nik, kend tok erngii ek ei, piip nind,” pa nim. ¹²Yi mił neng kin, wumb ei nim ek ei piinjing bres ełe kuni yiis mon ek eipi endi ninmin, ni piingii, Jura wumb wu num ombu ei lo ek emb tołmun ek pei nga emb tunjung. Wumb ombu en enim oł yi mił ełmin ba noman tuk ka wumb eipi kin ngonalałmin mon.

Piisa, “Jiisas Eim Kraiss,” Pa Nipi, “Gos Kindim Wu Mei Mani Om.”
(*Mak 8:27-30, Luk 9:18-21*)

¹³Jiisas pupu Sisariya Pilipai konu ełe pum. Kunum ełe eim nge ekii sik ełmin wumb kii sipi ek yi nim, “Wumb pei na embe nii niłmin?” ¹⁴Eim nge ekii sik ełmin wu ombu yi ninjing, “Wu kingam wumb kombur, ‘Nim Jon wumb noł pendihim wu,’ ninmin; nga wumb kombur, ‘Nim Elainja,’ pa ninmin. Nga wumb kombur, ‘Nim Jeremaiya ek ni tor kindihim wu endi,’ pa ninmin. Wumb kombur molk, ‘Nim Gos oł ekii se ermba oł ei piikin niłim wu,’ ” pa ninmin. ¹⁵Pe Jiisas eim ek nipi yi nim, “Enim na nii ninmin?” ¹⁶Saimon Piisa ek yi nim, “Nim Kraiss, nim Gos nge kingam molkun, wumb noman konj ngan, wumb konj muŋgii,” pa nim. ¹⁷Jiisas ek nipi ngopu yi nim, “Saimon, nim Jon kingam ka piinjii. Ya mei ełe wu endi nim ek ei ni neng, nim ninan mon. Na Ernann tonu epin mołum ei, nim ek ei nipi nim ngonum. ¹⁸Piisa, na nim kanip nind. Pe na Gos nge ngii tekmbii ei, ya ku peł ełe tekmbii. Ku peł ełe tekmbii, nim embe ei pułe Piisa ei ku mił. Pe wumb kuŋgii konu kis ełe nge dinga ei, to mani kindnermba mon. ¹⁹Na Gos sinim tep er mołum konu ei kii wał sip, nim ngumbii. Epi nim mei konu ambil gii nin epi ei, tonu epin Gos ambil gii nimba ku. Nim mei ełe epi endi si kindin kin, tonu epin Gos epi ei si kindimba ku.” ²⁰Jiisas eim nge ekii sik ełmin wu ombu kanpi kin ok yi nim, “Enim wumb endi kanik na Kraiss Gos kindim wu mei mani om, ninerei mon!” nim.

Jiisas Eim Kołpu, Nga Konj Ba
(*Mak 8:31–9:1, Luk 9:22-27*)

²¹Kunum eke Jiisas eim Jerusalem konu ba nge pule andan tum. “Wumb noman peng pim wumb ni, Gos kin kułmał kałımin wumb, ni lo ek emb tołmun wumb pei ok, eim ngenj kumbii ngungii. Ngok, to kundngii, tukpu konu mani pupu, epi nga kunum tekliki eke tonu opu konj ba, ek ei ni tor kindim.” ²²Piisa eim sipipi tor sipi eim ek kis ngum. Ngopu ek yi nim, “Owundu, nim ek keimi ninan, nim nin ek ei tonu onermba mon.” ²³Jiisas kan ak topu, ek nipi Piisa ngum, “Seisen, nim na buł morung pui! Nim na kin ek eipi ninjii en? Nim Gos nge ermba oł ei piinan mon. Nim wumb noman eke erngii epi ei mendpił piin!” pa nim.

²⁴Kunum ei Jiisas eim ek nipi eim nge ekii sik ełmin wu ombu ngum, “Wumb endi na kin ekii simbii ni piimba wu, ei eim noman to piinarpı kin, eim ond peri ei kou sipi, na bii konu ekii simba. ²⁵Wu endi eim nge noman konj peng ka moł ni piimba wu, ei eim noman konj am ba. Wu endi na nge piipi erang, eim noman konj am ba; ei eim noman konj ei nga sipi orung simba ku. ²⁶Wu endi eim mei eke epi piipi si kułou topu er mułang, eim noman konj kułmba ei, mei eke epi er sipi orung simba mił nenj? Nga eim epi nipe endi eim noman konj ei nga top er sipi orung simba ei epi sinałim. ²⁷Na tonu epin si kindip, mani op wu kingam tałip onj. Kunum ei Arnan Gos nge tiłang owundu ei kin enjel ni ouni ongii. Kunum eke, na ek keimi ni pendind mił keimi tor omba ei, en enim oł erngii mił yi ku, Gos eim enim kumep orung kindimba.” pa nim. ²⁸“Na ek keimi nip enim ngond, wumb kombur ya eke angıłmin wumb ei, konj mułngii. Mułangin, na wu kingam ei king mołup ombii,” pa nipi ngum.

Jiisas Ngenj Ei Kanim Eipi Kułum
(*Mak 9:2-13; Luk 9:28-36*)

17 ¹Pe kunum angıł orung nga endeim poru neng, Jiisas eim Piisa sipi, Jeims angim Jon kin nipi, seng puk tonu komung owundu endi eke tonu punjung. Komung ei am ei tonu sim konu, en enim mendpił mulnjung. ²Jiisas nge ngenj ei nga ngenj endi eipi mił peng kenjing. Eim kumb ningıł ei eni topu tiłang enim mił, yi tiłang owundu erim. Nga eim alap eke kuru mił tiłang erim. ³Moses kin Elainja tał ouni tor okuł, Jiisas eim kin ek tangk kenjing. ⁴Piisa ei kanpi kin eim ek yi nim, “Owundu, sinim ya mołmun ei ka wii. Nim kaplı nin kin, ya eke na ngii tika tekliki tekmbii. Endi nim nge; nga endi Moses nge; nga endi Elainja nge,” pa nim. ⁵Ek nipi mułang, kupu kuru tiłang owundu erpi opu, wu kei enjing konu om. Kupu ei opu wu kei kin pełi erim. Erang, kupu tuk eke Gos ek endi tor om ei yi nim, “Ei na nge kingam, na eim kin noman ka wii ngond. Na eim ka wii piind; nga enim eim ek piingii.” ⁶Jiisas nge ekii sik ełmin wu ek ei piik, mund mong erik, mani mei

ele puk pinjing. ⁷Jiisas eim mandi opu, wu ombu embɫim. Ambɫipi, ek nipi ngopu yi nim, “Enim mund mong enerei mon!” nim. ⁸Pe wu kei tonu angk kenjing ni, wumb endi mulenjing; ba Jiisas eim mendpiɫ muɫum kenjing.

⁹Jiisas ni wu kei kin komung ei si kindik mani puk, Jiisas eim kin ek nipi ngum, “Enim pe kanik onmun, ei wumb eipi kanik ninerngii mon. Pepi, pang pang tonu epin si kindpi mani mei ele opu, wu kingam miɫ moɫpu koɫpu, nga opu konj pum kin, ek ei tor pangɫi,” pa nim. ¹⁰Jiisas eim nge ekii sik eɫmin wu kei eim kin kii sinjing, “Nimbiɫ erang lo ek emb tok moɫmun wumb ei, Elainja kumb se omba ninjing?” ¹¹Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Ei keimi! Elainja eim kumb se omba. Opu, oɫ kanim kanim ei er kun ermbe nge omba. ¹²Ba enim kanip nind, Elainja ok om ba wumb eim om miɫ pii kun enenjing. Enarik, en enim noman ele eim kin oɫ kanim kanim erik enjing. Yi miɫ ku, akip tonu epin si kindpi, mani mei ele om, wu kingam ei ngenj kumbii simba ku.” ¹³Jiisas ek yi neng kin eim nge tekliki ekii sik eɫmin wu ombu piinjing ei, Jon wumb noɫ wii pendɫim wu ei, kin ninim ni piinjing.

Jiisas Kangi Endi Gui Kis Pim, Er Ka Erim

(Mak 9:14-29, Luk 9:37-43)

¹⁴Pe puk, wumb tiɫap owundu endi tor onjung konu ele, wu endi Jiisas kin tor opu, ming gopsing pii poɫpu, eim simb ele mani opu moɫpu mei ele pim. ¹⁵Pepi, ek yi nim, “Owundu, nim na kin kaimb piin kin, nanim kangi ei noman wulu miɫ pang, pupu dup peɫ ele puɫum; nga noɫ tuk pupu, eim ka mulaɫim mon. ¹⁶Na sip tu wup, nim nge ekii sik eɫmin wumb mulnjung konu ninj ei, wu ombu kapɫi ka enenjing mon!” pa nim. ¹⁷Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim wumb tiɫap pei pii gii pinerim; nga enim noman tuk kun ka pinerim wumb. Kunum nimberii na enim kin kongun er moɫamb kin, enim Gos nge noman dinga ei pii poɫ tungii? Enim kangi ei na kin tu wei!” nim. ¹⁸Jiisas kangi ni tu wangin, gui kis ni ek ngopu tor kindim. Kindang, kangi ei pe mendpiɫ ka wii muɫum. ¹⁹Jiisas eim nge ekii sik eɫmin wu mendpiɫ ok, Jiisas kanik ek nik kii sinjing. “Nimbiɫ erang sin gui kis ei to tor kindnenjpin?” ²⁰Eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim pii gii aninga mendpiɫ pim. Peng kin, enim ermin ni enjing kapɫi enerim. Na enim kin ek keimi nip enim ngond, enim pii gii ei kuni maser mong kembis wii ei sem simbii mong miɫ yi pim kin, enim mei komung ya paɫim ei mon, pukun orung ele pui,” nengin kin ba. Pe enim epi endi ermin, ni pii gii, epi ei kapɫi erngii. ²¹Ba andɫam eipi endi seng, gui kis ei miɫ to kindmin miɫ mon. Ba prei erpin ngopun, kuni mowii pepin ermin ei, mendpiɫ paɫim. Epi endi eipi kapɫi enermba mon.”

Jiisas Eim Koɫpu Nga Konj Ba Ek Nga Nim

(Mak 9:30-32, Luk 9:43b-45)

²²En enim puk Galilii konu o ende puk molk, Jiisas ek nipi eim ekii sik eɫmin wumb ngum. “Na tonu epin mani mei ele op wu kingam moɫ.

Mołamb, wumb na sik, opu orung wumb ok angil ełe ngungii ei, piip nind.”²³ Nipi yi nim, “Pe na to kundangin kułmbii; tukpu konu pep kunum tekliki opu pang, nga angip tonu op konj bii,” pa nim. Jiisas eim ek yi neng, eim nge ekii sik ełmin wu ombu noman embin tang piik mulnjung.

²⁴ Ekii se puk, Kapaniyam konu ełe tor punjung ni men ngii owundu ełe andik men ngii ku takis siłmin wumb ei ok Piisa kii sik yi ninjing, “Enim nge ek emb topu ngołum wu, men ngii owundu ełe ku takis tołum min mon?” a nik. ²⁵ Piisa ek nipi orung kindpi yi nim, “Owa, eim enim.” Nga Piisa eim pupu ngii ełe nirik pum, ba Jiisas Piisa kin opu kii sipi ek yi nim, “Saimon, nim noman nipe noman piin? Ya mani mei ełe wu num ei eim kingam amb seng kuimi ngum, ba nga wumb eipi ei wu num eim paki yi ku tum. Tum ełe wumb, nii endi epi ei nga ngopu orung wu eim kin kindngii?” pa nim. ²⁶ Piisa ek nipi yi nim, “Wumb tiłap eipi kin ngołmun,” pa nim. Jiisas ek nipi ngum. “Yi erpi kin, eim nge kingam ku ni epi ngopu orung kindnermba. Yi mił, na Ernan ngii konu ku takis kindnermbii ku,” pa nim. ²⁷ “Pe sinim yi eramin kin, wumb ei sin kin kis piingii ei mon. Nim pukun, noł gopu ełe omu wuk kindan, omu endi ok tonu opu pim kin, sikin, gupu ełe ambił aki tokun kenjii ni, ku monii endi pimba ku ei, tu wukun wumb ei ngunjii. Ngunjii ku ei, wumb ei nge tiłap ouni ngunjii; ei kapłi ermba,” pa nim.

Gos Sinim Tep Mołum Konu Ei Ni Epin Tep Mołum
(*Mak 9:33-37; Luk 9:46-48*)

18 ¹ Kunum ełe Jiisas nge ekii sik ełmin wu ok kin ek yi ninjing, “Wu nii endi Gos sinim tep er mołum konu ei wu owundu mendpił mołum?” ² Jiisas eim kangi kembis endi tu wupu, tuk mulnjung konu ełe engndim. ³ Eim ek nipi yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Enim ok kangil kembis mił ek keimi ni piik mulnjung kin, enim Gos sinim tep er mołum konu ełe tuk punerngii. ⁴ Wu endi eim ngenj ei mani kind si kindpi, eim noman to piinarpi mułmba wu ei Gos sinim tep er mołum konu wumb tuk mułngii ei, to mani kindpi mołum kumb ełe ba. ⁵ Nga wu endi na nge embe ełe piipi kangil ei mił ‘Oi!’ a nipi, eim ngii ełe nirik simba wu ei, na yi ku, ‘Oi!’ a nipi, eim ngii ełe nirik simba,” Jiisas eim ek yi nipi wumb ngum.

⁶ “Wu endi opu, na kangil mołmun ei na kin pii gii peng mołmun ei to kis ermbii ni ermba wu ei, eim kumep owundu kis mendpił ei eim simba. Ba wu ei kom ku owundu endi sik num goltum ełe kan kulk sipik, ep noł mii ełe to mani kindngii wu ei, kumep kembis simba,” pa nim. ⁷ “Mei wumb kaimb kis piind. Wumb eipi ei ok kin wumb, na kin pii gii ninjing wumb ei si tor singii. Keimi, oł ei mił tonu ołum. Ba wumb nii endi wumb ei oł yi mił erngii nipi si tor sim wumb ei, eim kin oł embin tui kis endi ei eim kin tonu omba.

⁸“Pe nim simb min angil ei endi Gos buł ngopu ermbii ni erim kin, endi kilpi to si kindnjii. Yi erang kin, ninim simb endeim min angil endeim ei peng konu ka ełe punjii ei ka. Simb angil orung orung ouni pimba ei, dup konu tukpu ełe mani kindngii ei, kulałmin kunum kunum dup no mułmba. ⁹Pe ninim ningil ei erang kin Gos buł ngokun si kindkin en kin kapli ninim nge ningil kopiskin tor sikin, olkup tokun si kindnjii ei, ninim konj mulnjii. Nim ningil endeim peng konj mulnjii ei kapli, ba nim ningil tał pim kin, nim oł kis kanim kanim eran kin, nim olkup tok dup konu kindngii ei kis.”

Kung Siipsiip Am Pum Ek Ekin

(Luk 15:3-7)

¹⁰“Enim kan kun er mułngii; tuk kangil kembis mołmun ei epi wii mon. Na enim kanip nind, tonu epin en enim enjel tep ełmin ei, na Ernau tonu epin mołum ei mandi mołmun piłmin. ¹¹(Nimbił erang na tonu epin si kindip, ya mani mei ełe op telim moł. Mołamb, wumb am punjung ei, sip orung simbii nge onj.) ¹²Enim er piinmim mił nenj? Wu endi eim kung siipsiip 100 pei mulnjung ei, endeim am pum. Ei eim kurnermba min? Ei mon. Eim kung siipsiip 99 pei tonu komung ełe mond si kindpi, eim pupu, kung siipsiip endeim am pum ei kurpu ba. ¹³Na ek keimi nip enim ngond, wu ei pupu, eim kung siipsiip ei kan sim kin, eim ka wii piimba. Nga eim kung siipsiip 99 am punenjing ei kin ka wii piinałim mon. ¹⁴Yi mił ku, sinim Erinjpin ei tonu epin konu mołum, ei eim tuk kangil kembis mołmun ei am punerngii ni piinim.”

Engnjing Oł Kis Ełim Ei, Nik Ka Ełmin Oł Ei

¹⁵“Pe ninim angnim ei oł kis nim kin erim ei, pe nim pukun eim kin molkun, eim oł erim ei andan tunjii ba eł ełip mendpił konu koi erkił ek ningil. Ek yi nen ninim, angnim nim ninjii ek ei piim kin, ninim angnim si orung sinjii. ¹⁶Ba wu ei nim ek piinerim kin, nim pukun nga wu tał nga sinjii. Sen, enim tep to pungii. Puk, wu tekliki ni tał ni ek ni tor kindngii ei, Gos nge ek ninim mił yi erngii. ¹⁷Ba eim wu ombu ek piinermbii nim kin, nga pukun Gos nge tiłap men ngii endi wumb mołmun ełe sipnjii. Nga eim Gos nge tiłap wumb ei ningii ek piinermbii nim kin, enim yi mił piingii wu ei torung pii gii ninanim wu, ni ku takis sipi ełmin wu ei mił mołum.”

¹⁸“Na ek keimi nip enim ngond. Pe nga enim kin ya mei ełe oł endi wumb erngii ei, enim buł ngok noman to piinenjing kin, ei yi ku Gos tonu epin konu mołum buł ngopu noman to piinermba. Pe nga ya mei ełe enim kin oł endi wumb erngii oł, enim noman to piinjing kin, ei yi ku Gos tonu epin konu mołum yi mił ermba. ¹⁹Na ek nga nip enim ngond. Enim tuk mei ełe mołmun ei wu tał eł ełip noman ende sekił prei erkił,

epi endi simbił ningił. Ei na Ernán epin mołum ei, kapłi paki tumba. Topu singił, epi ei ngumba. ²⁰Keimi, wu tał min tekliki mił molk, na nge embe piik tuk kułou tungii ei, na op tuk ełe op mułmbii,” pa nim.

Kongun Wu Epi Sipi Nopu Pendiłim, Ei Nge Ek Ekin

²¹Kunum ełe Piisa opu ek kii sipi Jiisas ngum, “Owundu, kunum nimerii na engnan opu oł kis endi na kin erang, na eim si kindip ngumbii. Kunum angıł orung nga tał min?” ²²Jiisas ek nipi eim ngopu yi nim, “Nim kunum angıł orung nga tał nin ba na nim kanip nind, kunum kunum pei eim nim kin oł kis ermba, ei kil ngunjii,” pa nim. ²³“Yi mił eran, Gos sinim tep er mołum oł, ei yi mił king owundu endi mołpu, eim kongun wumb eim epi se no pendngii, ei eim mołum ei er kun ka erpi, akip tor sipi yi ełim. ²⁴Pe wu king ei eim wumb ei epi se nok pendıłmin ei, akip orung simbił nipi kongun pułngun mondup erang, wumb wu endi eim kin tu wunjung. Wu ei ku owundu kis dinga er sipi no pendim. ²⁵Ba wu ei ku kapłi ngo orung kindmba mił pinerim mon. Yi peng kin, eim nge wu owundu king ei mołpu yi nim. “Wu ei eim ambim ni eim kingam ambıłim noł nin eim epi kanim kanim pei wumb ngok, ku singii. Sengin, ku ei nanim kin orung omba,” pa nim. ²⁶Yi mił neng kin, wu ni opu, king enim konu simb ełe mani mei ełe pepi, ek dinga nipi yi nim. ‘Wu owundu, nim na kin kaimb sin kin, na kindan andip kapłi ku epi kanim kanim na sip no pendinj, ei kapłi ngo orung kindmbii,’ pa nim. ²⁷Pe wu owundu ni eim kongun wu ek nim mił, ei piipi, kaimb sipi, ku no pendim ku ei kapłi ngo orung kindmba pinerim ku, ei nim, ‘Epi endi ngunerii mon ku!’ nim. Nipi, nga eim noman ełe to piinerim mon.

²⁸“Kongun wu ni eim si kindpi pupu, nga eim angim kongun wu endi eim ku sipi no pendim wu ni om konu ambıł gii nip, yi nim, ‘Na ku sikin no pendin ku, kapłi pe mendpił ngo orung kindnjii!’ pa nim. ²⁹Yi mił neng kin, angim kongun wu endi ni mani mei ełe ming gopsing pii połpu ek dinga nipi yi nim, ‘Nim na kaimb piin kin, kapłi kui er mułan, na andip kapłi, nim ku ngo ninim kin orung kindmbii.’ ³⁰Ba eim mon nipi, sipipi kan ngii ełe pindamb, ‘Kapłi, eim nanim ku sen mił ngo orung kindpi poru nipi, kan ngii tor omba,’ nipi yi nim. ³¹En enim kongun wu endi oł ei kanik, noman embin to kis piinjing. Piik, puk, wu owundu mułum konu kanik erim oł mił pei nik, wu owundu ngunjung. ³²Yi mił nengin kin, wu owundu ni kongun wu ei wii to nirik sipi yi nim, ‘Nim kongun wu kis, nim ok na kin ke nen, na nim ku owundu kis no pendin ei ngo orung kindnerii mon nip, nim kaimb sip mon minj. ³³Na nim kin kaimb sip ngunj, ei mił ku nim kongun wu endi ombu kin, yi mił ku kaimb sinjii, ba nimbił erang yi mił enen?’ ³⁴Yi nipi, wu owundu wu ei sipi kindang, wumb eim sipi kan ngii kindnjing ełe pepi mołum. “Eim wu owundu kin ku sim mił ngopu poru nipi, eim kapłi kan ngii ełe si kindpi tor omba,” pa nim. ³⁵Jiisas eim ek nipi poru nipi

yi nim, “Pe en enim nge noman eŕe enjing oŕ kis ei si kindnenjing kin, na Ernani tonu epin moŕum, ei enim kin yi ku ermbe,” pa nim.

Jiisas Ek Nipi, “Amb Sik Nga Si Kindnerngii,” Ek Ei Nim
(*Mak 10:1-12*)

19 ¹Jiisas ek ei nipi poru nipi pendpi, Galilii konu si kindpi, pupu Juriya konu owundu ei si kindpi, pupu noŕ tungun orundung Jorani konu eŕe pum. ²Wumb pei eim pum konu ekii se punjung; ening pim wumb pei tu wunjung, ei er ka erpi yi erim. ³Lo ek emb toŕmun wumb ei, ok Jiisas nimba ek piimin nik, kii sik yi ninjing, “Wu endi kapŕi eim amb kiŕpi to si kindmbe ei, sinim lo ek eŕe kapŕi yi ermbe ninim min mon?” ⁴Pe eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim Gos nge ek ei ger kinenjing min? Gos epi am pei kumb ok eririm, Gos eim ei kumb ok wu kin amb taŕ eririm.” ⁵Ek yi nim, “Peng kin, wu ei eim mam arim si kind opu, eim ambim kin o dambiltpi ende punjunguŕ. Pukuŕ, wumb taŕ nga o endeim molkuŕ poru ningiŕ. ⁶Yi miŕ wu amb wumb taŕ mon, wumb endeim. Gos epi erpi ende kindpi pendnim ei, pep poru ninim ei, nga wumb endi to eipi eipi kindnermbe mon.” ⁷Wu ombu ek dinga nik yi ninjing, “Nimbiŕ erang Moses lo ek yi niŕim, wu endi amb kiŕpi tumba ei, pipe mon endi eim ambim ngopu, kapŕi si kindmbe nirim?” ⁸Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Moses enim embnjing to tor kindngii nirim ei, nimbiŕ erang Moses nirim ek ei enim piinarik, buŕ ngok yi erangin kin, Moses yi nirim, ba kumb ok Gos epi kanim kanim pei eririm kunum eŕe oŕ yi endi tonu wang enaŕmin mon. ⁹Pe wu endi eim ambim eim kin mandi mularpi, wu eipi kin ningiŕ erang wu ei eim ambim tor kindpi, nga pupu amb konj simba ei, Gos nge lo ek ei wu to kis enim, oŕ kun paŕim miŕ enanim,” pa yi nim.

¹⁰Jiisas eim nge ekii sik eŕmin wu ombu, ek nik ngok yi ninjing, “Oŕ yi pimbe ei, wam ambim taŕ, eŕ elip kongun nikiŕ kun erngiŕ, yi pimbe ei wu pupu, nga amb konj sinermbe; nga amb yi ku pupu wu konj punermbe mon ku.” ¹¹Jiisas eim ek yi nim, “Ek ei na nip ngond, ‘Ei wumb pei pei kapŕi erngii oŕ miŕ mon. Ba wumb Gos kapŕi paki tang ermbe wumb ei, kapŕi nanim nind ek ei kapŕi piyangŕi,” pa nim. ¹²“Pe mani mei eŕe wu kanim kanim amb sinaŕmin wu moŕmun ei, puŕ kanim kanim paŕim. Nimbiŕ erang, kombur menjing yi mengpi pendrim miŕ; nga kombur wumb erangin moŕmun miŕ; nga kombur en enim amb sinaŕmin ei nimbiŕ erang, en enim Gos sinim tep enim kongun eii ekii sik puk muŕngii. Wumb ombu ek emb toŕum ek, ei piik ekii sik erngii.”

Jiisas Kangiŕ Kembis Kengip Ek Ka Nipi Ngum
(*Mak 10:13-16; Luk 18:15-17*)

¹³Kunum eŕe, wumb kangiŕ kembis kembis kombur tu wuk ei, Jiisas eim kangiŕ peng eŕe ambiŕpi, Gos kin prei erpi ngumba, ni tu wuk ba

Jiisas nge ekii sik ełmin wu molk. “Kangił tu wuk ei mon,” pa nik. ¹⁴Jiisas yi nim, “Enim kangił ei kun erangin nam kin wangin, enim mon nik yi enerngii mon. Nimbil erang Gos sinim tep enim oł, ei kangił yi mił mułngii wumb ei tuk pungii,” pa nim. ¹⁵Pe Jiisas eim angil peng ełe ambilpi, Gos kin prei er nipi, yi er poru nipi pendpi, konu ełe si kindpi pum.

Kangi Wu Epi Pei Sim Wu
(*Mak 10:17-31, Luk 18:18-30*)

¹⁶Pe wu endi Jiisas pum konu tor opu yi nim, “Ek emb tołum wu, na oł ka nimbil oł endi erip, kaplı noman konj kunum kunum ei sip kin, konj kunum kunum mołup simbii?” pa nim. ¹⁷Jiisas yi nim, “Nim na nimbil erang na kin epi ka ei kii sikin? Epi ka endi ermbii ek ei noman to piikin nin, wumb endeim mendpil ka mołum. Pe nim lo ek pałim mił piikin, ekii sikin kaplı noman konj kunum kunum mołum ei sinjii.” ¹⁸Wu ni kii sipi yi nim, “Lo nipe lo?” Jiisas ek yi nim, “Lo ek yi pałim; nim wumb endi to kundnenjii mon! Nga wu amb eipi nge ngundpu sinermba mon! Nga wumb eipi nge epi waning enenjii, mon! Nga wumb endi kin kankin ek kend to ngunenjii, mon! ¹⁹Ninim arnim manim ek piikin, ekii sinjii. Pe nga ninim noman kultun mił yi wumb eipi mułngii ei, yi ku noman kulkun ngunjii,” Jiisas yi nim. ²⁰Wu kangi wu ni yi nim, “Na kumb ok kangił kembis kin moł lo ek ombu ekii sip poru nił; nga na nipe epi endi nga ermbii?” ²¹Jiisas eim ek yi nipi ngum, “Pe ninim am wu kun ka mendpil mułmbii ni piin kin pukun, ninim epi pei wumb ngo, ku sikin ku, ei tu wukun wumb ku sinerang mułngii wumb, ei ngunjii. Yi mił en kin, nim epi ka wii pei nga tonu epin simba sinjii; nim kaplı nanim ond konu ekii sinjii,” pa nim. ²²Pe wu ei eim ek ei piipi eim noman embin to piim. Nimbil erang wu ei eim epi kanim kanim pei sałim.

²³Jiisas eim ek nipi, eim nge ekii sik ełmin wumb ngum, “Na ek keimi nip enim ngond. Wu endi epi kanim kanim pei simba wu ei, Gos sinim tep er mołum konu ełe tuk ba, ba ei kongun dinga wii ermba. Nimbil erang eim epi kanim kanim ei erpi, eim sipi konu ka ełe kindnermba mon. ²⁴Na ek nga endi nip enim ngond. Kung kap endi mułmba kung, ei eim kung gui ondu ełe tuk ombii ni ermba, ei kaplı enermba mon! Nimbil erang ei kung gui ondu ei dinga owii sałim. Ei yi mił ku, wu endi epi kanim kanim pei sałim wu ei, Gos sinim tep er mołum konu tuk ba, ei kongun dinga owii mendpil pałim,” pa nim. ²⁵Jiisas eim nge ekii sik ełmin wu ombu ek ei piik, puku sik yi ninjing, “Wumb nii endi kaplı noman konj kunum kunum mułmba ei simba?” ²⁶Jiisas wu kei kun kanpi yi nipi ngum, “Wumb kin epi oł yi ei kaplı enerngii ba Gos eim kaplı epi kanim kanim pei ermba.”

²⁷Eim ek yi neng kin, Piisa ek nipi orung kindim, “Nim kenjii, sin epi pei ngii konu si kindpin, nim kin ekii sipin onjpun. Ei sin nipe epi endi

simin?”²⁸ Jiisas ek nipi wu ombu ngum, “Na ek keimi nip enim ngond. Ekii se kunum tonu omba kunum ei, na tonu epin si kindip, mani mei eŕe wu kingam moŕ. Moŕamb, na opu tiŕang owundu sipi king moŕuŕum peŕ eŕe muŕmbii. Kunum ei, enim na kin ekii sinmin wu ombu ok, peŕ engki nga taŕ simba konu eŕe muŕngii ku. Enim wu num molk, Gos nge wumb ei tep erik kan kun er muŕngii,” pa nim.²⁹ “Nga wumb nii endi eim ngii konu si kindpi omba, angim aim noŕ nin arim mam noŕ nin nga eim kangi ambii nin eim mei konu si kindpi opu, nanim kin ekii sipi na kongun ermba, ei kapŕi eim si kindpi omba epi miŕ sipi, nga mering pei mendpiŕ pendpi sipi, nga noman konj kunum kunum muŕmba ei simba ku.³⁰ Ba wumb nii endi pe opu kumb eŕe bii ni piimba wumb ei, ok ekii simba. Nga ekii se ni piimba wumb endi ei ok kumb eŕe ba.”

Ond Wain Taŕmin Konu Kongun Wu Kombur Kongun Enjing

20¹ “Keimi Gos sinim tep enim oŕ ei yi miŕ, wu endi eim noŕ wain ond pin seng eim pupu kongun wu simbii nip kupiiring ok purum. Ei ok, noŕ wain kongun erngii nge nip purum.² Eim kongun wu kombur kin ek tang piipi, noman ende sipi, kunum endeim ni wu endeim endeim kumep ngumbii nim. Pe wu ombu puk, wain taŕiŕim konu eŕe puk kongun erngii nge nipi kindim.³ Pe konu kupiiring eni 9 erang, eim nga pupu kenim ni epi top eŕmin konu eŕe wu kombur wii angk kongun endi enenjing.⁴ Pe wu ombu kanpi ek dinga yi nim, ‘Enim yi ku puk noŕ wain konu eŕe kongun erngii,’ pa nim. ‘Erik muŕangin kin na enim kongun erngii miŕ ku ngumbii.’⁵ Wumb pangin, eim nga beli kunum 12 erang, nga pou neng kunum 3 erang, yi ku erpi epi top eŕmin konu wumb kurpu sipi kongun ngumba nge pum.⁶ Nga pou pou nipi emii pimba erang kin, eim nga epi top eŕmin konu eŕe pupu kenim ni wu kombur nga eŕe piram angik mulnjung. Muŕangin kin eim pupu yi nipi kii sim, ‘Nimbiŕ erang enim ya eŕe angik muŕangin kunum wii miŕ poru ninim?’⁷ Wu ombu ek yi nik eim ngunjung, ‘Sin kongun ngumba wu mulaŕim.’ Pe eim ek nipi yi nim, ‘Enim yi ku puk, noŕ wain konu eŕe kongun yi ku erngii,’ nipi kindang punjung.

⁸ “Konu eni mani pupu poru nipi emii ermba. Erang, ond wain arim opu, kongun wumb tep eŕim wu kanpi yi nim, ‘Nim kongun wumb wii tokun, tuk sikin, embe sikin, ku ngunjii. Ba wumb ok kongun enjing wumb ei, ku ekii se ngunjii, nga pe ekii se tuk ok kongun enjing wumb ei, ku kumb se ngunjii,’ pa nim.⁹ Pe tep wu ni yi nim, ‘Konu pou pou nipi emii pimba erang ok, kongun enjing wumb ei wangin!’ Neng, ok pangin, kunum endeim pei ni ku kumep ngum.¹⁰ Pe nga wumb kongun ok kumb se enjing wumb ei, en enim yi piinjing, ‘Sin kongun ok enjpin, ku kopur pei simin,’ ni yi piinjing ni ekii se onjung wumb ku engki ngum miŕ yi ku en enim ngum.¹¹ Ngang sik pendik, ond wain kin kongun wumb kun

tep etim wu ei kin ek kanim kanim nik ek kis nik ngunjung. ¹²Ngok yi ninjing, 'Wu ekii se kongun enjing ei konu eni endi pei enenjing mon, ba sin kumb se konu eni kopur pei kongun erpin, nga tinga konu eni dinga tum konu kongun owundu enjpin,' nik yi ninjing. 'Ba nim wumb ekii se onjung wumb ku ngun mił sin yi ku ngun,' pa ninjing. ¹³Wu ombu ek yi nengin, ond wain arim wu ei opu, eim ek yi nipi orung kindpi kongun wu endi mołum konu ngum. 'Wu puł, na nim kin oł kis endi enand mon. Ba enim na kunum endeim ni ku ngumbii ninj, ei enim na kin kapli ninjing,' pa nim. ¹⁴'Nim ku se mengkin ninim ngii konu pui!' a nim. 'Ekii sik ok kongun enjing wumb ei, enim ku ngunj mił, yi ku ngumbii end,' pa nim. ¹⁵'Pe na nam ku kumep ei kapli wumb ngop, nga sip kongun epi end ermbii. Ei na kapli ermbii min? Enim na ku ete kanik, pei simin na wu ka mołum ni piinmin min?' Ond wain arim ek yi nipi ngum. ¹⁶Jiisas eim ek ei nipi poru nipi yi nim, "Pe nga wumb kombur en enim kumb simin ni piik mołmun wumb ei, nga ok ekii singii. Nga ekii sik ongii ni piinmin wumb ei, ok kumb singii," pa nim.

Jiisas Ek Kunum Tekliki Nim Ei Kolpu Konj Ba Nge Nim

(Mak 10:32-34, Luk 18:31-34)

¹⁷Jiisas eim Jerusalem konu tonu bii ni pupu, eim ekii sik etmin wu engki nga tał sipi sipim. Andlam ete puk, Jiisas eim ek nipi eim nge wu ombu mendpił ngum. ¹⁸"Piiyei!" a nim. "Pe sinim Jerusalem konu tonu bin onmun. Pamin! Na tonu epin si kindip mani mei wu kingam moł. Mołamb, na sik sipik, kułmał katiłmin wumb nga lo ek piłmin wumb ei kin ngungii. Ngangin kin, wumb ei kos piik, nga na to kundngii nge nik piik erngii," pa nim. ¹⁹"Nga na wumb ei sik, sipik, wumb tiłap eipi endi ngungii. Ngangin, wumb ei sik, na kepii tok, na kin ek kanim kanim nik, ek korum tok sipik, ond peri ete to kundngii. Nga kunum tekliki tukpu ete pep, nga angip op konj bii," pa nim.

Jeims Kin Jon Teł Menjngił Epi Dinga Endi Kii Sim

(Mak 10:35-45)

²⁰Kunum ete, Sependii ambim eim nge kingam tał sipi opu, Jiisas mułum konu tu wupu, eim mei ete ming gopsing pii połpu kan, mani kan pepi prei erpi Jiisas kin epi endi kii sim. ²¹Pe Jiisas yi nim, "Nim epi nipe sinjii nin?" Eim ek yi nipi Jiisas kin orung kindim, "Ekii se ninim king mulnjii kunum ei, na kangi tał okuł, endi nim angii tunding mułang kin, endi opu nim angii taring mułang. Molkuł, etip Gos nge wumb tep er mułnguł." ²²Eim ek yi neng, Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, "Enim kii sinmin epi ei, enim pii poł tunanmin, mon! Pe enim kapli na epi embin tui owundu pe ko wumbii er moł mił, enim yi kapli ko wungii ku? Nga pup ond peri ete kułmbii mił, enim yi ku kapli erngii min?" En enim

kapli ninjing, “Sin kapli yi ermin.”²³ Jiisas ek nipi ngopu yi nim, “Keimi, elip kapli na epi embin tui ko wumbii mił nga elip yi ku pukul epi embin tui ko wungul. Ko wukul yi erngił ei kapli. Ba okul endi angil tundung mułang kin, nga endi angil taring mułang yi erngił, ei na kongun mon! Elip ngumbii mił pinałim. Wumb nii endi nanim Arnan ok konu ełe mułngii pa nimba wumb ei kapli ok konu ełe mułngii,” pa nim.

²⁴ Jiisas eim ekii sik ełmin wu engki kei, wu angim angim tał ek ei piik kin, wu angim angim tał kin kis piik, noman embin peng yi erik muljung. ²⁵ Ba Jiisas eim wu ombu wii tang, wangin eim ek yi nim, “Enim piinmin ya mani mei konu ełe wu king wu ei, wumb tiłap eipi ei to mani kindiłmin, en enim wu owundu ombu molk wu amb ek nik ngok yi ełmin piingii,” pa nim. ²⁶ “Ba oł ei nge, ya sinim mołmun konu ełe yi tonu onermba mon. Wu endi tuk wu owundu mułmbii ni pimba ei, wumb pei paki topu, eim kongun wu mendpił mołpu, eim embe ambil mani kindmba. ²⁷ Wu endi eim mołpu o kumb ełe bii ni piimba, wu endi enim mołmun konu ełe tuk mułmba, ei eim kapli kongun wu mił enim eim no kulkul se mułangin kin eim enim kanpi kun erpi se mułmba. ²⁸ Yi mił, tonu epin si kindip mani mei ełe, na wu kingam mołup yi mił ermbii oł. Na nam op, ei opu wumb na kin kongun erik, na paki tungii nip onenj mon! Na op, wumb paki tumbii nge onj. Op, na ond peri ełe kułamb, na miyem ełe wu amb pei sip, orung simbii nge onj,” pa nim. (Ek ei eim ermba nge ei piipi nipi ngum.)

²⁹ Pe Jeriko konu si kindik pangin, wumb tiłap pei Jiisas pum konu ekii se punjung. ³⁰ Ningił tumbun mułum wu tał, andlam wer ełe molkul piinjngił ni Jiisas andlam ełe ek tengpi o pang, piikił wii dinga tunjungul. Tokul ek dinga nikił yi ninjngił, “Gos kindim wu Krai nim sin orung sinjii wu, nim Deipis nge tiłap wu sił kin kaimb sinjii.” ³¹ Wumb pei onjung wumb ei ok kin wu tał wii tokul yi ninjngił, “Wu ei kin ek tingnenel mon!” pa ninjing. Ba wu tał wii dinga tokul nga yi ninjngił, “Owundu, nim Deipis nge tiłap wu nim sił kin kaimb sinjii,” pa ninjngił. ³² Jiisas angpi ek dinga nipi yi nim, “Na elip kin nimbił oł ermbii ninmbił?” ³³ Wu tał ek yi ninjngił, “Owundu, nim sił ningił ei er ka enjii nipił ninmbił ninjngił.” ³⁴ Jiisas eim wu tał kin kaimb sipi, eim wu tał ningił eł embiłang, pe sikir wu tał ningił ka wii seng kankił, Jiisas pum konu ełe ekii sikił punjungul.

Jiisas Jerusalem Konu Wu King Mił Pum
(Mak 11:1-11, Luk 19:28-40, Jon 12:12-19)

21 ¹ Andlam andik puk Jerusalem konu mandi puk, Bespeis ni konu ełe komung Olip ełe tor puk, Jiisas eim ekii sik ełmin wu tał nipi kindang ok punjungul. ² Jiisas eim wu tał kin ek yi nipi ngopu kindang punjkuł. “Ełip punmbul konu ełe alting mandi konu kembis endi sałim

konu eŧe, kung dongkii endi waŧ kin, kan kulk kindnjing paŧim ei, pe eŧip kan poskiŧ se mengkiŧ, na kin tu weŧi!” a nipi, kindang punjnguŧ. ³“Eŧip pangŧi, wu endi eŧip kii sim kin yi ningŧi, ‘Owundu eim kongun peng simbiŧ onmbuŧ pa ningŧi.’ Nengiŧ, ngumba,” pa nipi yi nim. ⁴“Epi ei tonu onum ei, Gos oŧ ekii se ermba piik niŧmin wu ek yi nik pendik miŧ pe keimi tonu onum pa nipi ek dinga nim,” yi nim.

⁵“Enim Jerusalem moŧmun wumb ei ningii. Pe enim nge king ei enim kin onum. Eim noman emin seng kung dongkii endi kin giyyeng giyyeng ni opu, kung dongkii waŧ eŧe mendpiŧ moŧpu onum.”

⁶Jiisas nge wu taŧ kumb se pukuŧ, Jiisas yi ereŧ nim miŧ, pukuŧ enjngŧi. ⁷Wu taŧ kung dongkii mam, waŧ taŧ tu wukuŧ, eŧ eŧip tor konduk gulk tonu kung dongkii eŧe kin sengŧi, Jiisas eim tonu pupu peŧ eŧe muŧum. ⁸Pe wumb kopur pei en enim konduk tor gulk sipik, andŧam eŧe kumbuk sinjing. Wumb kombur ond onguŧ tok sipik, andŧam eŧe sinjing. ⁹Wumb pei kumb se pangin, nga kombur ekii se Jiisas pum konu eŧe puk, wii dinga tok yi ninjing, “Deipis nge kingam eim embe ambiŧ tonu kindamin tonu pangŧi. Gos eim wu ei kin noman ka ngumba, wu ei Owundu nge embe eŧe onum. Gos embe am ei tondrung pangŧi!” pa nik yi ninjing.

¹⁰Jiisas Jerusalem konu owundu eŧe tuk pang, wumb kanik, puku sik noman kanim endi eipi miŧ piik. “Wu ei nii?” yi ninjing. ¹¹Wumb punjung wumb ei yi ninjing, “Wu Gos oŧ ekii se tonu omba ei piipi niŧim, wu Jiisas eim Nasares konu Galilii mei konu owundu eŧe wu,” pa ninjing.

Jiisas Gos Men Ngii Owundu Engim Konu Eŧe Pum
(*Mak 11:15-19, Luk 19:45-48, Jon 2:13-22*)

¹²Jiisas pupu, Gos men ngii owundu engim konu nirik pupu kenim ni wumb puk, epi top erik enjing ei, en enim kung ni kei ni epi ei sik Gos kin kuŧmaŧ keŧngii enjing. Wumb en enim ku sik erik mulnjung ei, kanpi to makrip anda kindim. Kindpi, ku tonu peŧ eŧe ku mong erik kin, nga epi top erik, mulnjung wumb ei to puŧpeŧ topu, nga peŧ ambiŧpi sipi ak topu yi erim. Nga kei ni peŧ eŧe ku sek enjing wu ei mulnjung konu peŧ eŧe, ambiŧpi sipi ak topu, yi erpi to kindang, si kindik anda punjung. ¹³Eim wumb kin ek dinga nipi yi nim, “Gos nge ek yi miŧ ninim, ‘Gos nanim men ngii ei prei eŧmin ngii ningii,’ pa nim. Ba enim ngii ei erangin kin epi waning wumb miŧ ngii saŧim,” pa nim.

¹⁴Jiisas eim Gos men ngii owundu eŧe moŧpu yi nipi muŧang, wumb ningŧi tumbun muŧum wumb, ni simb ak tum wumb tu wangin, Jiisas er ka erim. ¹⁵Ba kuŧmaŧ kaŧiŧmin wumb ei ni lo ek piŧmin wumb ni molk piinjing ni, eim jep oŧ erpi erang, kangŧi nirik Gos men ngii owundu eŧe molk wii dinga tok ‘Osana,’ ninjing ei, nik kin ‘Deipis nge tiŧap ende kingam,’ yi ninjing, ei wu ombu en enim molk piik kin kis piinjing. ¹⁶Piik, ek nik Jiisas ngok yi ninjing, “Nim ek ninmin ei nim piin min

mon?” Nga Jiisas ek nipi orung kindim, “Na piind, enim Gos ek ei gerik piinenjing min? Ek ei yi ninim,

‘Kangił kembis menjing am nok mołmun, ni kangił dinga mił mołmun ei, Gos eim erpi gupu ełe nanim embe ambił tonu kindngii nipi yi ninim,’ pa nim.”

17Pe eim Jerusalem konu owundu ełe mulnjung ei si kindpi, tor pupu Besanii konu kembis ełe emii peng pupu mułum.

Jiisas Ek Neng Ond Pik Kułum

(Mak 11:12-14,20-24)

18Mołpu, kupiiring ok, eim Besanii konu kembis si kindpi tor pum, ni eim kuni tum. 19Tang, kenim ni ond pik mong nołmun ond endi engim, ei pupu kenmbii nipi andłam ełe pum. Pupu kenim ni ond ei mong endi to mulerim mon! Onguł mendpił erpi engim. Jiisas ek dinga nipi ond ei ngum, “Nim nga ond mong nga tunerii mon!” Yi neng kin, ond ni sikir kułum. 20Jiisas eim nge ekii sinjing wumb oł ei kanik puku sik endnjing. Andik ek yi ninjing, “Nimbił erang ond ei sikir kuułi enim?” 21Jiisas ek nipi eim nge ekii siłmin wumb ngopu yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Pe enim pii gii mendpił peng, enim noman tał sinerang mulnjung kin, na ond pik ełe enj oł ei mił enim yi ernгии. Ba enim oł yi mendpił enerngii mon! Pe nga enim pii gii mendpił molk kin komung owundu pałim ek dinga nik, ‘Komung pukun ep noł ełe mani pui ningii, ei kaplı ba,’ ” pa nim. 22“Pe enim pii gii nik prei enjing kin, enim epi nipe simin nik ernгии ei, kaplı singii.”

Wumb Jiisas Kii Sinjing, “Nii Endi Nim Kin Noman Dinga Ngum?”

(Mak 11:27-33, Luk 20:1-8)

23Jiisas Gos men ngii owundu ełe orung opu, ek emb topu wumb ngopu mułum. Mułang kin, Jura wumb nge kułmał kałiłmin wu owundu ni Esrel wu num kombur ok eim kanik yi ninjing. “Nim nipe noman dinga sikin kongun ei en? Wumb nii nim noman dinga ei ngum?” 24Jiisas ek nipi yi nim, “Na ku yi enim kin ek endi nip kii simbii. Ei enim na ek ei nik ngunjung kin, na nam nipe noman dinga peng kongun end, ei nip enim ngumbii,” pa yi nim. 25“Jon wumb noł pendiłim wu ei noman dinga ei jiki mił orung tonu om? Pe oł ei Gos epin konu mani om min mei mani wumb ngenj ełe om?” Pe Jura wu num ombu ei en enim ek nik piik piik erik yi ninjing, “Pe sinim oł ei Gos epin nge epi epin konu ełe mani om, ei ninjpin kin, eim sinim kin ek yi mił nimba; ‘Kaplı, nimbił erang en enim Jon nge ek ei pii gii ninenjing? 26Ba pe sinim nimin oł ei mei mani wumb kin om ninjpin kin, sinim wumb tungii ni mund mong kułmun. Kułpun ek ni tor kindnermin yi nik piinjing. Nimbił erang, wumb ei yi ni piinjing, Jon Gos oł ekii se ermba ei piipi niłim wu,” ei yi ni piinjing.

²⁷Wu ombu ei piik, Jiisas kin ek ni orung kindnjing, “Sin piinanmin,” pa ninjing. Jiisas ek yi nipi wu ombu ngum, “Na yi ku, na noman dinga nipe dinga peng kongun end ei, nip enim ngunermbii.”

Wu Endi Kingam Tał Mulnjung Ei Nge Ek Ekin

²⁸“Ba enim er piinmin mił nenj? Wu endi kangi wu tał meng seng mulnjunguł. Arim pupu, kingam kumna mułum konu kanpi ek nipi yi nim, ‘Nim pukun pani aka pin kongun erii!’ nipi kindim. ²⁹Kingam yi nim, ‘Na punermbii,’ nim, ba nga ekii se pum. ³⁰Arim nge pupu kingam ekii kanpi yi ku nim. Ba kingam, ‘Owa bii,’ nipi, nga ekii se punerim. ³¹Pe kangi wu tał kangi wu nii eim arim nim ek ei ekii sim?” Wumb yi ninjing, “Kingam kumna arim nim ek ei ekii sim,” pa ninjing. Pe Jiisas ek nipi ngopu yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond. Ku takis siłmin wumb ni amb wu eipi eipi ningił erik endnjing amb, ni wumb ombu oł kis mendpił er endnjing wumb ei, nga ok Gos sinim tep er mołum konu tuk pungii. Nimbił erang en enim noman ak tok, Gos nge ek ekii sinjing eke pungii. ³²Nimbił erang, Jon opu oł kun erpi enim andan tum, ba enim pii gii ninenjing mon. Ba wu ku takis siłmin wu, ni amb wu eipi eipi ningił erik erik endnjing amb, ni wumb ok pii gii eim kin piinjing. Enim oł ei kanik poru ninjing, ba enim nge noman ak tok pii gii ninenjing mon,” Jiisas ek yi nim.

Ek Ekin Ei Wumb Kis Kombur Kuni Wain Pin Tep Er Mulnjung *(Mak 12:1-12, Luk 20:9-19)*

³³“Enim wu num wumb tep ełmin wu ek ekin endi nga nimbii end piieyi!” Jiisas ek yi nim, “Wu endi eim ond mong wain pin nge konu owundu endi erpi tełim, konu eke teł mei konu orung orung pei kung gui erim. Nga tukrung eke, noł wain ming owundu endi erim er sepi ond mong wain tep mułngii ngii endi tekim, yi er sim. Sepi kin, wu kombur eke kongun top siłmin wu er noł wain mulei nipi pendpi, eim konu turii endi eke pum. ³⁴Ekii se ond mong wain nungii kunum mandi erang, noł wain arim eim kongun wu kombur kindang puk, wumb wain pin tep er mołmun eke pangin eim kuni wain kombur ngungii nipi kindang punjung. ³⁵Pe kongun eke wain pin tep er mulnjung wumb ei molk, wu onjung wu ombu ambił gii nik, wu endeim to konduk, wu endi kepil tok, wu endi ku tok kindnjing. ³⁶Pe nga ekii se kuni wain arim ei kongun wu kombur nga kindim. Ei ok kindim mił mon, kongun wu kombur pei kindim. Pe kuni wain kongun tep er mulnjung wumb kembin ei ok oł ei ku nga enjing. ³⁷Pe ekii se mendpił, eim nge kingam ek piingii ni piipi kindim. ³⁸Ba kongun tep er mulnjung wumb ei molk kenjing ni, eim kingam mendpił wang kanik kin, ek nik piik piik enjing. Erik yi ninjing, ‘Kang wu onum, ei eim arim epi ombu pei simba, sinim eim

to kundamin! Yi erpin kin, eim kuni wain nin pan aka pin pei ei sinim simin,' pa ninjing. ³⁹Nik, kangi wu om ni tor sipik, kuni wain pin torung eke to kundnjung.

⁴⁰“Pe enim er piinmin mił nenj? Ekii se kuni wain pin nge arim wu ei opu, kongun tep er mołmun wu ombu kin nimbił oł ermba ei piinmin min?” Jiisas yi nim. ⁴¹Wumb ek yi ninjing, “Kuni wain pin nge arim wu ei opu, kongun tep er mulnjung wumb kis ombu ei to kundmba mendpił. Nga kuni wain pin arim wu ei pani wain pin ei sepi, wu kombur eipi kongun top siłmin er noł wain konu eke mułei nipi pendmba. Wumb eke ouni wain arim nge kuni wain ngungii,” pa ninjing. ⁴²Jiisas ek yi nim, “En enim Gos nge ek ka mon ei gerik piinjing min mon? Ei yi nim,

‘Kom ku ngii endi takinmin wumb ei endi si tor kind si kindnjing ku ei, pe ngii ekin mił orung opu tonu opu ku dinga wii pałim. Ku ninim ei Jiisas eim ninim, Gos owundu eim oł ei erang tonu onum ei, sinim kan ka wii kaninmin.’

⁴³“Yi mił peng kin, na enim kanip nind,” Jiisas yi nim. “Gos sinim tep er mołum konu ei, enim kin sipi orung simba. Sipi, wumb tiłap eipi endi Gos sinim tep er mołum konu ei wumb ngumba wumb ei, Gos oł kun ka erngii. ⁴⁴(Wumb nii endi eim bok topu pupu, ku peł eke pim kin, eim topu pułpeł to eipi eipi kindmba, ba nga kom ku ei opu wumb endi ngenj eke pim kin, wumb ei topu kiłpi topu pułpeł topu, dup sik mił eipi eipi kindmba,” Jiisas yi nim.)

⁴⁵Pe kułmał kałiłmin wumb owundu ni lo ek piłmin wumb Jiisas eim ek ekin ei piinjing ei eim wu kei kin ninim ni piinjing. ⁴⁶Piik, eim ambił gii nimin ni piinjing, ba wumb pei mołumun nik mund mong enjing. Wu amb en enim yi piinjing, “Jiisas eim Gos oł ekii se ermba oł ei piipi niłim wu, ni piinjing.

Ek Ekin Wu Endi Amb Simba, Kuni Owundu Eririm

(Luk 14:15-24)

22 ¹Jiisas nga ek ekin topu ek yi nim. ²“Gos sinim tep er mołum oł ei nge oł konj mił, king endi oł yi erim. Eim kingam amb simba erang, eim kuni owundu erim. ³Kumb ok, wu king eim nge kongun wumb kindpi, wumb kanik yi ningii, ‘Na kangi amb simba kunum kuni owundu er simbii, ok nungii,’ nirim. Pe kuni owundu nungii kunum ei mandi erang, king ei eim nge kongun wu ombu kindang, wumb andik nengin, wangin neng, puk, wumb kanik nik, ba wumb kan nirim wumb ei, ‘Onermin mon!’ ninjing. ⁴King ni nga eim kongun wu kombur kindpi yi nirim, ‘Enim puk yi ningii, “Na kung kou top nui, epi owundu pei sipi, kangi amb simba kuni pei kun er sepi mołum, enim ok, kuni nungii. Wei!” Nim nik puk yi nei!’ nipi kindim. ⁵King ei nge kongun wumb puk, wumb kanik nik ni wumb ek ei piinermin nik wumb, en

enim si kindik, eipi eipi puk. Kombur en enim ku singii kongun erngii nge puk; nga kombur en enim aka pin kongun erngii nge eipi eipi puk. ⁶Ba wumb kombur king nge kongun wu ombu ambil gii nik, kepil tok, kombur to konduk erik. ⁷Erangin kin, king eim popul sipi, eim nge opu wu ombu kindang puk, wumb ombu ambil gii nik, ei eim kongun wumb to kundnjung wumb sik to kundngii, nga konu orung orung pei dup kindangan, ‘Nangli,’ nirim. ⁸King ni eim ek nipi eim kongun wumb ngopu yi nim, ‘Na kuni owundu wumb nungii ninj wumb ei, kuni er kun er sinj ba wumb wii tunj ei, en enim enmin ol ei kapli enanim. ⁹Yi palim ei piik enim puk, andlam ele molk wumb eipi ongii ei, nik tu wangin ok. Ok amb simba kuni owundu er sinj, ei nungii,’ pa nipi, kindang punjung. ¹⁰King eim yi nipi eim kongun wumb ngang, puk konu orung orung pei puk, wumb kanik ninjing ei, wumb kis, ka ouni ninjing. Nengin, wumb ok eim kingam amb simba erim konu ngii nirik molk piki tunjung.

¹¹“Wumb wu amb ok mutangan kin, king nirik pupu wumb ok muljung ei kenmba nge nirik pum. Pupu kenim ni, wu endeim eim wu endi amb simba erang konduk kindilmin kon ei, kindnerim mon. ¹²Pe king ek nipi wu ei ngum, ‘Wu pul, nimbil erang nim kuni owundu wu endi amb simba erang konu nirik on, ba konduk kindilmin kon ei kindnan?’ Ba wu ei eim ek nimba ek pinerim mon. ¹³King ni kongun wumb kanpi kin ek yi mil nim, ‘Enim wu ei simb angil ele kan tok, olkup to anda emii enim konu ele pindangan pengli!’ pa nim. ‘Emii kunum ele wu ei eim ke dinga nipi, eim nge gupu mong kongpu nopo mutmba,’ ” pa nipi yi nim. ¹⁴Jiisas nga ek yi nim, “Keimi, Gos eim wumb pei ngii nirik wii tum ba wu kopur endeim endeim ni eim ngii ele nirik wangin,” a nim.

¹⁵Lo ek piilmin wumb en enim ek nik piik yi ninjing, “Sinim Jiisas ambil gii ninin, ei nipe ek nipin ambil gii ninin?” ¹⁶Pe enim lo ek piilmin wumb ei nge kongun wu kombur kin King Eros nge kongun wu kombur kin ouni ok, Jiisas mutum konu kanik yi ninjing, “Ek mon wu, nim sin piinmin nim ek keimi nilin wu, ninim ek keimi minj nikin, Gos ol kun ka elim mil yi nikin wumb ngo lun. Pe nim wumb endeim kin noman ngunalin, wumb pei noman ende minj ngo lun. ¹⁷Pe nim er piin mil nenj ei ni sin ngo? Sinim Rom wu King Siisa kin ku takis ngumun min mon?” ¹⁸Ba Jiisas eim wu ombu noman tuk piik ninjing ek, ei piipi ek dinga nipi orung kindpi yi nim. “Enim ek kend nge wumb, enim ni ek endi nimbii min, yi piik ninmin ei, nimbil erang ninmin?”

¹⁹Enim ku takis tunjung ku endi tu wuk, na ngangan kenmbii,” nim. Neng, takis ku endi tu wujung. ²⁰Tu wangin, wu ombu kii sim, “Ku min men ni embe ei nii nge molum?” ²¹Wu ombu yi ninjing, “Wu King Siisa nge,” ninjing. Pe eim ek nipi ngopu yi nim, “Siisa nge epi ei Siisa ngungii; Gos nge epi ei Gos eim ngungii,” pa nim. ²²Wu onjung wu kei Jiisas nge ek piik, mund mong erik kin, si kindik punjung.

Wumb Kolk Nge Konj Pungii Ei, Er Pungii Mił Nenj?
(*Mak 12:18-27, Luk 20:27-40*)

²³⁻²⁴Akip kunum ei mendpił, wumb koltmun wumb ei nge nga konj onerngii yi niłmin wumb ok, Jiisas kin ek nik kii sinjing. Sik yi ninjing, “Ek mon wu, Moses nge lo ek yi ninim, ‘Pe wu endi eim kangil mulerang kułum kin, eim angim eim amb sipi, eim kingam mił endi meng simba,” pa nim. ²⁵“Kumb ok wu angim angim angil orung nga tał mulnjung, ba wu kumna amb ei sipi mułum ei, kułum. Ba kangi endi mulerim. Yi erang kin, eim nge angim ei amb ei sim. ²⁶Nga angim tuk ei yi ku erim, nga enginjngil ekii ei yi ku erim, yi minj er puk. Puk wu angil orung nga tał pei yi mił erik kolk poru ninjing. ²⁷⁻²⁸Wu ombu pei kolk poru nengin, amb ei eim mendpił ekii se kułum. Pe nim ne! Ekii se wumb kulnjung wumb ei angk, nga konj tonu ongii kunum ei, wu nii endi amb ei wam mułmba? Nim piin, wu pei amb endeim minj sinjing.”

²⁹Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim Gos nge ek ei piinenjing min? Enim yi ku Gos nge noman dinga ei piinanmin min? Yi mił enim ek ninmin ei kapli enanim. ³⁰Yi mił ekii se kułii wumb ok nga konj pungii kunum ei, wu amb sinenjing; ni amb wu punenjing; wumb ombu Gos enjel mołmun mił yi mułngii. ³¹⁻³²Nga enim wumb kulnjung wumb angk, nga konj mułngii ninmin ei, na enim kii simbii end. Enim Gos nge ek ei ger kenjing min mon? Eim ek ei yi mił ninim, ‘Na Eiparam nge Gos, Jeikop nge Gos, Aisak nge Gos.’ Ek pułe yi mił, wu ombu kulnjung, ba nga puk konj mołmun. Wumb ombu Gos ei konj kunum kunum mołum Gos ei nge,” pa nim. ³³Wu amb, wumb pei ek ei piik, mund mong erik, ek ni Jiisas eim ngum.

Gos Nge Lo Ek Kumna
(*Mak 12:28-34, Luk 10:25-28*)

³⁴Kunum ełe Jiisas eim ek neng wumb kolk nge konj tonu puk piinałmin wumb ei, gupu ełe ek tingninenjing ek ei lo ek piłmin wumb piinjing. Piik, eim mułum konu ełe mandi ok mulnjung. ³⁵⁻³⁶Wumb mulnjung konu tuk ełe, wu endi lo ek piłim wu mołpu, Jiisas nimba ek piimbii ni piinim, ek ei Jiisas kin kii sim. “Ek mon wu, ek nipe ek endi lo pei to mani kindpi ek ei minj owundu enim?” ³⁷Jiisas ek nipi, wu ei ngopu yi nim, “Nim nge Owundu nge embe ambil tonu kindkin, ninim kaimb ni, noman tuk ni, noman poru, nga noman ka pei Gos Owundu ngunjii. ³⁸Lo ek ei endeim owundu mendpił ei, ek lo ka wii mendpił. ³⁹Nga lo ek endi ei yi mił pałim ku. Ei yi mił, ‘Nim ninim noman ełe kuł ngonum yi ku wumb erpi ei kin, ninim noman ka ngunjii.’ ⁴⁰Pe ek lo ek tał ei, ek pułe endeim pałim. Ek ei, Gos oł ekii se ermba ei piik niłmin wumb kin, Moses lo ek pei ei yi ku pałim,” pa nim.

Jiisas Lo Ek Ekii Siłmin Wumb Kii Sim, ‘Krais Ei Nipe?’

(Mak 12:35-37, Luk 20:41-44)

⁴¹⁻⁴²Lo ek piik ełmin wumb mułangin kin, Jiisas ek kii sipi nipi ngum. “Enim Gos kindim wu Krais ei er piinmin mił nenj? Eim nii kingam?” Wumb ei kanik yi ninjing, “Eim Deipis nge kupam,” pa ninjing. ⁴³Eim ek nipi wumb ngum, “Pe nimbił erang Gos Gui Ka ei Deipis kin neng, Deipis mołpu wu ei, ‘Nam Owundu,’ nim? Eim yi nim,

⁴⁴‘Owundu ek nipi nam nge Owundu ngopu yi nim: Nim na nge angil tundung orung mulnjii. Ekii se ninim nge opu orung wumb ongii ei sipi, ninim simb mandring ełe kindmbii,’ pa nim.

⁴⁵Deipis eim nge ek ełe nipi eim, ‘Na nge Owundu,’ ” pa nim. “Nimbił erang wu ei eim nge kupam?” a ninim. ⁴⁶Wu endi Jiisas nim ek ei nik orung kindngii mił wu endi mulenjing mon. Nga kunum ełe pułngun monduk wumb eim kin kał kulk nga ek kii sinenjing mon.

Lo Ek Emb Tołmun Wumb Nin Lo Ek Połmun Wumb Oł Ełmin

(Mak 12:38-39, Luk 11:43,46; 20:45-46)

23 ¹Pe Jiisas ek nipi wumb pei ngopu, nga eim nge ekii sinjing wumb kin ouni ngum. ²Eim ek yi mił nim, “Lo ek piłmin wumb kin, lo ek połmun wumb kin puk, Moses nge lo ek dinga nik ngok mulnjung. ³Pe enim wumb ombu ei, lo ek nik ngonmun ei piik, ekii singii. Ba en enim ełmin oł ei, enim ekii sik enerngii mon. Wumb ombu en enim, ek ni tor kindiłmin; ba en enim ek ei ekii sinałmin mon. ⁴Wumb en enim epi oł embin tui tu wuk, wumb pindang ełmin; ba en enim angil mong ełe endeim, wumb paki tok yi enałmin mon. ⁵En enim epi pei ełmin oł ei, wumb keningii ni piik, yi ełmin. Nga en enim ka owundu peng ełe talk, prei ełmin. Yi mił erik, en enim konduk ełe olt, moke kanim kanim ełmin. Yi mił ermin ni piik, epi ei wumb keningii. ⁶En enim noman yi piłmin kuni owundu nungii ei, ‘Sin sinim o pun, peł kumb ełe mułmun,’ ni piłmin. Nga men ngii konu ei pupun, kumb ełe mułmun nik, yi piik andiłmin. ⁷En enim yi piłmin, ‘Sin tuk wumb konu ełe endamin wumb molk, sin ek mon wu, yi ningii,’ ni piłmin. Ei mon! Enim wu endeim mendpił ek mon wu, enim angim angim mułngii. ⁸Ba wumb molk, enim ‘Ek mon wu,’ ninerngii mon! Wu endeim enim nge ek mon wu, nga enim angim angim yi mułngii. ⁹Ya mani mei ełe enim, ‘Sin erinjpın endi mołum,’ yi ninerngii mon. Enim nge Ernjing endeim mendpił, ei tonu epin konu ełe mołum. ¹⁰Enim wumb molk, ‘Enim wu num peng pim wu,’ yi mił ninerngii mon. Enim wu num endi mołum ei, Krais mendpił mołum. ¹¹Ba enim nge wu owundu ei, enim kin kongun wu mił yi mułmba. ¹²Wu endi eim embe ambił tonu kindim kin, eim nge embe ei mani ba. Wu endi eim embe ambił mani kindim kin, ei eim tonu ba,” pa nim.

Jiisas ‘Ek Mon Wu Oł Kis Enjing,’ Ei Nipi Ngum.

(Mak 12:40, Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³“Enim lo ek piik ełmin wumb ni, połumun nik ełmin wumb, enim kan kun er mułngii. Enim noman tał sek enjing wumb. Nimbił erang enim Gos sinim tep er mołum ei andłam ondu ngok erangin kin, wumb tuk ełe pungii kapłi enanim mon! Nga en enim konu ełe punarik, nga wumb tuk bin ni enmin ei, pei nik yi enanmin ku.

¹⁴“Enim lo ek piilmin wumb ni, andłam ełe prei olt er mułamin kin, wumb keningii nik ełmin wumb ni enim kan kun er mułngii! Enim kend tok nik ełmin wumb, enim amb wenjing kulnjung amb ngii konu ełe epi waning erik, yi ełmin. En enim prei kinan erik, ei enim oł ełmin, ei nge enim kumep kis endi singii,” pa nim.)

¹⁵“Enim lo ek piilmin wumb ni, andłam ełe angk prei olt ermin; wumb keningii nik ełmin wumb ni, enim piik kun er mułngii! Enim nge noman tał er pałim. Enim ep noł ni, konu mei orung orung andik, wu endi semin Jura nge wu mułmba nik endnjing. Andik kin, wu endi tuk sinjing wu ei, am dup konu peł ełe kun tuk ba wu mołum. Ei en enim yi mił ku; ba enim eim kin nengin erpi, eim am oł kis wii erpi, enim to mani kindnim,” pa nim.

¹⁶“Enim lo ek nga pei nik enmin, ei kun punałim mił enim; ek eipi eipi nik lo ek ei ekii sik niłmin; ba Gos lo ek ekii sinałmin. Enim ningił tumbun kis mułum; ba nga wumb andłam andan to ngungii enmin. Kapłi enim kan kun er mułngii! En enim ek yi niłmin, ‘Wumb endi men ngii kin, ei nipi, ek keimi mendpił nind. Nipi, angii tonu kindmba wu ei, ek wii mił nimba. Pe wumb en enim lo ek eipi eipi en enim noman ełe nik ełe, en enim ekii sik, andłam kun sałim mił punarik kin, Gos nge lo ek ei ekii sinałmin mon. En enim nge lo ek ni pendnjing ek lo kembis kembis, ei nge ekii siłmin. ¹⁷Enim ningił tumbun kis mułang, noman wulu pang mołmun wumb! Epi nipe ei owundu? Min gol ei epi owundu min? Men ngii ei erang, gol opu kun ka mendpił mułmba min? ¹⁸Pe nga enim wumb molk yi niłmin, ‘Wu endi kułmał kałiłmin konu ełe angpi, ek tonu dinga nipi, ek keimi nind niłim ek ei, enim ek wii niłmin. Nga wu endi kułmał kałiłmin epi sipi, tonu kumo ełe sepi, ek keimi nimba ei keimi, eim yi ku erpi mułangii!’ niłmin. ¹⁹Enim ningił tumbun kis mułang, ek ninmin min, epi nipe owundu? Kułmał kałiłmin epi tonu kumo ełe sepi, epi owundu min? Kułmał kałiłim kumo ei erang, kułmał epi ei kun ka mendpił min? ²⁰Pe wu endi eim kułmał kałiłmin konu kumo ełe kin, ek endi tonu nipi, dinga ermbii nipi ermba ei, tonu kumo ełe epi pei mułmba epi ei kin, oui ek dinga nimba. ²¹Wu endi men ngii owundu ek tonu nipi, ek ni dinga ermba ei, eim men ngii owundu ełe ni, Gos men ngii nirik mołpu, ku oui ek dinga nimba. ²²Wu endi tonu epin ek tonu nipi,

ek endi ni dinga ermaba ei, Gos peł mołum owundu ei kin, ouni ek nipi dinga ermaba,” pa nim.

²³“Enim lo ek piik ełmin wumb ni, wumb enim lo ek andan tołmun wumb; enim kan kun er mułngii! Enim noman tał pim wumb. En enim aka pin me min, kuni singin erang, epi engki tu wuk, endeim aninga tonu ei Gos ngok yi ełmin. Ba enim lo ek pei enim si kindiłmin ek ei, nga ekii sinermin mon. Ei ek yi ek, wumb nok tumba kun ka ek ni, oł kun erngii ek ni, noman ka wumb ngungii ek ni, lo ek Gos kin epi engki nga sipi, Gos ngok erngii oł ei, enim si kindnanmin mon! Ba epi lo ek owundu ei oł keimi erngii,” pa nim. ²⁴“Enim ningił tumbun kis mułum wumb molk kin, wumb andłam kun andan tungii enmin min? Ei kaplı enanim mon! Enim epi kembis kembis noman peng kongun er molk kin, ba Gos nge epi owundu ei, enim ambił gii ninarik mołmun,” pa nim.

²⁵“Enim lo ek andan tołmun wumb ni, lo ek piıłmin wumb; enim kan kun erik mułngii! Enim noman tał er pałim wumb. Enim ngenj torung ełe noł was er ka erik mołmun; ba enim noman tuk ei tukrung oł kis pei seng, ei penj mendpił mołmun. ²⁶Enim ningił tumbun lo ek andan tołmun wumb! Enim ming kap tukrung ok was er ka erik, nga torung ei eim ka wii konj simba ku,” pa nim.

²⁷“Enim lo ek andan tołmun wumb ni, enim lo ek piik nik ełmin wumb; enim kan kun er mułngii! Enim noman tał seng kin, ek tał er nik nik enmin. Ei enim wumb yi mił mołmun ei guimeng tukpu ełe, torung kopung kuru ka kand sengin ka sałim; ba tukrung ełe wumb kułii embił piki topu, epi kis er sałim mił enim noman ełe yi sałim. ²⁸En enim yi mił ku mołmun. Wumb enim ngenj ełe kanik kin, enim wumb ka mołmun ni piinmin; ba noman tukrung orung epi waning ni, lo ek to kindik, oł kis ei tuk ełe piki to mołmun.”

Jiisas Ek Nipi, Ek Emb Tołmun Kumep Kis Singii

(Luk 11:47-51)

²⁹“Enim lo ek piik ełmin wumb ni, enim lo ek andan tołmun wumb, enim kan kun er mułngii! Enim noman tał peng ek tang mulnjung wumb, enim ek ni tor kindiłmin wumb nge tukpu ełe, kung gui pok ni, kom ku ka wii ełmin. Nga wumb oł kun ka ełmin wumb ei nge, tukpu ka wii ełmin ku. ³⁰Molk ek yi niłmin, ‘Pe sin ok kupenjpın noł mulk kunum ei, sin mołpun kin, kaplı sinim ek ni tor kindiłmin wumb paki tamin, to kundnałmin mon!’ ³¹En enim ek ei niłmin ei, enim ek ni tor kindiłmin wumb to kondułmun ek ei piik niłmin. Enim ek ni tor kindiłmin wumb to kundnjung wumb ei nge tiłap ende molk kin, ninmin,” pa nim. ³²“Kaplı, en enim kupenjing noł ok ełmin oł ei, erik poru ningii. ³³Enim wembii, enim wembii kis nge kingenjing noł; Gos enim kos owundu piimba kunum ei, enim dup konu mendpił pungii. Nimbii erang enim kos ełe tungu erngii. Tungu ermin ni erngii, ei kaplı enermba

mon. ³⁴Yi paŋim ei piik, pe na ek ni tor kindiŋmin wu kombur sip, noman ka piim wu kombur kin, mon ek toŋum wu kombur kin, Gos ek ka piik tor niŋmin wu kombur kindamb, enim kin ongii ei, enim kombur to konduk, nga kombur sik, ond peri eŋe to kundngii ku. Nga kombur enim men ngii eŋe tungii. Nga wu kombur konu owundu endi eŋe buŋun to sipik, konu owundu endi eŋe tor sipik, yi erngii,” pa nim. ³⁵“Wu kombur mei konu wu oŋ kun ka mulk wu ei, enim to kundnjung ei, enim nge kumep enim kin pei owundu pimba. Gos nge tiŋap wumb kumna kin, Eipel wu oŋ kun ei Jura wumb to kundnjung. Kuŋang kin, pepi, opu opu ni, ekii se mendpiŋ Sekaraiya kingam Berekaiya, eim enim tuk men ngii ka eŋe kumo kind sik eŋe to kunduk, kumep ei pepi, opu enim ngenj eŋe paŋim. Ei enim pe ya mei moŋmun wumb ei, enim puŋ eŋe enim pe epi kis enim mei eŋe molmun wumb ei, pe kumep kis singii,” pa nim. ³⁶“Na ek keimi nip enim ngond. Kumep pe kis enim wumb tiŋap pe moŋmun wumb ei singii. Nimbil erang, enim wumb oŋ kun ka enjing wumb ei to kundnjung.”

Jiisas Jerusalem Konu Eŋe Wumb Kanpi Ke Nim

(Luk 13:34-35)

³⁷“Jerusalem konu wumb, Jerusalem konu wumb! Enim Gos oŋ ekii se ermba oŋ ei piik niŋmin wumb, enim to kundumun. Nga Gos nge ek se andiŋmin wumb kombur kindang ku, to kundmun nik toŋmun. Kunum kunum na enim nge kingenjing noŋ sip, kuŋou tumbii nip eŋe, ei yi miŋ kei kultu mam ei kei waŋ ombu sipi eim kong mandring kindiŋim miŋ, na yi ermbii nip enj, ba en enim mon ni piŋmin,” pa nim. ³⁸“Enim piinmin! Akip enim ngii konu eŋe wii simba, wumb mulerngii mon! Na enim si kindmbii. Si kindamb, kangil menjing mulerang moŋmun, ei miŋ muŋngii. ³⁹Keimi na ek yi miŋ nip enim ngond, enim na nga kinerngii mon, molk puk puk ekii se enim ek yi ningii, ‘Gos wu ei kin epi ka wii ngangli, eim wu owundu embe eŋe onum, pa ningii,’ ” Jiisas pa nim.

Jiisas Ek Nipi, “Gos Men Ngii Owundu Ei To Kis Mundmba,” Nim.

(Mak 13:1-2, Luk 21:5-6)

24 ¹Jiisas eim Gos men ngii owundu ei, si kindpi anda pupu pum. Pang, eim nge kongun wu eim pum konu ekii se punjung. Puk, eim kin ek nik Gos men ngii angilim miŋ nik, andan tungii nge punjung. ²Ba Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim epi pei ei kan poru ninmin min? Na ek keimi nip enim ngond, ya ku ei endi wii sinermba, pei tangin ku endi pupu, ku endi tang pei ombult mani opu poru nimba.”

Oŋ Embin Tui Pei Tonu Omba

(Mak 13:3-13, Luk 21:7-19)

³Jiisas eim tonu komung Olip eŋe muŋum ni, eim nge ekii siŋmin wu mendpiŋ eim kin onjung. Ok ek kii sik yi ninjing, “Nim sin kankin ne!

Kunum nenj kin oł ei tonu omba? Nga oł endi ok tonu wang kenmin ei, epi nipe tonu omba? Nim orung wan, ya mei ei kunum nenj kin poru nimba?” nik kii sinjing.

⁴Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim kan kun er mułngii. Mon peng kin, wu endi opu enim kin, ek kend topu ngumba,” pa nim. ⁵“Nimbił erang, wumb pei ok na nge embe ełe ongii. Ok ek yi ningii, ‘Na nam Gos kindim wu Kraiss,’ pa ningii. Nik, wumb pei ek kend tok ngungii. ⁶Pe enim molk piingii ni wumb opu enmin ni piingii; nga wumb ek nik tu wangin wumb opu erngii ei piingii ku; ba ei kan kun er mułngii. Enim puku sinerngii mon. Epi ei tonu omba ba kunum poru nimba kunum ei sikir tonu onermba mon. ⁷Konu mei owundu wumb tiłap endi kin nga konu tongndung mei owundu endi wumb tiłap endi kin opu erngii. Nga king endi nge tiłap ei puk nga king endi nge tiłap kin opu erngii. Nga konu kombur wumb kumb kuni owundu seng mułngii; nga konu kopu owundu pei tumba,” pa nim. ⁸“Oł ombu pei tonu omba ei mił amb endi kangii mengmba kunum ei, eim ngenj kumbii piinim mił yi piingii,” pa nim.

⁹“Kunum ełe, wumb enim sik ngenj kumbii ni oł embin tui enim kin tonu omba. Wang kin, enim to kundngii ku. Nga mei wumb pei enim kin noman kis mendpił piingii. Nimbił erang, na nge embe ełe ei wumb oł kis yi mił enim kin tonu wang erngii. ¹⁰Kunum ełe, wumb pei en enim pii gii si kindngii. Si kindik, en enim engnjing noł sik, opu erii wumb ongii ei ngok; nga en enim engnjing kin opu orung erik, popuł sik erngii. ¹¹Yi erangin kin, pei ek kend wumb oł ekii se tonu omba pa nik yi erngii ei, enim wumb kanik, ek kend tungii. ¹²Oł kis ei opu owundu ermba, yi erang kin, wumb en enim noman ngok enmin oł ei, si kindngii,” pa nim. ¹³“Ba wu nii endi eim dinga mołpu, Gos kunum owundu ekii se mendpił tonu omba kunum ei mułum kin, Gos eim sipi eim kin orung simba. ¹⁴Pe Gos sinim kin tep er mołum oł konj oł ei nge ek ka ei, wumb konu orung orung mołmun wumb ei kin, ek ni tor kind ngangin piik poru nengin kin, ekii se Gos kunum owundu kunum poru nimba kunum ei tor omba.”

Epi Kis Mendpił Tonu Omba
(*Mak 13:14-23, Luk 21:20-24*)

¹⁵“Pe enim keningii ei epi oł kis mendpił ei opu konu to kis erpi yi ermba. Epi ei Gos oł ekii se ermba ei piipi niłim wu Danyel ek nirim mił, epi opu Gos nge konu kun ka wii ełe engmba. ¹⁶Kunum ełe, Juriya wu amb pei Juriya konu ei si kindik, tonu komung ei tonu sikirik pungii. ¹⁷Pe wu nii endi eim tonu ngii ełe mułmba wu ei, nga mani pupu eim epi sinermba mon, eim sikir ba. ¹⁸Pe nga kunum ełe wu nii endi eim aka pin mułmba wu, ei nge orung pupu, eim ngii konu konduk simbii ni piimba ei sinermba mon. ¹⁹Nga amb kangii kembis am ngok mołmun ni, amb

kangił mundii mołum amb ombu kaimb er mołmun. ²⁰En enim prei er mulnjung kin, jii nimba kunum min, kor owundu kunum ei enim tungu sikir punerngii. ²¹Kunum ei oł embin tui owundu tonu omba, mei konj sirim kunum ei pepi opu, pe yi ku, oł embin tui ei mił ok tonu oneririm mon. Nga ekii se mendpił, oł embin tui owundu ei nge tonu onermba mon ku. ²²Gos eim kunum ei sikir mandi onerim kin, wumb ei pei am pungii. Ba Gos eim wumb simbii nipi mundum wumb ei piipi kin, kunum ei mandi omba.

²³“Kunum ei wumb molk yi ningii, ‘Kinei! Gos kindim wu Krai ya mani mei ełe onum!’ min ‘Orung onum,’ ya nik erngii ei, enim keimi ni piik pii gii ninerngii mon. ²⁴Kunum ełe wumb kombur ok yi ningii, ‘Na wu Krai,’ nga wu endi oł ekii se tonu omba epi ei piipi niłim wu; ei ek kend tok erik. Jep oł kanim kanim pei erik erngii ei, Gos eim tuk sipi mundum wumb noman ei to wulu kindngii piim kin, kapłi kindngii. ²⁵Enim piinmin ei, na enim kanip ok ninj.

²⁶“Wumb ei ok ek kend tok yi ningii, ‘Eim orung wumb mulałmin konu ełe mołum,’ yi ningii ei, enim punerngii; min wumb yi ningii, ‘Kinei, eim ya konu ełe koi er mołum,’ ei enim pii gii ninerngii mon. ²⁷Enim piinmin, kupu endi tiłang erim kupu ei o pupu, wuł tiłang erpi pupu, wuł mani purum mił yi, Gos mei mani kindang wu kingam ei, eim orung omba kunum ei, yi mił ku ermba.

²⁸“Wumb ni epi kolk pengin konu ełe kei Sikapi ok kułou tołmun.”

Ekii Se Gos Kindang Wu Teł im Ei Omba
(*Mak 13:24-27, Luk 21:25-28*)

²⁹“Kunum ei oł embin tui ei opu poru neng, ekii se eni opu emii ermba; nga oi opu tiłang enermba; yi erang kanjip tonu muł ełe boi boi nik mani ongii. Wangin, tonu muł ełe epi kanim kanim pei owundu ei ołup ołup ermba. ³⁰Kunum ełe, Gos kindang mani mei ełe wu kingam tełim wu ei omba. Erang, tonu muł ełe jep ol endi erang keningii. Erang, mani mei ełe wumb pei keningii. Ei molk keningii ni, Gos kindang wu kingam tełim wu ei tonu muł peł ełe mołpu omba. Ei eim nge noman dinga owundu ni, tiłang owundu wii peng omba. ³¹Ei eim nge beli owundu tumba ei, ek owundu tengmba. Tengang kin, Gos eim enjel pei kindang, Gos eim wumb nge, simbii ni mundum wumb ei, si kułou tok wumb pei konu orung orung mei ekin tongndung pupu, endi mei ełe molk sik orung singii.”

Ond Pik Ek Ekin Endi
(*Mak 13:28-31, Luk 21:29-33*)

³²“Enim ond pik ei ond oi mił onguł okuł nipi, nga mun erpi enim mił piingii. Ond kirang ei noł mołpu, onguł konj tołum, ei enim piinmin. Ond

pik yi niłmin, ‘Akip konu eni mandi ba,’ pa niłmin. ³³Yi mił ku, ekii se enim epi ombu pei keningii. Kanik, yi ni piingii kunum poru neng omba, kunum mandi enim ni piingii,” pa nim. ³⁴“Na enim kanip ek keimi nip enim ngond, wu amb enim akip mołmun wumb ei kularik kin, kopur konj mułangin kin, Jerusalem konu owundu ei to kis ermba, ei wumb kombur keningii,” nim. ³⁵“Tonu muł, mani mei ei, pei poru nimba ba Gos ek ka ei poru ninermba mon.”

Wumb Endi Kunum Ełe Min Eni Ełe Yi Ni Piinanmin

³⁶“Ba ya mei ełe wu endi Jiisas nga orung omba kunum ei, wu endi pii poł tunanim mon. Nga Gos nge enjel ombu piinałmin ku. Nga Gos eim kingam ei pii poł tunanim ku. Arim Gos eim endeim mendpił kunum ei eim piipi mołum. ³⁷Ok wu endi Nowa multum kunum ei, wumb oł kis erik mulnjung. Mulk, oł ei nge ekii se wu kingam orung omba kunum ei, wumb oł yi mił ku er mułngii. ³⁸Kumb ok noł owundu topu enerim kunum ei, wumb en enim noł kuni ka nok, amb sik, oł yi er pangin opu erik poru neng, Nowa nge eim wumb sip owundu ełe tuk puk. ³⁹Noł owundu tonu om ei, wumb piinarik mułangin kin konu topu noł opu pim mił, yi Gos kindang mani mei wu kingam tełim wu ei, omba kunum ei yi omba, wumb piinerngii ku. ⁴⁰Kunum ei wu tał aka pin kongun er mułnguł ei, Gos wu endi sipi, endi sinermba. ⁴¹Nga amb tał kongun er talkił mułnguł ni, Gos opu amb endi sipi, endi mundang mułum. ⁴²Ei piik kin enim kan kun er mułngii; nimbił erang, kunum nenj en enim nge wu owundu ei omba kunum, enim piinanmin mon. ⁴³Enim epi ei piingii; pe wu endi eim ngii konu piitim ei waning wu endi omba ni piipi, eim ngii ełe tep erpi kanpi mołum. Ei waning wu opu tuk punałim mon. ⁴⁴Yi mił peng kin, en enim er kun er mułngii. Nimbił erang Gos kindang opu mani mei ełe opu wu kingam tełim wu ei, omba kunum ei enim pii kun erik mulerngii kunum, eim omba.”

Kongun Wu Kis Ełim Ei Kin Kongun Ka Ełim Ei Nge Ek Ekin (Luk 12:41-48)

⁴⁵“Pe kongun wu ka nii endi eim noman ka peng mołum? Wu eim kongun ei tep ka er mołum ei wu owundu nga wu ei eim nge kongun wumb pei, ‘Tep er mułii!’ nim. Nipi, ‘Kuni singii kunum ei, kuni ngokun yi er mułii!’ nim. ⁴⁶Ekii se eim nge wu owundu ei eim orung opu kenim ni, eim ok ek nirim mił yi er mułum. Mołang, pe kongun wu ei eim ka piyengli. ⁴⁷Na ek keimi nip enim ngond, kongun wu ei wu owundu eim epi ombu pei tep er mułii neng, tep er mułmba. ⁴⁸Ba kongun wu kis ei eim nge noman ełe piim. ‘Na nge wu owundu ei sikir onermba,’ ni piipi yi er mułum. Ba wu owundu orung omba kunum ei eim piinerim mon. ⁴⁹Pe eim kongun endi enjing wumb ei kepii topu, eim pupu kuni ni noł

nok, wulu pang enjing, konu eŕe tuk pupu er muŕum. ⁵⁰Pe eim nge wu owundu ei orung omba erim kunum ei piinarpi, eim wu owundu omba ei kui er mulerim mon. ⁵¹Pe kongun wu muŕang, eim nge wu owundu ei opu, eim kongun wu ei kepii kis tum. Topu, sipipi wumb ek keimi ninmin ba eŕe enmin keimi pinaŕim eŕmin wumb mulnjung konu eŕe tok kis enjing. Konu eŕe, wumb ei ke dinga nik, en enim gupu mong ni anmbiŕ kongk kiŕip tok muŕngii.”

Ambiŕ Wenip Engki Nge Ek Ekin

25 ¹“Kunum eŕe, Gos sinim tep er muŕum konu ei miŕ ambiŕ wenip engki mulnjung. Ambiŕ ombu en enim wu endi eim amb simba nge omba nik, en enim dup alam si mengk punjung. Sik puk, wu ei andŕam eŕe wang, kan sipin omun nik punjung. ²Ba ambiŕ angii orung en enim noman dinga pim. Nga ambiŕ angii orung en enim noman pinerim. ³Pe ambiŕ angii orung noman pinerim ombu, en enim dup alam mendpiŕ si mengk tu wunjung; ba nga dup alam noŕ kopur tu wunenjing mon. ⁴Ba ambiŕ angii orung noman pim ambiŕ ombu, en enim dup alam sik, ming eŕe dup noŕ kulk sik ouni sipnjing. ⁵Ba amb simba erim wu ei, sikir onerim mon. Yi erang kin, ambiŕ ombu or wang, or pingii pim.

⁶“Pe or pek muŕangin, epin tuk mii memb, wumb wii tok onjung ni yi ninjing, ‘Amb simba wu ei onum. Puk, andŕam eŕe puk, kan sik ongii,’ pa ninjing. ⁷Pe ambiŕ ombu en enim angik, dup kalk er kun erik punjung. ⁸Ambiŕ noman pinerim ambiŕ ombu, ek nik ambiŕ noman pim ambiŕ ombu ngunjung. ‘Sin dup alam noŕ poru ninim, enim dup noŕ kopur sin ngei!’ a ninjing. ⁹Ba ambiŕ noman pim ambiŕ ombu, ek nik orung kindik yi ninjing, ‘Dup noŕ ei sin kindamin, nga enim kindngii ei kapŕi ermba min mon da. Enim kapŕi puk top ngii eŕe konj top erngii,’ ninjing. ¹⁰Yi nengin kin, noman pinerim ambiŕ ombu dup alam noŕ top ermin ni pangin, amb simba erim wu ei mandi tor om. Wang, wu omba nik kui er mulnjung ei ni ambiŕ en enim er kun er mulnjung ei ok, wu amb simba erim eŕe tuk punjung. Puk, kuni owundu er sim, ei ouni molk kuni nunjung. Nga ngii ondu pim.

¹¹“Ekii se, ambiŕ eipi noman pinerim kombur onjung. Ok yi ninjing, ‘Owundu, wu owundu! Nim ngii ondu aki to!’ ninjing. ¹²Ba wu owundu ek nipi orung kindpi yi nim, ‘Enim na kin puŕ mendpiŕ keimi pinaŕim mon!’ pa nim. ¹³Oŕ yi miŕ tonu omba ei piik kin, enim kui er muŕngii! Kunum endi eim omba ei, tinga omba min, emii peng omba ei, enim pii poŕ tunanmin mon.”

Kongun Wu Tekliki Ek Ekin

(Luk 19:11-27)

¹⁴“Nga ek endi yi ku, Gos wumb tep er muŕum konu yi miŕ. Wu owundu endi eim konu eipi endi ba ni piipi, eim nge kongun wu wei

neng, wangin, eim ku nin epi mok topu eim nge kongun wu ombu ngang, kongun erngii nipi ngum. ¹⁵Eim nge kongun wu ombu oł erik, kongun dinga erik ełmin mił piipi nim kin, eim nge ku ei mok topu erim. Kongun wu endi ku 5,000 ngum, nga kongun wu endi ku 2,000 ngum, nga kongun wu endi ku 1,000 ngopu yi erim. Er pendpi, eim konu eipi endi pum. ¹⁶Pang, kongun wu endi eim ku 5,000 ngum kongun wu ni, eim sikir kongun top ełim endi erpi pupu, ku 5,000 ngum ku, ei sipi nga ku 5,000 orung tuk sipi kindpi se mułum. ¹⁷Pe nga kongun wu endi eim ku 2,000 sim wu, ei eim kongun top ełim er pupu, ku 2,000 nga endi sipi tuk kind sepi mułum ku. ¹⁸Ba kongun wu endi ku 1,000 sirim wu, ei eim sipipi ku ni, tukpu sipi mei ełe mandring kind pendpi, wu owundu ngum mił ei mendpił pengli nipi pendim.

¹⁹“Wu owundu ei eim kumb ok purum, nga andpi orung om. Kunum ei opu, eim nge kongun wu ombu wii topu tuk sipi, eim ku ngum ek ei nipi piipi ermbii nipi wii tum. ²⁰Tang, wu endi eim ku 5,000 ngurum wu ni om. Opu yi nim, ‘Wu owundu, nim na kin ku 5,000 ngun ni, na top erip ku 5,000 orung sip, tuk kind pendip moł,’ pa nim. ²¹Wu owundu eim ek ei piipi yi nim, ‘Nim kongun wu ka wii! Ninim kongun tep ka er mołun ei, epi kembis tep ka mułun ei, akip nim kindamb, na epi owundu tep er mulnjii. Pe nim okun, na noman ka ei siłip mok to sipił er mułmbuł,’ pa nim. ²²Nga wu kongun endi eim ku 2,000 ngurum wu, ei opu yi nim, ‘Wu owundu, nim na ku 2,000 ngun ni, na kongun top erip er pup ku 2,000 endi se tuk kindip sinj sałim,’ pa nim. ²³Eim nge wu owundu ni ek nipi eim ngum, ‘Nim kongun wu ka! Nim wu ka, nim oł ka wii en. Erkin, ninim kongun tep ka en,’ pa nim. Nipi yi nim, ‘Nim kongun kembis ei tep ka molkun ei, akip na nim epi pei tep enjii. Nim okun, na noman ka ei siłip mok to sipił er mułmbuł,’ pa nim. ²⁴Pe nga wu endi ku 1,000 sim wu ni, opu yi nim, ‘Wu owundu, nim ełin oł ei na piil. Nim ek dinga nikin ełin ei na piip, nga nim wumb kuni epi tał pendkin pukun si nołun, nga konu epi endi kuni emb kindiłmin ei pukun, kuni wiis ei si nołun ełin na kanił. ²⁵Kanip yi mił piinj. Piip, mund mong erip ni ku 1,000 ngun ei, koi er pendinj pałim ei, epi nim nge ninim si!’ a nim. ²⁶Ba eim nge wu owundu ei ek dinga nipi wu ei kin ek ngum. Ngopu yi nim, ‘Nim kongun wu kis, nim kongun enjii kis erang kor mołułun wu. Nim keimi na kaniłin, na pup, wu kuni epi ei sip, nga pup, wu kuni wiis emb eipi kindiłmin ei sip tangip ełe sił? ²⁷Nim nga na ku ei sipkin, ku beng ngii ełe kindnjii. Nimbił erang en? Yi mił er eran kin, nam orung ombii kunum ełe, nam nge ku ei sip, nga ku kopur pendip simbii.’ ²⁸Pe wu owundu ni ek yi nim, ‘Enim wu ei ku 1,000 ei sik, wu endi ku 10,000 se mołum wu ei, ku 1,000 ei sik ngei!’ nim. ²⁹Nimbił erang wumb en enim epi pei sek mołmun wumb ei, na epi pei ni noman ka wii nga sip ngumbii. Ba nga wumb endi epi pei ni noman ka ei sepi mulermba

wumb ei, eim epi ni noman aninga kopur simba epi ei, nga na sip orung simbii; eim wii mułmba,' pa nim. ³⁰Pe enim molk, kongun wu kis ei sip, olkup tok torung emii enim ełe kindei! Kindangin, konu ełe molk ngenj kumbii sik, en enim gupu mong kongk, ke nik, kunum kunum kaimb er mułngii,' ” pa nim.

Gos Epin Kindang Opu Wu Kingam Eim Wumb Pei Mok Tumba

³¹“Ekii se, Gos kindang mani wu tełim ei, omba kunum ei eim embe owundu seng kin, enjel kin ouni ongii. Kunum ei, Gos eim nge king peł tiłang ka wii ermba konu ełe mułmba. ³²Kunum ei, wu amb pei ok, eim mułmba konu ełe kułou tungii. Mułangin kin, eim wumb mok topu, wumb sipi, tiłap tał ermba. Ei yi mił, wu endi eim kung siipsiip sipi eipi kindpi, nga kung meme sipi eipi kindpi, ełim mił Gos kindim wu Kraiis yi ermba. ³³Ei eim kung siipsiip sipi, eim angil tunding mondpu, nga kung meme sipi angil taring mondłum, ei mił yi ku ermba. ³⁴Nga king owundu eim mołpu yi nimba, ‘Enim na angil tunding mołmun wumb ei, Gos enim kin noman ka ngopu erim wumb ei, Gos sinim tep er mołum konu ei enim nge Gos konu am kumb ok eririm konu ełe, nirik wei!’ a nimba. ³⁵‘Nimbił erang ok na kuni tum kunum ei, enim na kuni ngołmun, nga na noł numbii nił ei, enim na noł ngołmun. Nga na konu eipi wu ei, enim na enim ngii konu sipiłmin. ³⁶Na alap pei sineririm kunum ei, enim na alap ngołmun. Na ening pałiłim kunum ei, enim na paki tok, kan kun er si mołumun, nga kan ngii peł kunum ei, enim ok na kanik ełmin,’ a nimba. ³⁷Nga wumb oł kun ka ełmin wumb ei ek nik orung kindik yi ningii, ‘Owundu, sin nim kunum nenj nim kuni mułun, sin nim kuni ngunjpun? Pe nga kunum nenj nim noł numbii nen, sin noł tu wupun nim ngunjpun? ³⁸Kunum nenj nim wumb eipi konu mułun, sin nim sipin sin ngii konu sipinjin? Nga kunum nenj nim alap pei sinerang, sin alap nim ngunjpun? ³⁹Kunum nenj nim ening tang pen sin nim er ka er paki tupun, nga kan ngii pen sin opun kanpin enjpin ei, kunum nenj enjpin?’ ⁴⁰Pe king owundu ek nipi orung kindpi yi nimba, ‘Na enim kin ek keimi nind. Enim epi endi na nge angnan noł kin endi enjing ei, na kin enjing ku.’

⁴¹“King owundu eim ek ei nipi poru nipi, nga wumb angil tunding mulnjung wumb ei kin ek yi nimba, ‘Enim am pungii wumb, enim am si kindik, dup konu pungii ei poru ninermba mon. Pe dup ei, na Ernani er sim konu ełe Seisen kin eim enjel ei poru dup konu ełe kunum kunum mułngii,’ pa nimba. ⁴²‘Nimbił erang ok na kuni muls kunum ei, enim na kuni ngunerik mon. Nga na noł numbii nił ba enim na noł ngonalałmin mon ku. ⁴³Na wu konu eipi wu mult ba enim na sik, enim ngii konu sipnerik. Nga alap pei sinerim kunum ei, enim na alap na ngunerik mon. Nga na ening peng, kan ngii pep muls kunum ei, enim na ok kinarik na

paki tunenjing mon.’ ⁴⁴Yi mił neng kin, wumb ombu ek nik orung kindik yi ningii, ‘Owundu, kunum nenj nim kuni tang mułun, sin nim kanpin kuni ngunenjpin? Nga kunum nenj nim noł nuwa erang mułun, sin nim noł ngunenjpin, nga nim alap pei sinerang, sin alap ngunenjpin, nga nim ening peng, kan ngii ei, sin kunum nenj sin opun kinenjpin?’ ⁴⁵Wumb ek yi nengin, owundu eim ek nipi orung kindipi yi nim, ‘Ba na ek keimi nip enim ngond. Pe enim kunum endi na engnan noł paki tok enenjing kin, nga enim na kin paki tok enanmin mon ku,’ pa yi nimba. ⁴⁶Pe, wumb tiłap ei enim kumep kis singii ei, kunum kunum ngenj kumbii sik, dup konu kis mułngii. Ba wu oł kun ka ełmin wumb ei, en enim Jiisas Owundu kin kunum kunum konj mułngii.”

Peng Pim Wumb Jiisas To Kundmin Ninjing

(Mak 14:1-2, Luk 22:1-2, Jon 11:45-53)

26 ¹Jiisas eim ek ekin nipi poru nipi pendpi, kunum ełe eim ek eim nge er se endim wu ombu ngum. ²“Enim piinmin! Kunum tał mendpił Gos Esrel wumb paki tum kunum ei ‘Pasopa’ kuni owundu nołmun kunum; niłmin, ei tonu wang kunum ełe, Gos tonu epin konu ełe mani kindang opu ya mei ełe wu kingam tełim mułum ei, wumb sik, ond peri ełe to kundngii,” pa nim.

³Kunum ełe, eim kułmał kałiłmin wumb ni wumb noman pim wumb pei, en enim kułou tunjung. Ei wu Kaiyapas eim kułmał kałiłim wu owundu eim ngii ełe kułou tunjung. ⁴Tok, “Sin nipe oł mił erpin Jiisas ambił gii nipin, sipin koi erpin tumun?” ⁵Ba en enim nik yi ninjing, “Sinim kor kunum kuni owundu numun kunum ei yi enermin, wu amb sinim kin opu erngii,” ninjing.

Amb Endi Jiisas Peng Ełe Kopung Mur Ka Wii Bein Tum

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶Jiisas eim Besanii konu kinj num wu Saimon ngii konu ełe mułum. ⁷Pe amb endi om. Opu, eim noł mił kopung ku ming mił epi endi ku owundu mendpił pułum noł mił, kopung mur ka tołum ni sipipi, Jiisas kuni peł ełe kuni nupu mułum konu, peng ełe bein tum. ⁸Jiisas nge ekii siłmin wumb oł ei kanik, en enim popuł sik, ek yi kii sinjing. “Nimbił erang noł mił kopung ei mur ka wii ku owundu pułum ei wii kindim? ⁹Pe sinim kopung ka wii ei nge simin ni piłamin kin, kopung ei ku owundu sipin ei, wumb kurpu epi sinerang wii mołmun wumb ei ngołmun.” ¹⁰Jiisas en enim ninjing ek ei eim piipi, eim ek nipi wu ombu ngum, “Nimbił erang enim amb ek embin nik ngonmun? Amb ei eim oł ka wii na kin erim,” pa yi nim. ¹¹“Kunum kunum wumb epi sinałiłim wumb enim kin ouni mołmun. Ba na enim kin kunum kunum mulał mon! ¹²Amb ei eim kopung ka wii ei na ngenj ełe kindim, ei eim erpi na tukpu ełe mani kindimba nge erim,” pa nim. ¹³“Na ek keimi nip enim ngond, konu orung orung

ei Gos nge ek ka ei ba. Pang, wu amb ek ei piik, wumb en enim oł ei piingii. Piik, amb ei oł yi erim ni piingii,” pa nim.

Juras Eim Jiisas Sipi, Opu Orung Wumb Ngumbii, Nipi Ek Dinga Nim
(Mak 14:10-11, Luk 22:3-6)

¹⁴⁻¹⁵Kunum ełe kii siłmin wu engki nga tał mulnjung wu ei endi embe, ‘Juras Eskeriyas’ niłmin, wu ei pupu kułmał kałiim wumb owundu mulnjung konu ełe pupu nim. “Na Jiisas enim angil ełe ngunj kin, enim nipe na ngungii?” Yi mił neng kin, en enim ku engki tekliki beltik tor kindik, eim ngunjung. ¹⁶Kunum ełe, Juras Jiisas sim kułmał kałmin wumb angil ełe kindmba nge, kurpu endim.

Jiisas Eim Kin Ekii Sinjing Wu Ombu Kin Kuni Pasopa Nunjung
(Mak 14:12-21, Luk 22:7-14,21-23, Jon 13:21-30)

¹⁷Kunum kumna kuni owundu Esrel wumb bres, ‘yiis’ niłmin, epi ei kindnałmin, bres wii nołmun kunum ei, tonu om. Jiisas eim nge ekii siłmin wumb ok yi ninjing, “Sin konu jiiti nim kuni owundu ei yi ku Pasopa niłmin kuni ei, sin er kun er mułamin nunjii?” ¹⁸Pe eim ek yi nim, “Enim konu owundu Jerusalem ełe tuk pungii. Puk, wu endi kanik yi ningii, ‘Sin ek emb to ngołum wu endi nge kuni numba ngii kan si ngui! Eim kunum mandi enim,’ pa ningii. ‘Na nge ekii sik kongun ełmin wumb kin ouni kuni nungii ei Pasopa niłmin, kunum ei tonu wang nim ngii ełe numun enmin,” pa nim. ¹⁹Pe Jiisas eim nge ekii sik ełmin wumb eim nim mił yi erik, kuni owundu Pasopa nungii nge er kun enjing.

²⁰Konu pou neng, Jiisas eim nge ekii sik ełmin wumb engki nga tał ouni kułou tok, kuni nungii enjing. ²¹Molk kuni nok molk, Jiisas eim ek yi nim, “Na ek keimi nip enim ngond, sinim ya mołmun konu tuk ełe, wu endi mołum wu ei, na sipipi, opu orung wumb ongii kanpi ni ngumba,” pa nim. ²²Pe ekii sik ełmin wu ombu en enim noman embin piik, wu eipi eipi eim kii sik yi ninjing, “Owundu, ei na min mon?” ²³Ba Jiisas eim ek nipi orung kindpi yi nim, “Wu endi na kin ouni eim bres ełe mani dis ełe kindim wu ei, na sipi, opu orung wumb ngumba. ²⁴Gos kindim wu kingam na kułmbii pa ni Gos nge ek ka mer mon ełe yi ni pałim mił ermbii. Ba wu endi eim na sipipi, opu orung wumb ełe kanpi nipi ngum wu ei, Gos eim kin kumep kis wii ei eim kin ngumba. Pe mam eim mengnenelang kin ei ka wii piłang.” ²⁵Yi neng, Juras wu eim sipipi ni peni ełe kindmba wu ei ek yi nim, “Ek mon tołum wu, ei na min?” Jiisas ek nipi yi nim, “Ninim ek nin wu ei mendpił.”

Jiisas Eim Ngenj Mił Bres Noł Wain Ei Eim Nge Ekii
Siłmin Wumb Ngum
(Mak 14:22-26, Luk 22:15-20, 1 Korin 11:23-25)

²⁶Kunum ełe en enim kuni nok molk, Jiisas eim bres sipi, Gos kin noman ka ngopu, prei erpi bres engin topu, eim nge ekii siłmin wumb wu

ombu ngum. Ngopu ek yi nim, “Enim sik bres, ei na nge ngenj mił mei!”
²⁷Nga sipi ond mong noł wain ming kap ei sipi, Gos kin noman ka ek ni ngopu prei erpi noł wain ni ngum. Ngopu, yi nim, “Enim noł wain ei pei nei!” pa nim. ²⁸Nipi yi nim, “Noł wain ming ei, na nge miyem mił enim nunjung. Na miyem ei nge andan topu, Gos ek dinga nipi pendim ei dinga keimi pałim, nga na miyem bein top, wumb oł kis enjing ei, kil ngumbii ku. ²⁹Na ek keimi nip enim ngond; pe nga ekii se ei na noł wain endi nga nunermbii moł pup ekii se Erinjpin Gos sinim tep er mołum konu ei, sinim ende mułmun kunum ei, noł wain konj numbii,” pa nim. ³⁰En enim golang konj endi nik poru nik, anda puk, tonu komung Olip eke punjung.

Jiisas Ek Yi Nim, “Piisa Nim Na Buł Ngunjii.”

(Mak 14:27-31, Luk 22:31-34, Jon 13:36-38)

³¹Jiisas ek nipi eim ekii sik ełmin wumb wu ngopu yi nim, “Akip emii pimba kunum ei, enim na kin pii gii dinga pei pinermba ba aninga kopur pimba. Nga na si kindik konu eipi eipi pungii. Nimbił erang Gos ek yi ninim, ‘Na kung siipsiip tep wu to kundamb, kung siipsiip ei konu eipi eipi pungii,’ ninim. ³²Ba nga na angip konj tonu pup, ok Galilii konu eke kumb se tor pamb, enim ekii se ongii,” Jiisas eim yi nim. ³³Piisa eim Jiisas kin ek nipi yi nim, “Nim kin ekii siłmin wu ombu, en enim pii gii ei wakin tungii; ba na nim kin pii gii nind ei, wakin tunermbii mon!” pa nim. ³⁴Jiisas ek nipi Piisa ngopu yi nim, “Na ek keimi nip nim ngond, akip emii pimba kunum eke, kei kultu wii tunerang kin, nim kunum tekliki ek yi ninjii, ‘Na wu ei na kan poł tunał,’ pa yi ninjii.” ³⁵Piisa ek nga nipi yi nim, “Na nim kin ouni kułmbii; ba nim na kan poł tunał, yi ninermbii mon!” Nga eim nge ekii sik ełmin wu pei ek yi minj nik punjung.

Gesemanii Konu Eke, Jiisas Gos Kin Eim Prei Erpi Ngum

(Mak 14:32-42, Luk 22:39-46)

³⁶Pe Jiisas kin ekii sik ełmin wumb konu endi orung punjung, konu ei embe Gesemanii, niłmin. Konu eke pu molk, Jiisas eim ek nipi eim wu ombu ngum, “Enim ya eke mułei! Na orung pupu, prei ermbii,” nipi pum. ³⁷Pupu, Piisa sipi, nga Sependii kingam tał kin ouni punjung. Puk, eim noman tuk eke endi mił erpi, eim noman embin piim. Piipi kin, eim pii kis piim. ³⁸Piipi, ek nipi wu kei ngopu yi nim, “Na noman embin tang, ei owundu erang kułmbii peng piind. Enim ya eke molk, na kin ouni tep er mułngii,” pa nim. ³⁹Nipi, aninga kopur andpi pupu, eim kumb sipi, mei eke kindpi Erinjpin Gos kin prei erim. Erpi, ek dinga nipi yi nim, “Na Ernan, oł embin tui ei nim kapłi orung sinjii. Nim na nge noman eke kapłi ekii sinenjii ei mon; ba ninim noman eke piinjii mił ei, nim erii,” pa yi nim.

⁴⁰Jiisas eim orung pupu, eim ekii sik ełmin wumb ei kenim ni or pengin kin opu to konj kindim. Kindpi kin, eim ek nipi Piisa ngopu yi nim, “Nimbił erang enim wu tekliki kei na kin akip eni endeim ei mendpił na kin tep er mulałmin mon? ⁴¹Enim tep ka er mułngii ni prei er mułangin, mon pim kin Seisen nge epi ei enim kin sikir tor omba. Enim noman tuk ełe dinga sałim ba; nga ngenj oł ei dinga pinałim mon,” pa nim.

⁴²Kunum nga endi eim orung pupu, prei erpi ek dinga nim, “Na Ernan, ya oł embin tui ngenj kumbii ei, na si kindmbii ni piind; ba nim na noman ełe ekii sinerii! Ninim nge noman oł minj erii!” pa yi nim.

⁴³Jiisas eim nga opu kenim ni ekii se ełmin wu ombu or pek mulnjung. Mułangin, wu ombu en enim ningił or peng mulnjung.

⁴⁴Nga wu ombu si kindpi pupu, prei erim. Ei kunum tekliki mił yi erim. Prei erim ei eim ok prei erim mił nga yi erim. ⁴⁵Ekii se eim opu, eim nge ekii sik ełmin wu ombu kanpi, to konj kindpi, ek yi mił nim. “Enim nga or pek kor mołmun min? Pe mendpił kunum tonu om wu endi opu, Gos kindang wu kingam mołum wu ei sipi, oł kis ełmin wumb angii ełe pendngii nge ongii enmin. ⁴⁶Enim angk, mułangin sinim pamin! Wu endi na opu orung wumb kin ngumba, eim pe mandi onum.”

Juras Opu Jiisas Sipi, Wumb To Kundngii Nipi Ngum

⁴⁷Jiisas eim ek nipi mułang, Juras wu ei Jiisas nge ekii sik ełmin wu engki nga tał, wu tuk mołmun wu, endi om. Om konu wumb tiłap owundu endi ouni onjung. Onjung wumb ei tui kiłeng epi ni, kepii owundu mułum epi sik si mengk onjung ei wumb kułmał kałiłmin wu ni, Jura men ngii noman pim wu ombu wumb ei kindnjing. ⁴⁸Juras wu ei opu orung wumb ngum wu Jiisas kan sipi ninj kin pupu ngunj kangiiłpi yi enj kin, ei “Enim noman peng onmun wu ei ermbii,” pa nim. “Nga enim ok kin eim ambiił gii nik sipngii,” pa nim. ⁴⁹Pe Juras eim opu Jiisas mułum konu mendpił kun opu yi nirim, “Ek emb tołum wu, nim kapłi mołum min?” Nipi kin, Jiisas mułum konu ełe eim ngunj kangiiłim. ⁵⁰Pe Jiisas ek nipi yi nirim, “Wu puł, nim enjii on oł ei sikir enjii!” Wumb pei sikir ok eim ambiił gii ninjing. ⁵¹Wu endi Jiisas kin mandi mułum wu ni angiił mani kindpi, tui kepii endi sipi kułmał kałiłim owundu nge kongun wu onjung wu ei endi tang kom kiłip topu mani pum. ⁵²Pe Jiisas ek nipi yi nim, “Nim tui kepii ei orung kind pim konu pend. Nimbił erang wumb pei tui ełe opu ermin ni erangin wumb pei tui mond kułngii. ⁵³Pe nim piinan. Na Ernan wii tamb eim nge enjel pei, na paki tok kindang ongii, ei opu tiłap engki nga tałtał ei to mani kindmba mił,” pa nim. ⁵⁴Ba na yi mił eramb kin, Gos nge ek ok ełe pałim ełe nge na kułmbii nge nind ei, ek pułe keimi tonu onermba mon!” pa nim.

⁵⁵Pe kunum ełe Jiisas eim ek nipi, wumb tiłap onjung wumb ei ngopu yi nim, “Eim tui ni dolu epi ambilk tu wunmun na sik ei waning wu endi

mił ambil̄ gii ningii enmin min? Kunum kunum na Jura men ngii owundu ełe mołup ek nip wu amb ngop er mul̄s ba enim na ambil̄ gii ninenjing mon! ⁵⁶Ba kumb ok Gos oł ekii se erm̄ba ei piik niłmin wumb ombu ek mon ok pulk ek ei keimi tonu om. Ei yi mił epi pei tonu om.” Pe Jiisas nge ekii sik ełmin wumb pei eim si kindik sikir punjung.

Juras Jiisas Sipi Opu Orung Wumb Onjung Konu Ngum
(*Mak 14:53-65, Luk 22:54-55,63-71, Jon 18:13,14,19-24*)

⁵⁷Wumb ok Jiisas ambil̄ gii nik sipik, kułmał kałiłim wu owundu Kaiyapis eim ngii ełe sipnjing. Pe lo ek poltmun wumb ni peng pim wumb pei kułou tok mulnjung. ⁵⁸Piisa Jiisas sipnjing konu ekii se pum; ba eim turii mił yi pum. Eim pupu kułmał kałiłim wu ei ngii kung gui ełe nirik pum. Pupu, opu wu mulnjung konu ouni mulnjung. Pe Piisa eim epi nipe erngii nipi kan mułum. ⁵⁹Nga kułmał kałiłim wu owundu ni kaunsil wumb pei ek piik kun pinałim ek kend wu ni ek nipi nik Jiisas to kundngii ek ei wu kombur kan simin ninjing. ⁶⁰⁻⁶¹Pe wumb pei ok ek kend tok yi ninjing. Ba eim to kundngii ek endi kan sinenjing mon. Nga ekii se wu tał okuł. Ek yi ninjngił, “Wu ei, ‘Gos men ngii owundu ei er kis mondpu, nga kunum tekliki mendpił tekmbii,’ nim,” pa yi ninjngił.

⁶²Nga kułmał kałiłim wu owundu angpi ei ek nipi Jiisas ngum, “Nim ek endi ni orung kindnenjii min? Nipe ek wumb ek ei nik nim kin ngonmun?” a nim. ⁶³Ba Jiisas eim ek endi ninerim. Nga kułmał kałiłim wu owundu ni ek nipi ngum, “Na nim kin nip kii simbii end ei Gos Owundu nge embe ełe ni kunum kunum konj mołum ei nge nimbii end. Ei nim ek nikin sin ngan piimin. Nim Gos kindim wu Kraīs Gos nge kingam min mon?” pa nim. ⁶⁴Jiisas ek ni orung kindpi yi nim, “Nim ek nin mił ei poru ninim. Ba na enim kanip nind. Ekii se kunum nga Gos kindang opu mei ełe wu kingam wu ei na keningii ni Gos dinga owundu angil̄ tundung ełe mołup, na Gos nge epin kupu ełe pei peng mani ombii,” pa nim. ⁶⁵⁻⁶⁶Jiisas ek yi mił neng kin, kułmał kałiłmin wu owundu ni popuł sipi eim konduk ei to piltan to kembis kembis erim. Erpi ek yi nim, “Gos kin ek buł morung ninim. Sin eim kin ek nga piinermin. Ek kis ei enim wumb pei piik poru ninmin. Enim er piinmin mił nenj?” a nim. Wu num ombu eim ek dinga nik orung kindik yi ninjing, “Eim oł kis endi erim, kumep kis sipi eim kułmba,” ninjing.

⁶⁷⁻⁶⁸Pe enim Jiisas kumb ełe jipambil̄ tok, eim tunjung. Wumb ombu en enim angil̄ kin se andik eim tunjung. Tok ek yi ninjing, “Nim ek nikin oł ekii se tonu omba nge ek niłin ełin wu ni pe nim nii kep̄ii tonum?” a ninjing.

Piisa Ek Yi Nim, “Na Jiisas Kinał!”
(*Mak 14:66-72, Luk 22:56-62, Jon 18:15-18,25-27*)

⁶⁹Piisa eim torung mołpu, eim ngii ełe kung gui tukrung mułum. Kunum ełe pe kongun amb endi opu yi nim, “Nim wu ei Jiisas Galilii

konu eŕe wu ni moŕun,” pa nim. ⁷⁰Ba Piisa ek nipi wumb pei ngopu yi nim, “Nim ek nin ek ei na pii kun enand mon,” pa nim. ⁷¹Pe nga eim anda pupu ngii tak tor kindiŕmin eŕe muŕum. Nga amb endi opu ek nipi wumb mulnjung ei kanpi nim, “Wu ei Jiisas kin ouni Nasares konu eŕe mulnjunguŕ kenj wu,” pa nim. ⁷²Piisa nga ek dinga nipi tonu kindpi yi nim, “Na ek keimi mendpiŕ nind, na wu ei na kinaŕ,” pa nim. ⁷³Ekii se wumb molk nga wu kombur ok ek nik yi ninjing, “Keimi, nim tiŕap wu ei nge ek ninim ei miŕ ku nim ek ende nin ei sin piipin ninmin,” pa ninjing. ⁷⁴Nga Piisa eim ek dinga mendpiŕ nipi yi nim, “Na ek keimi mendpiŕ ninenj kin Gos na to kundmba. Na wu ei kinaŕ mon,” nim. Nipi poru neng, kei kultu wii tum. ⁷⁵Pe Piisa moŕpu piim ni Jiisas eim kanpi nirim ek ei piim. Ek yi nirim, “Kei kultu wii tunerang, na nge embe kunum tekliki yi miŕ ninjii ei, ‘Nim na piinan.’” Pe Piisa anda pupu ke dinga nim.

Pailos Muŕum Konu Jiisas Sipnjing
(*Mak 15:1, Luk 23:1-2, Jon 18:28-32*)

27 ¹Konu tingang, kuŕmaŕ kaŕiŕim wumb ni wu peng pim wu pei Esrel wumb kin ek nik piik Jiisas to kundngii ek endi nimin ninjing. ²Jiisas eim kan tok sipik, Pailos Rom gapman owundu endi muŕum konu sipik ngunjung.

Juras Kuŕum Poru Nim
(*Aposel 1:18-19*)

³Pe Juras eim Jiisas sipi, opu orung wumb ngum wu ei, eim kenim ni Jiisas kos erik kin, oŕ embin tui ngangin, Juras kanpi kin, eim noman ak topu kin, ku engki tekliki se mengpi, orung tu wupu kin kuŕmaŕ kaŕiŕmin wumb ni peng pim wumb mulnjung konu sipi ngumbii ni tu wum.

⁴Pe eim ek yi nim, “Na oŕ kis enj. Na wu ei mong endi sinerim ei ni to kindinj. Pe eim to kundngii enmin,” pa nim. Ba wu ombu en enim ek yi ninjing, “Ei sin epi mon ei, ninim nge epi,” pa yi ninjing. ⁵Pe Juras ni wu ei eim ku ni olkup topu men ngii owundu eŕe tuk kindim. Kindpi, eim pupu kan to kuŕmbii ni pupu, kuŕum.

⁶Ba kuŕmaŕ kaŕiŕmin wu Owundu ombu ku ei sik kin ek yi miŕ ninjing, “Wu endi to kundmun nipin ku ngunjpun ku ei nga ya sinim kin orung ngonmun, ei men ngii eŕe nirik sipnermin. Nimbiŕ erang ku ei miyem ku.” ⁷Wumb ombu en enim ek endi ni piinjing, Piik yi ninjing, “Ku ei sipipin mei endi wumb niŕmin mei eŕe, ‘Wu endi mei ming sin eŕim,’ mei ei top enjing. Konu turii, wumb ei tukpu eŕe simba.” ⁸Yi ninjing konu ei embe sik wumb yi niŕmin, “Mei ei miyem mei,” nik konu ei pe saŕim ku.

⁹⁻¹⁰Kumb ok Gos eim ek endi ni tor kindiŕim wu Jeremaiya gupu eŕe neng kin oŕ ekii se tonu omba ei piip nirim miŕ keimi tonu om. Eim ek yi miŕ nirim,

“Esrel wumb ku 30 ei, Jiisas top nik enjing mił ku ei wu endi mei ming sin elim mei ei top er sinjing. Ei Owundu nirim mił yi mił keimi tonu om poru nim.”

Pailos Jiisas Kanpi Kii Sim

(Mak 15:2-5, Luk 23:3-5, Jon 18:33-38)

¹¹Jiisas sipik Rom gapman owundu Pailos mułum konu kumb ełe endindnjing. Pe Pailos ei ek nipi eim kii sim. “Nim Jura wumb king mołun min?” Jiisas ek yi nim, “Ei ninim ek yi nim.” ¹²Ba kułmał kałiłmin wu ni peng pim wu ombu kin ek endi nik Jiisas kin ngunjung ni eim ek endi nipi orung kindpi ngunerim. ¹³Pe Pailos ek nipi Jiisas ngopu yi nim, “Nim kos erngii wumb ek pei ninmin ei nim piinan min?” ¹⁴Ba Jiisas eim ek endi nipi orung kind ngunerim mon. Yi erang kin Pailos eim puku sipi nimbił erang enim ni piim.

Pailos Yi Nim, “Jiisas Ond Peri Ełe Tei!”

(Mak 15:6-15, Luk 23:13-25, Jon 18:39–19:16)

¹⁵Nga kuni owundu ‘Pasopa’ niłmin kunum ełe, kan ngii pałiłmin wumb ei kung ngii endeim endeim ni gapman wu owundu ei kan wu tor kindpi ełim ei wumb pei en enim wu ei omba nengin Pailos tor kindiłim. ¹⁶Pe kunum ei, wu kis wii endi kan ngii pirim, wu ei embe ‘Barapas,’ niłmin. ¹⁷Wumb kułou tok mułangin kin, Pailos ek nipi wumb kii sirim, “Na wu nii endi enim kin tor kindmbii? Pe na Barapas kindmbii min? Jiisas Krai ninmin ei kindmbii?” ¹⁸Pailos eim piim, wumb pei Jiisas embe to mani kindmin ni piinmin sin sinim embe to tonu ba ni piik, tu wuk kos ełe tu wunjung ni piim.

¹⁹Pailos eim kos piipi ek nipi kun elim konu ełe mułang, eim nge ambim ei ek nipi kindpi yi nim: “Nim wu oł kun ka wii ei oł kis endi enerim wu ei kin oł endi enerii! Na akip epin or kumb wu ei kin er kanip noman embin tang moł,” pa nim.

²⁰Ba kułmał kałiłmin wumb ni peng pim wumb ei ok wu amb wii mulnjung ełe ek dinga ngok yi ninjing. Enim Pailos kin kii sipi, “Barapas kindan wii pangłi nik Jiisas to kundei yi nei!” pa yi ninjing. ²¹Ba gapman owundu ni ek yi nim, “Ya wu tał mołmbuł ei wu nii endi enim kin kindmbii?” Wumb pei molk yi ninjing, “Barapas wangłi!” ninjing. ²²Pailos ek nipi orung kindpi yi nim, “Pe na Jiisas kin nimbił oł ermbii Krai pa ninmin ei?” Wumb pei molk yi ninjing, “Ond peri ełe tonu to kundii!” ninjing. ²³Ba Pailos ek yi nim, “Nimbił erang wu ei eim oł kis nimbił oł endi erim?” Pe wumb wii dinga tok yi ninjing, “Tonu ond peri ełe to kundii!” ninjing. ²⁴Pailos eim yi piim, “Na ek nind ei kapłi enanim, wumb ek pei nik dinga enmin ei opu tonu omba,” ni yi piim. Piipi, eim wumb pei mulnjung konu ningił ełe eim angıł was erpi yi nim, “Na wu ei

kin oł kis endi erpi wu ei to kundngii ninand mon. Ei enim wumb pei en enim noman eke nimbił oł erngii, na mon.” ²⁵Pe wu amb wumb pei ek ni orung kindik yi ninjing, “Ei sin oł kis enmin wumb ei nge sin kangil ni sin pe pułe sin sinim kin kumep kis tonu omba,” pa yi ninjing. ²⁶Wumb yi nengin kin, Pailos Barapas tor kindang pum. Pe Jiisas eim opu wumb angil kindnjing, kepii tok ei sipik ond peri eke to kundngii nge sipnjing.

²⁷Pe Pailos nge opu ełmin wu ombu Jiisas sipik gapman ngii eke nirik sipik eim kin kułou tok mulnjung. ²⁸Molk, eim konduk ei gulk kindik, king mił kon sakis kundii eipi endi kindnjing. ²⁹Kindik, nga eim peng eke peng kon mondunmun nik kan jimbiltang ei nge kirang ombu engin to sik kin tonu eim peng eke mundnjung. Pendik dolu endi sipik eim angil tundung eke engindnjing. Nga en enim mandi ming gopsing pii poł molk eim kin se ek kulsik ek paki tok yi enjing. “Jura wumb wu king owundu nim kunum kunum kinan mołułum wu,” pa ninjing. ³⁰Nik, eim kumb eke jipambił tok, kepii sim ni sik eim peng eke kepii tok yi enjing. ³¹Eim kin se ek kulsik oł yi er poru nik, king mił konduk kundii eipi ni gulk tor sik, konduk eim nge orung kind pendnjing. Pendik eim sipik, ond peri eke ni tungii nge sipnjing.

Jiisas Ond Peri Eke Nil Tunjung

(Mak 15:21-32, Luk 23:26-43, Jon 19:17-27)

³²Pe andłam eke punjung ni Sairiini wu endi om wu ei embe Saimon. Wu om konu, “Ond peri ei ko wii!” Nengin, Jiisas ond peri ei wu ni ko wum. ³³Puk konu endi tor punjung konu ei embe, ‘Golkasa’ niłmin, konu eke tor punjung. Konu ei wumb kaniłmin ni, wumb peng embił ni kumb ningil ni yi mił seng kanik kin konu embe yi mił niłmin. ³⁴Wumb noł wain endi ngunjung eim nopusiim ni epi endi eim num ni kumbii erang piipi mon nim. Nimbił erang eim noł ei nopusiim mił kołpu peng kin eim ngenj kumbii simba pinerang kin mon nim.

³⁵Pe Jiisas ond peri eke nil to pendik, eim nge konduk sik kin opu ond wumb ku kembis mił epi ei kinjmał erik kin wu nii endi eim konduk simba nik yi enjing. ³⁶Pe opu ond wu ombu mani molk kin Jiisas kin tep er mulnjung. ³⁷Ok mon endi to pendnjing konu eke Jiisas peng eke pim. Ei kos piinjing ek ei nge nik mon polk pendnjing, “Ei Jiisas, Jura wumb nge king.” ³⁸Jiisas pim konu orung orung eke wu tał opu erkił epi waning sikił epi ełmbił wu tał ond peri eke to pendnjing. Wu endi Jiisas angil tundung pim. Endi angil taring orung pim.

³⁹Wu amb ni wumb ok Jiisas kin ek buł morung nik peng ak tok orung enjing. ⁴⁰Erik yi ninjing, “Nim men ngii owundu ei kis mułang nga kunum tekliki konj tekmbii nin wu; pe nim Gos kingam keimi pim kin, tonu ond peri ei si kindkin mani wan kinamin!” yi ninjing. ⁴¹⁻⁴²Yi mił ku lo ek piilmin wumb ni peng pim wumb ni kułmał kalk ełmin wumb pei

molk eim kin ek buł ambilk yi ninjing. “Eim wumb eipi kin paki tum; ba eim akip eim paki tunermba mon. Eim sin Esrel nge wumb king pim kin, kapti pe tonu ond peri eke si kindpi mani wang, sin eim kin pii gii nimin,” pa ninjing. ⁴³“Eim Gos kin pii gii nipi kin na Gos kingam moł ninim. Ei Gos eim kin noman ngum kin, akip eim paki tang kenmin,” ninjing. ⁴⁴Pe wu tał epi waning sikif ełmbif wu tał ond peri eke to pendnjing wu tał Jiisas pim konu mandi pinjingif wu tał ek buł ambilkif ninjingif ku.

Jiisas Eim Kułum Poru Nim

(*Mak 15:33-41, Luk 23:44-49, Jon 19:28-30*)

⁴⁵Pe konu tinga eni kunum beli salim kunum ei emii pim. Pep, pang pang nga konu pou neng eni tekliki erim. ⁴⁶Konu eni tekliki ermba erang, Jiisas eim wii dinga topu Jura nge wumb ek eke yi nim, “Eli eli lama sambasani?” Yi nim ei pułe yi, “Na Gos nim na nge Gos nim na nimbił erang si kindin?” ⁴⁷Ba wu kombur mandi molk piinjing ni yi nim, “Neng kin, wu ombu molk mon, wu ei ek ni tor kindilim wu Elainja wii tonum,” pa yi ninjing. ⁴⁸Pe sikir wu endi tuk mulnjung wu ni pupu omb ngenj nok sinjing ei sipi noł wain eke mani kindpi; kindang kin noł wain kopup tuk seng dolu endi sipi dolu topu sipi Jiisas ngamb noł ei numba ni sipim. ⁴⁹Ba wu kombur molk yi ninjing, “A nim giyeng ni moł. Eim nimbił oł ermba ei kenmin, yi neng kin, Elainja opu eim paki tonum min ei kenmin,” ninjing. ⁵⁰Jiisas nga wii dinga tum. Pe eim nge noman tuk eke kindang pum.

⁵¹Kunum eke mendpił men ngii owundu eke alap owundu endi tuk Gos nge men ngii palting eke ondu ngo pendnjing konu eke wumb tuk punałmin konu pendnjing alap ei tonu piltan topu mer mani tor pum. Pupu, alap opu tał mił yi erim. Erang kin, wumb Gos kin pungii nge aki tum. Topu, kunum eke, mendpił kon kopu owundu tang kin, kom ku owundu pim ni mani pupu purum. ⁵²Nga mer mei eke wumb kułii tukpu tołmun konu ei ombułpu aki topu wii seng kin Gos eim wumb pii gii ni molk, kulnjung wumb ombu angk tonu ok konj mulnjung. ⁵³Nga en enim mer tukpu eke wakin to si kindik angk tonu ok kin ok Jiisas eim kołpu; nga angpi tonu opu konj mołpu, tonu konu owundu ka wii eke tuk peng wumb pei kenjing konu eke en enim tuk punjung.

⁵⁴Opu ełmin wumb tep ełmin wu ni opu wu kombur kin mulnjung ni konu kopu topu oł kanim kanim erim ni kenjing ei Jiisas pim konu tep er mulnjung wu ombu en enim oł ei kanik tungu erik,” yi ninjing. “A keimi wu, ei Gos nge kingam mołum,” pa ninjing. ⁵⁵Amb pei mulnjung amb ei Jiisas ek ekii siłmin amb ombu Galilii konu si kindik eim kin ouni tu wunjung ok eim paki tunjung; ok konu turii mił angk kenjing. ⁵⁶Amb mulk konu tuk eke amb kombur mulk, amb ei endi Mariya Makandala kin Mariya endi Jeims angim kin Josep tał menginjngif kin, nga amb endi Sepndii nge kingam tał ei menginjngif kin mulnjung.

Jiisas Ngenj Ei Sipik Ku Tukpu Efe Pendnjing
(Mak 15:42-47, Luk 23:50-56, Jon 19:38-42)

⁵⁷Konu pou neng, wu endi om wu ei embe Josep, wu ei Jiisas nge ekii siłim wu, Aramasiya konu efe wu eim ku pei sałim wu. ⁵⁸Josep eim opu, Pailos mułum konu kii sipi yi nim, “Jiisas ngenj ei na sipmbii min?” nipi kii sim. Seng kin, Pailos eim opu wumb ei neng, Jiisas ngenj ei tu wuk eim ngunjung. ⁵⁹Pe Josep ni wu ei eim alap konj kuru endi sipi, Jiisas ngenj efe pandi tum. ⁶⁰Pe Jiisas ngenj ei sipipi eim nge tukpu konj efe pendim. Eim tukpu ei tuk kom ku owundu efe wumb kombur sik, konu efe Jiisas tuk kind pendik, kom ku owundu endi sik peri ngok sipik pendik tukpu efe pendnjing. Pendik, en enim punjung. ⁶¹Mariya Makandala niłmin amb ei kin, Mariya niłmin amb endi kin ouni mulnjunguł. Amb tał tukpu peng efe mandi molkuł kankił mulnjunguł.

Jiisas Tukpu To Pendnjing Efe Opu Wumb Tep Er Engnjing

⁶²Kupiiring nga kor kunum epi er kun ałmin kunum ei opu peng, kułmał kałimmin wu ni, lo ek ekii siłmin wu ni pei puk Pailos ngii konu kułou tunjung. ⁶³Tok, Pailos kanik yi ninjing, “Wu owundu, sin piinmin ei, wu ek konj mułpu ek kend wu ei, ‘Kunum tekliki mendpił tukpu efe angip op tonu bii,’ ninim ninmin,” pa ninjing. ⁶⁴Nga ek yi ninjing, “Nim ek yi ninjii, ‘Tukpu efe pandi dinga tok, tep ka er mułangin kin, kunum tekliki poru nimba. Mon peng kin, eim nge ekii sik ełmin wu ok waning sipik wumb kanik nengin ninjing, ei eim ngenj tuk efe pinałim, eim angpi tonu opu konj pum.’ Ek ok ek ei op ekii seng, ekii se ek kend ei opu kumb efe ba pałim.” ⁶⁵Pailos ek nipi orung kindim, “Enim puk tep mułngii opu wu tiłap endi singii. Sengin, puk tukpu ei pandi tok dinga wii er pendngii. Enim ełmin mił erngii.” ⁶⁶Yi neng, puk tukpu pandi dinga tungii punjung. Puk, tukpu efe oł endi dinga enjing ei wumb tuk onerngii nik kin, tukpu efe to dangndik pendnjing. Nga opu wu kombur tukpu efe, “Tep er mułei!” nengin, tep er mulnjung ku.

Jiisas Nga Angpi Tonu Konj Pum
(Mak 16:1-10, Luk 24:1-12, Jon 20:1-10)

28 ¹Kor owundu kunum poru neng, kupiiring mandi efe amb Mariya Makandala seng kin, nga Mariya endi kin ouni okuł, Jiisas tukpu efe kenmbił nikił onjnguł. ²Pe sikir konu kopu owundu tum, Gos Owundu nge enjel tonu epin si kindpi mani om. Opu, ku ni ambił ak tang, ak topu orung pupu pim. Peng kin, tonu peł efe eim tonu mułum. ³Eim nge kumb efe kupu kuru mił tiłang erim. Nga konduk ei kupu mił kuru mendpił pim. ⁴Opu wu ombu en enim mund mong erik, puku sik wumb kułii mił mendpił pek mulnjung.

⁵Ba enjel ek nipi amb taʔ ngopu yi nim, “Eʔip mund mong enerel mon! Na piind eʔip Jiisas kurkuʔ onmbuʔ ni piind. Wu ei ond peri eʔe to kundnjung. ⁶Eim ya konu eʔe mulalim, eim angpi nga konj tonu pum. Eim ok ek nirim miʔ yi erim. Pe eʔip okuʔ eim pim konu ei keningiʔ weʔ!” nim. ⁷Pe eʔip amb taʔ sikir pukuʔ, eim nge ekii siʔmin wu ombu mulnjung kankiʔ kin, ek yi ninjngiʔ, ‘Eim tukpu eʔe si kindpi, nga angpi konj tonu pum. Piinmin! Eim Galilii konu ek pupu muʔmba punum, enim ekii se puk eim konu eʔe keningii,’ pe na ek nipi eʔip ngunj,” pa nim. ⁸Amb taʔ eʔ eʔip mund mong erkiʔ ka piikiʔ sikir pukuʔ tukpu si kindkiʔ ei nge ekii siʔmin wu mulnjung konu kankiʔ yi ninjngiʔ.

⁹Nikiʔ pangiʔ nga sikir Jiisas eim amb taʔ andʔam eʔe kan sipi ek yi nim, ‘Eʔip onmbuʔ?’ Nga amb taʔ eʔ eʔip eim simb eʔe ambiʔ gii nikiʔ molkuʔ ek ka nikiʔ prei enjngiʔ. ¹⁰Jiisas ek nipi amb taʔ ngopu yi nim, “Eʔip mund mong enerel! Eʔip pukuʔ na engnan noʔ kan ningiʔ. Nengiʔ kin, puk Galilii konu eʔe puk muʔangin kin, na konu eʔe wumb ei keningii,” yi nim.

Opu Eʔmin Wumb Ek Poʔ

¹¹Amb taʔ andʔam eʔe tuk pukuʔ opu wu ombu konu owundu eʔe puk kin kuʔmaʔ kaʔiʔmin wumb mulnjung konu epi tonu om miʔ ek kanik onjung miʔ ninjing. ¹²Pe kuʔmaʔ kaʔiʔmin wumb ei ni peng pim wu num ombu kuʔou tok molk ek nik, “Opu eʔmin wu ombu ku owundu ngumun,” pa yi ninjing. ¹³Nik, opu wu kanik ku owundu ngok ek yi ninjing, “Enim yi ningii, ‘Sin or pinjpin kunum ei eim nge ekii siʔmin wu ok eim ngenj ei waning sipnjing,’ yi ningii,” pa nik. ¹⁴“Nga gapman wu owundu ei eim ek endi nim kin, sin eim kin ek nemin, enim kin ek endi pinermba,” pa ninjing. ¹⁵Yi miʔ nengin kin, opu eʔmin wumb ku ei sik kin, oʔ ei nik miʔ endi ei enjing. Nga ek ei Jura wumb konu orung orung pei piik pangin, pe ek ei piinmin ku.

Jiisas Eim Kin Ekii Sik Wu Ombu Kin Tonu Om

(Mak 16:14-18, Luk 24:36-49, Jon 20:19-23, Aposel 1:6-8)

¹⁶Eim nge ekii sik wu engki nga endeim ei puk Galilii komung konu punjung. Puk, eʔe punjung ei Jiisas ek nipi miʔ konu eʔe punjung. ¹⁷Puk, Jiisas kanik eim kin ek ka nik men tok erik; ba wu kombur noman taʔ er pim; “Ei Jiisas mendpiʔ min wu eipi da?” ni piinjing? ¹⁸Jiisas eim wumb mandi opu ek dinga nipi eim wu ombu ngopu yi nirim, “Gos eim mei eʔe noman dinga ni tonu epin noman dinga ei pei na ngum. ¹⁹Enim ei piik, konu orung orung wumb pei kin puk, na ek ka enim kin ngok, wumb ei na kin pii gii ningii ei na nge wumb pei ekii sik muʔngii. Wumb ei noʔ pingii ei, na Ernan embe ni na eim kingam embe ni Gos Gui Ka embe eʔe noʔ pendik dambiltik ende puk ngungii. ²⁰Enim na ek nip ngond miʔ yi enim puk wumb kanik ek yi nik ngungii, enim piinmin ei na enim kin kunum kunum moʔ, ei moʔ pamb kunum poru nimba,” pa nim.